

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

КОШУРНИКОВ ЮРІЙ ВАДИМОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ Ю.В. Кошурніков

Науковий керівник **Саблук Сергій Анатолійович**, доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Кошурніков Ю. В. Електронне урядування як спосіб організації публічного управління: адміністративно-правовий аспект. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2024.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв’язання наукового завдання, яке полягає у тому, щоб розкрити адміністративно-правові аспекти електронного урядування як способу організації публічного управління, а також на основі узагальнення позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду, опрацювати напрямки вдосконалення організаційних та правових засад впровадження електронного урядування в публічне управління.

Констатовано, що протягом 90-х років ХХ століття відбувся перший етап становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління. Він проходив в умовах розбудови незалежності України та запровадження глибокого, багатовекторного процесу національної інформатизації. Підкреслено, що у цей час явища «електронне урядування», як такого, ще не існувало, однак саме в цей період було закладено правові та організаційні основи технологічно-цифрової трансформації всього сектору публічного управління.

Підкреслено, що процес розвитку електронного урядування все ще триває, адже ця категорія постійно трансформується, переосмислюється законодавцем та науковцями, набуваючи цим нових та більш досконалих моделей практичної реалізації. Її кінцевим результатом має стати буквально запровадження «держави в смартфоні», а також інших інноваційних

технічних рішень, які дозволять всім та кожному взаємодіяти із державою швидко, безперервно та з будь-якої точки світу.

Встановлено, що публічне управління – це широка сфера суспільно-правових відносин, які виникають внаслідок діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при виконанні ними суспільно-важливих, життєво необхідних, визначених законодавством функцій і завдань на території всієї держави та/або кожного окремого регіону, з метою забезпечення та реалізації законних прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Акцентовано увагу на тому, що зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування розкривається у наступному: а) передбачає удосконалення внутрішньо-організаційних процесів, що виникають в рамках органів державної влади; б) забезпечує розвиток оперативності комунікації із громадянами України; в) підвищує інклюзивність публічного управління; г) забезпечує прозорість і законність надання публічних послуг та виконання державних функцій

Підкреслено, що впровадження електронного урядування у сферу публічного управління – це акт забезпечення інклюзивності надання публічних послуг, тобто, їх доступності для вразливих верст населення країни, які мають різноманітні вади здоров'я, внаслідок чого суттєво обмежені у своїх комунікативних, рушійних, сенсорних та інших можливостях. За рахунок цього досягається найвищий ступінь недискримінаційності публічного сектору.

З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм впровадження електронного урядування в публічне управління слід розуміти як сукупність спеціальних адміністративно-правових засобів, способів та заходів, у тому числі директивного, владно-примусового характеру, дію яких націлено на організацію та упорядкування суспільно-правових відносин, які виникають в

сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування з питань впровадження в їх роботу системи електронного урядування.

Виділено та охарактеризовано наступні структурні елементи адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування в публічне управління: об'єкт; суб'єкти впровадження електронного урядування; адміністративно-правові норми; правові принципи; адміністративно-правові засоби, способи та заходи.

Встановлено, що адміністративні послуги характеризуються наступними особливостями: 1) вони виступають актом реалізації публічно-державних функцій націлених на забезпечення прав та свобод людини і громадянина, а також їх законних інтересів в усіх сферах суспільно-правових відносин; 2) мають заявний характер, тобто ініціатива надання адміністративних послуг виходить від суб'єкта, який потребує вирішення відповідного питання з боку держави чи органів місцевого самоврядування та виконання на його користь певних публічно-правових дій; 3) адміністративні послуги реалізуються у суворо встановленому законодавством порядку та мають заздалегідь визначений юридичний результат у вигляді виникнення, зміни, припинення правовідносин; 4) послуги надаються безконфліктно, адже не передбачають зіткнення публічних та приватних інтересів.

Доведено, що внутрішньо-системний документообіг в сфері публічного управління – це сукупність внутрішніх управлінських процесів та операцій в діяльності суб'єктів публічного управління (органів держави та місцевого самоврядування), що спрямовані на роботу із документами, які створюються, надходять, направляються іншим суб'єктам та містять в собі службову або іншу інформацію.

Відмічено, що міжвідомча взаємодія - це процес співпраці та обміну інформацією між різними державними органами та установами з метою забезпечення ефективного виконання їхніх функцій, реалізації спільних завдань та прийняття узгоджених рішень. Така взаємодія спрямована на

підвищення злагодженості дій між відомствами для досягнення державних і суспільних цілей, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення питань державного управління.

Обґрунтовано, що значення міжвідомчої взаємодії полягає у тому, що вона: по-перше, передбачає узгодження дій різних органів влади для досягнення спільних цілей; по-друге, зменшує випадки дублювання функцій між різними інституціями, що дозволяє уникнути суперечностей у роботі відомств; по-третє, сприяє більш оперативному вирішенню питань, що входять до компетенції різних органів державної влади; по-четверте, вона характеризується інтеграцією даних і ресурсів, що є у розпорядженні різних відомств; по-п'яте, підвищує ефективність адміністративних процесів та покращує якість надання послуг громадянам і бізнесу.

Доведено, що організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає: 1) цифрову інтеграцію баз даних; 2) автоматизацію адміністративних процесів; 3) уніфікацію інформаційних стандартів, в рамках якої державні органи мають використовувати єдині стандарти обробки та передачі інформації, що забезпечує сумісність різних систем; 4) створення онлайн платформ для забезпечення ефективної взаємодії; 5) забезпечення захисту інформації, а також кібербезпеки з метою захисту персональних даних під час обміну інформацією між державними установами; 6) здійснення контролю і моніторингу.

Акцентовано увагу на тому, що автоматизація дозволяє зменшити кількість помилок, спричинених людським фактором, оскільки рішення приймаються на основі запрограмованих алгоритмів та чітких критеріїв. Це сприяє підвищенню прозорості та об'єктивності адміністративних процедур, адже усувається суб'єктивний вплив державних службовців на хід процесу.

Констатовано, що кібербезпека в контексті міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає впровадження систем захисту інформаційних ресурсів державних органів від кібератак,

несанкціонованого доступу та витоку даних. Наголошено, що оскільки електронне урядування базується на активному використанні цифрових технологій та обміні великою кількістю чутливої інформації, гарантування її безпеки стає ключовим завданням.

Відмічено, що Досвід США щодо впровадження електронного урядування в публічне управління є одним із найуспішніших прикладів переходу державних послуг до цифрового формату. Відзначено, що ключовими аспектами цього досвіду стали створення стратегії електронного уряду та акцент на ефективності надання державних адміністративних послуг.

Узагальнено, що на сьогоднішній день у світі склались досить дієві та ефективні підходи щодо побудови та впровадження системи електронного урядування в публічне управління. Виділено найбільш важливі аспекти відповідного досвіду, які можливо та необхідно запровадити в українські правові реалії

З'ясовано, що міжнародні стандарти щодо впровадження електронного урядування в публічне управління — це система загальновизнаних принципів, норм і рекомендацій, встановлених міжнародними організаціями, що регулюють процеси інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у діяльність державних органів з метою підвищення прозорості, ефективності та доступності публічних послуг для громадян.

Акцентовано увагу на тому, що значення міжнародних стандартів щодо впровадження електронного урядування в публічне управління полягає у наступному: по-перше, забезпечують відкритий доступ до публічної інформації, що дозволяє знизити рівень корупції та підвищити довіру громадян до державних інституцій; по-друге, сприяють уніфікації підходів до електронного урядування на міжнародному рівні, що дозволяє різним державам інтегрувати свої системи для ефективної співпраці та обміну даними; по-третє, забезпечують дотримання вимог до захисту персональних

даних, конфіденційності та інформаційної безпеки, забезпечуючи надійний захист прав громадян у цифровому середовищі; по-четверте, вони спрямовані на спрощення та оптимізацію надання публічних послуг, роблячи їх доступнішими для всіх верств населення, включно з вразливими групами; по-п'яте, використання інформаційних технологій відповідно до міжнародних стандартів підвищує оперативність і продуктивність публічного управління, скорочуючи бюрократію та витрати на адміністрування; по-шосте, підтримують інтеграцію новітніх технологій і сприяють інноваціям у сфері державного управління, адаптуючи його до викликів та потреб сучасного цифрового суспільства.

Виділено найбільш важливі напрями покращення адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління із врахуванням кращих міжнародних стандартів та практик.

Ключові слова: електронне урядування, публічне управління, впровадження, механізм, адміністративно-правовий механізм, нормативно-правовий акт, адміністративні послуги, документи, внутрішньо-системний документообіг, міжвідомча взаємодія, зарубіжний досвід, правова система, адміністративно-правове регулювання, міжнародний стандарт.

SUMMARY

Koshurnikov, Yu. V. E-Government as a Way of Organising Public Administration: Administrative and Legal Aspect. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The thesis provides a theoretical generalisation and a new solution to the scientific task of revealing the administrative and legal aspects of e-government as a way of organising public administration, as well as, relying on the review of positive domestic and foreign experience, to develop areas for improving the organisational and legal framework for implementing e-government in public administration.

It is stated that during the 90s of the twentieth century, the first phase of establishing and implementing the category of ‘e-government’ in public administration took place. It unfolded in the context of Ukraine's independence and the introduction of a deep, multi-vector process of national informatisation. It is emphasised that at that time the phenomenon of ‘e-governance’ as such did not exist, but it was during this period that the legal and organisational foundations for the technological and digital transformation of the entire public administration sector were laid.

It is emphasised that the process of e-government development is still ongoing, since this category is constantly transforming, being rethought by the legislator and scholars, thus acquiring new and more advanced models of practical implementation. Its ultimate result should be the literal introduction of the “State in a smartphone,” as well as other innovative technical solutions that will allow everyone to interact with the State quickly, continuously and from anywhere in the world.

It is established that public administration is a broad area of social and legal relations arising from the activities of public authorities and local self-government bodies in the course of performing their socially important, vital functions and tasks defined by law throughout the State and/or each individual region, with the aim of ensuring and exercising the legitimate rights, freedoms and interests of individuals and legal entities.

It is emphasised that the content of public administration as a sphere of e-government implementation is revealed in the following: a) improvement of internal organisational processes arising within public authorities; b) development of prompt communication with citizens of Ukraine; c) increased inclusiveness of public administration; d) transparency and legality of public services and performance of public functions.

It is emphasised that the introduction of e-governance in public administration is an act of ensuring the inclusiveness of public services, i.e., their accessibility to vulnerable segments of the country's population who have various health problems, and as a result are significantly limited in their communication, motor, sensory and other capabilities. This ensures the highest degree of non-discrimination in the public sector.

It is established that the administrative and legal mechanism for implementing e-government in public administration should be understood as a set of special administrative and legal means, methods and measures, including those of a directive, power and coercive nature, which are aimed at organising and regulating the social and legal relations arising in the field of activities of public authorities and local self-government bodies with regard to the introduction of the e-government system into their work.

The following structural elements of the administrative and legal mechanism for implementing e-government in public administration are identified and characterised: object; actors of e-government implementation; administrative and

legal provisions; legal principles; administrative and legal means, methods and measures.

It is established that administrative services are characterised by the following features: 1) they are an act of realisation of public and state functions aimed at ensuring the rights and freedoms of man and citizen, as well as their legitimate interests in all areas of public and legal relations; 2) they are declarative in nature, that is, the initiative to provide administrative services comes from an actor who needs the State or local self-government bodies to resolve the relevant issue and perform certain public law actions in his/her favour; 3) administrative services are provided in accordance with the procedure strictly established by law and have a predetermined legal result in the form of the emergence, change, or termination of legal relations; 4) services are provided without conflict, as they do not involve a clash of public and private interests.

It is proved that the intra-system document flow in public administration is a set of internal management processes and operations in the activities of public administration entities (state and local self-government bodies) aimed at working with documents which are created, received, sent to other entities and contain official or other information.

It is noted that interagency interaction is a process of cooperation and exchange of information between various state bodies and institutions with a view to ensuring the effective performance of their functions, implementation of common tasks and making coordinated decisions. Such interaction is aimed at enhancing the coherence of actions between agencies to achieve the state and social goals, ensuring an integrated approach to solving public administration issues.

It is proved that the importance of interagency cooperation is due to: first, possibility of coordination of actions of different authorities to achieve common goals; second, reduced number of the cases of function duplication between different institutions, which allows avoiding contradictions in the work of

agencies; third, more prompt resolution of issues within the competence of different public authorities; fourth, the integration of data and resources available to different agencies; fifth, the increased efficiency of administrative processes and improves the quality of service delivery to citizens and businesses.

It is proved that the organisation of interagency cooperation through e-government involves 1) digital integration of databases; 2) automation of administrative processes; 3) unification of information standards, whereby state authorities should use common standards for processing and transmitting information, which ensures compatibility of different systems; 4) online platforms to ensure effective interaction; 5) information security and cybersecurity to protect personal data during the exchange of information between state institutions; 6) control and monitoring.

It is emphasised that automation can reduce the number of errors caused by human error, as decisions are made on the basis of programmed algorithms and clear criteria. This helps to increase the transparency and objectivity of administrative procedures, as it eliminates the subjective influence of civil servants on the process.

It is stated that cybersecurity in the context of interagency cooperation through e-government involves the introduction of systems to protect information resources of public authorities from cyberattacks, unauthorised access and data leakage. It is emphasised that since e-government is based on the active use of digital technologies and the exchange of a large amount of sensitive information, ensuring its security becomes a key task.

It is noted that the US experience of implementing e-government in public administration is one of the most successful examples of the transition of public services to a digital format. It is noted that the key aspects of this experience were the creation of an e-government strategy and an emphasis on the efficiency of public administrative services.

It is summarised that to date, the world has developed quite effective and efficient approaches to building and implementing an e-government system in public administration. The author highlights the most important aspects of the relevant experience which can and should be introduced into the Ukrainian legal realities.

It is established that international standards for the introduction of e-government in public administration are a system of generally accepted principles, norms and recommendations established by international organisations that regulate the processes of integrating information and communication technologies (ICT) into the activities of public authorities in order to increase transparency, efficiency and accessibility of public services to citizens.

It is emphasised that the importance of international standards for the implementation of e-government in public administration is as follows: first, they provide open access to public information, which reduces corruption and increases public trust in government institutions; second, they promote the unification of approaches to e-government at the international level, allowing different countries to integrate their systems for effective cooperation and data exchange; third, they ensure compliance with the requirements for personal data protection, confidentiality and information security, ensuring reliable protection of citizens' rights in the digital environment; fourth, they are aimed at simplifying and optimising the provision of public services, making them more accessible to all segments of the population, including vulnerable groups; fifth, the use of information technology in accordance with international standards increases the efficiency and productivity of public administration, reducing bureaucracy and administration costs; sixth, support the integration of the latest technologies and promote innovation in public administration, adapting it to the challenges and needs of the modern digital society.

The most important areas for improving the administrative and legal regulation of e-government implementation in public administration are highlighted, with due regard for the best international standards and practices.

Keywords: e-government, public administration, implementation, mechanism, administrative and legal mechanism, legal regulation, administrative services, documents, intra-system document flow, interagency cooperation, foreign experience, legal system, administrative and legal regulation, international standard.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кошурніков Ю. В. Поняття та зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування. *Юридична наука*. 2019. № 5(95). Т. 2. С. 219–223.

2. Кошурніков Ю. В. Поняття адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування в публічне управління. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). Т. 2. С. 321–324.

3. Кошурніков Ю. В. До характеристики системи нормативно-правового регулювання питання впровадження електронного урядування в публічне управління. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 293–297 (Республіка Польща).

4. Кошурніков Ю. В. Генеза становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 143–148.

5. Кошурніков Ю. В. Особливості впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 489–491.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кошурніков Ю. В. До проблеми визначення ключових напрямів запровадження електронного урядування у сферу публічного управління. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 301–303.

7. Кошурніков Ю. В. Поняття та ознаки адміністративних послуг. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 212–124.

8. Кошурніков Ю. В. Значення електронного урядування в організації внутрішньосистемного документообігу. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 берез. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 118–120.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРНИКА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ЯК СПОСОБУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	27
1.1. Генезис становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління.....	27
1.2. Поняття та зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування	45
1.3. Адміністративно-правовий механізм впровадження електронного урядування в публічне управління.....	58
1.4. Нормативно-правові акти, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління	74
Висновки до розділу 1	88
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ.....	95
2.1. Особливості впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам.....	95
2.2. Електронне урядування в організації внутрішньо-системного документообігу.....	109
2.3. Організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування.....	122
Висновки до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....	142

3.1. Зарубіжний досвід запровадження електронного урядування в публічне управління та можливості його адаптації до національної правової системи	142
3.2. Основні напрями розробки адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління із врахуванням кращих міжнародних стандартів та практик	159
Висновки до розділу 3	174
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	186
ДОДАТКИ	208

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У реаліях сьогодення публічне адміністрування є одним з ключових елементів забезпечення належного функціонування сучасної, демократичної та соціально спрямованої держави. За його допомогою створюються умови для ефективного управління суспільними справами, реалізації політики держави та надання адміністративних послуг населенню. Зазначене засвідчує, що через публічне адміністрування держава здійснює свої функції, зокрема щодо забезпечення та реалізації прав і свобод громадян у різних сферах суспільного життя. Крім того, воно створює механізми, через які громадяни можуть брати участь в управлінні державою, а також контролювати діяльність урядових органів. Одним з інструментів, за допомогою якого забезпечується ефективно та прозоре публічне адміністрування, є електронне урядування.

У зв'язку з неспинним розвитком технологій, електронне урядування слугує одним із сучасних способів оптимізації публічного адміністрування, адже воно значно спрощує комунікацію між державою і громадянами та підвищує ефективність адміністративних процесів. Використання цифрових технологій в управлінні дозволяє зменшити бюрократію, скоротити час на вирішення адміністративних питань і полегшити доступ до державних послуг, а також сприяє підвищенню прозорості процесів ухвалення рішень і забезпечує більшу підзвітність державних органів перед суспільством. Електронне урядування допомагає уніфікувати управлінські процедури в межах державного органу, а також надає громадянам можливість відстежувати перебіг вирішення їхніх питань в онлайн режимі.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні аспекти, пов'язані із впровадженням електронного урядування в публічне управління, у своїх наукових працях розглядали: О. М. Андрєєва,

І. В. Бовсунівська, В. А. Боклаг, О. Г. Бондар, Ю. В. Віхорт, О. М. Вольська, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, О. В. Декалюк, А. М. Детюк, О. В. Джафарова, О. С. Дніпров, В. М. Дрешпак, І. М. Доманецька, О. Н. Євтушенко, Г. І. Жекало, М. Я. Заяць, О. Ф. Кобзар, С. І. Крук, В. І. Курило, К. М. Куркова, Л. І. Луценко-Миськів, О. Ю. Лялюк, А. А. Манжула, Г. Ф. Мартинюк, Н. Ю. Мельничук, А. В. Мерзляк, В. Ю. Оксінь, І. Є. Погребняк, Ю. Ю. Ряховська, С. А. Саблук, А. І. Семенченко, В. С. Сірко, Є. Ю. Соболюк, О. А. Сокурєнко, О. М. Соловійова, Л. В. Сорока, О. В. Федусенко, С. А. Чукут, Р. В. Шаповал, Ю. П. Шаров, С. О. Шатрава та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі недостатньо опрацьованим є дослідження впровадження електронного урядування в публічне адміністрування.

Таким чином, наявність низки прогалин і недоліків правових та організаційних засад впровадження електронного урядування в публічне адміністрування, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність і своєчасність проведення теоретичного дослідження, присвяченого вивченню адміністративно-правових аспектів електронного урядування як способу організації публічного управління.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження узгоджується з положеннями Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р; Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року №386-р; Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав,

свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, розкрити адміністративно-правові аспекти електронного урядування як способу організації публічного управління, а також на основі узагальнення позитивного вітчизняного й зарубіжного досвіду, надати обґрунтовані пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення організаційних та правових засад впровадження електронного урядування в публічне управління.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

- розкрити генезис становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління;
- удосконалити визначення поняття та з'ясувати зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування;
- висвітлити сутність адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування в публічне управління;
- встановити коло нормативно-правових актів, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління;
- виокремити особливості впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам;
- з'ясувати значення впровадження електронного урядування в організації внутрішньосистемного документообігу;
- схарактеризувати організацію міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування;

– узагальнити зарубіжний досвід запровадження електронного урядування в публічне управління та опрацювати можливості його адаптації до національної правової системи;

– опрацювати основні напрями розроблення адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління з урахуванням кращих міжнародних стандартів і практик.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі впровадження електронного урядування у сферу публічного управління в Україні.

Предметом дослідження є електронне урядування як спосіб організації публічного управління: адміністративно-правовий аспект.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальних і спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дало змогу комплексно підійти до виконання завдань дисертації. Так, використання *історико-правового* методу надало можливість розкрити генезис становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління (підрозділ 1.1). Для того, щоб удосконалити визначення поняття та з'ясувати зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування (підрозділ 1.2), було використано *логіко-семантичний* метод. *Структурно-логічний* та *системно-функціональний* методи застосовано з метою з'ясування сутності адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування в публічне управління (підрозділ 1.3). Метод *документального аналізу*, а також *аналітичний* метод застосовано з метою встановлення кола нормативно-правових актів, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління (підрозділ 1.4); узагальнення особливостей впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам (підрозділ 2.1); з'ясування значення впровадження електронного урядування в організації внутрішньосистемного

документообігу (підрозділ 2.2); характеристики організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування (підрозділ 2.3). Щоб узагальнити зарубіжний досвід запровадження електронного урядування в публічне управління та опрацювати можливості його адаптації до національної правової системи було використано *порівняльно-правовий* метод (підрозділ 3.1). Запропонувати основні напрями розроблення адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління з урахуванням кращих міжнародних стандартів і практик (підрозділ 3.2) вдалося завдяки методам *моделювання* та *прогнозування*.

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, ратифіковані у встановленому порядку міжнародні договори та угоди, а також низка законодавчих і підзаконних актів, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців з галузі адміністративного права, а також інших галузевих дисциплін, зокрема теорії держави та права, теорії управління, соціології, психології, філософії тощо.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є першою спробою комплексно, на монографічному рівні розкрити адміністративно-правові аспекти електронного урядування як способу організації публічного управління, а також на основі узагальнення позитивного вітчизняного й зарубіжного досвіду опрацювати напрями вдосконалення організаційних і правових засад впровадження електронного урядування у сферу публічного управління України. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

уперше:

– здійснено періодизацію генези становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління, на підставі чого зазначено, що відповідний процес все ще триває, адже ця категорія постійно трансформується, переосмислюється законодавцем і науковцями, набуваючи нових та більш досконаліх моделей практичної реалізації, а отже, її кінцевим результатом має стати буквальне запровадження «держави в смартфоні», а також інших інноваційних технічних рішень, які дозволять усім і кожному взаємодіяти з державою швидко, безперервно та з будь-якої точки світу;

– обґрунтовано, що організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає: 1) цифрову інтеграцію баз даних; 2) автоматизацію адміністративних процесів; 3) уніфікацію інформаційних стандартів, у межах якої державні органи мають використовувати єдині стандарти обробки та передачі інформації, що забезпечує сумісність різних систем; 4) створення онлайн платформ для забезпечення ефективної взаємодії; 5) забезпечення захисту інформації, а також кібербезпеки з метою захисту персональних даних під час обміну інформацією між державними установами; 6) здійснення контролю та моніторингу;

вдосконалено:

– теоретичний підхід щодо визначення поняття «адміністративно-правовий механізм впровадження електронного урядування в публічне управління», а також перелік його структурних елементів, до яких належать: об'єкт; суб'єкти впровадження електронного урядування; адміністративно-правові норми; правові принципи; адміністративно-правові засоби, способи й заходи;

– обґрунтування наукової думки про те, що для адаптації досвіду США до національної правової системи України необхідно розробити національну Стратегію електронного урядування, яка б ураховувала специфіку публічного управління, наявні інфраструктурні можливості та правову базу

української держави, причому, як і в США, така Стратегія має включати механізми підвищення ефективності та скорочення бюрократичних процедур через цифровізацію процесів у сфері публічного управління;

– зміст поняття адміністративних послуг, яким запропоновано вважати акт реалізації суб'єктами публічної влади (органами держави та місцевого самоврядування) покладених на них публічних функцій, які вони здійснюють за ініціативи фізичних або юридичних осіб, та результатом яких є виникнення, зміна і припинення правовідносин адміністративно-правового характеру;

дістало подальшого розвитку:

– теза стосовно того, що запровадження електронного врядування дозволяє зробити процеси у сфері публічного управління більш відкритими для громадян, адже доступ до публічної інформації з використанням електронних сервісів підвищує довіру людей до влади та забезпечує тотальну підзвітність і підконтрольність роботи органів держави й місцевого самоврядування перед громадськістю, яка може в режимі реального часу перевіряти стан розгляду відповідних питань або реалізації послуг;

– розуміння поняття «міжнародні стандарти щодо впровадження електронного урядування в публічне управління», яким запропоновано розуміти систему загально визнаних принципів, норм і рекомендацій, встановлених міжнародними організаціями, що регулюють процеси інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність державних органів з метою підвищення прозорості, ефективності й доступності публічних послуг для громадян;

– наукова думка стосовно важливості та необхідності впровадження електронного урядування в організацію внутрішньосистемного документообігу, адже це дозволяє: по-перше, зменшити «паперове» навантаження у сфері публічного управління; по-друге, знизити витрати на матеріально-технічне забезпечення (закупівля паперу, обслуговування

принтерів тощо); по-третє, покращити оперативність надання послуг населенню;

– обґрунтування наукової думки про те, що в умовах сьогодення стан нормативно-правового регулювання питання впровадження електронного урядування в публічне управління слід оцінювати неоднозначно, адже, з одного боку, наявним є досить широкий перелік нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регулюють окремі питання досліджуваного інституту, а з іншого – прослідковується непослідовність дій законодавця в цьому напрямі, що призводить до дублювання окремих положень, а отже, може спричинити виникнення правових колізій у майбутньому.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретико-правових досліджень, присвячених дослідженню проблем впровадження електронного урядування у сферу публічного управління (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій сфері* – для вдосконалення наявних і розроблення нових нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовані на регулювання впровадження електронного урядування у сферу публічного управління;

– *правозастосовній сфері* – з метою підвищення ефективності діяльності суб'єктів, які відповідають за впровадження електронного урядування у сферу публічного управління;

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Теорія і методологія публічного управління та адміністрування», «Публічне адміністрування» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.); «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.); «Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування» (м. Київ, 16–17 березня 2022 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок. Список використаних джерел містить 199 найменувань на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРНИКА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ЯК СПОСОБУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Генезис становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління

Незважаючи на те, що найбільш категорія «електронне урядування» найбільше почала використовуватись в останні півтора десятиліття, її становленню та розвитку передувала досить історія. Варто зауважити, що на сьогоднішній день точаться жваві дискусії, переважно, стосовно наповненості змісту вказаного явища, в той час як загальна ідея про нього еволюціонувала в суспільстві з моменту набуття Україною незалежності. Саме в цей час були закладені соціальні, економічні, правові, політичні та інші основи «електронного урядування», яке на той момент перебувало лише у форматі ідеї про один з можливих напрямів удосконалення сфери публічного управління та загальної інформатизації держави.

Нормативно-правовим актом, з якого почався відлік розвитку України, як самостійної держави у внутрішніх та міжнародних відносинах, стала Декларація про державний суверенітет України. Положеннями останньої було проголошено верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади держави в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Вказано, що Українська Радянська Соціалістична Республіка (далі – Українська РСР), як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення. Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу. Будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб

переслідуються за законом. Українська РСР є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя та забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території. Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову. Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний [34].

Користуючись можливостями самостійно приймати рішення внутрішньо-управлінського характеру, керівництво держави починає активну компанію інформатизації України. Так, вже 31.05.1993 Президентом України видано Указ №186/93 «Про державну політику інформатизації України», яким з метою прискорення розробки і практичної реалізації державної політики інформатизації, координації необхідних наукових розробок, проведення інших робіт у цьому напрямі було постановлено: по-перше, визначити Кібернетичний центр Академії наук України головною державною організацією з проблем інформатизації, поклавши на нього функції міжвідомчого координування; по-друге, даному Центру за участі інших органів державної влади розробити Концепцію державної політики інформатизації України та Основні напрями Національної програми інформатизації України; по-третє, Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) зобов'язувалось затвердити зазначені документи та передбачити фінансування на їх реалізацію [126].

На виконання Указу та з метою пошуку і реалізації практичних шляхів розбудови якісного інформаційного сектору Постановою КМУ «Питанні інформатизації» від 31.08.1994 №605 створено та затверджено склад Міжвідомчої ради з питань інформатизації, як постійно діючого урядового органу. Основними завданнями Ради визначалось: а) підготовка та подання до Кабінету Міністрів України узгоджених пропозицій про розроблення Національної програми інформатизації, реалізації міжгалузевих проектів,

фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; б) формування ключових напрямів розвитку процесів інформатизації на поточний момент і на перспективу з урахуванням галузевих і територіальних особливостей; координація діяльності органів державної виконавчої влади, спрямованої на виконання Національної програми інформатизації. Рада мала право: одержувати в установленому порядку від органів державної виконавчої влади, виконкомів місцевих Рад, підприємств, їх об'єднань, установ і організацій інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на Раду завдань; створювати робочі групи, персональний склад яких затверджується головою Ради; залучати для розгляду окремих питань керівних працівників органів державної виконавчої влади. Крім того, при Раді утворювалась група експертів з провідних учених і висококваліфікованих фахівців для підготовки рекомендацій та пропозицій щодо розвитку інформатизації [116].

Адміністративне забезпечення процесу інформатизації держави і суспільства в Україні змінюється у 1995 році протягом якого створюється Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України згідно до його Указів «Про утворення Національного агентства з питань інформатизації» від 13.03.1995 №206/95 та «Про заходи щодо забезпечення діяльності Національного агентства з питань інформатизації» від 27.05.1995 №390/95. Нормативні акти встановлювали, що основними завданнями Агентства було: «1) формування та реалізація державної політики інформатизації, стратегії розвитку інформатизації усіх сфер суспільного життя; 2) координація діяльності центральних органів державної виконавчої влади, підприємств, установ і організацій щодо виконання державних інформатизаційних програм і проектів; 3) розроблення проектів нормативних актів з питань інформатизації; 4) організація міжнародного співробітництва, участь у підготовці міжнародних договорів України з цих питань» [136]. Повноваженнями агентства, відповідно до покладених на нього завдань було:

- 1) формування пріоритетних напрямів інформатизації України з урахуванням її економічного стану, галузевих, відомчих і регіональних особливостей;
- 2) організація і контроль проведення робіт щодо реалізації Національної програми інформатизації;
- 3) прогноз розвитку інформатизації у виробничій, соціальній, економічній, політичній, фінансовій, культурній, військовій та інших сферах;
- 4) розробка цільові програми перспективного розвитку інформатизації;
- 5) організація проведення наукових досліджень та підготовка пропозицій щодо створення фінансово-економічних передумов для використання науково-технічного, виробничого, енергетичного, трудового потенціалу суспільного виробництва та природних ресурсів для розвитку інформатизації тощо [136].

Починаючи з 1998 року інформатизація, як процес упровадження в різні сектори суспільного життя цифрових та інших, провідних технологій обробки і передачі інформації починає диференціюватись. Зокрема, її реалізація у відношенні до сфери публічного управління знаходить окремого регламенту та закріплення у юридичних актах. Так, Указом Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 №810/98 визначалось за мету «поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі». Документом також передбачалось формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народів, національним інтересам. Адміністративна реформа мала здійснюватися у кількох напрямках. Перший – це створення нової правової бази, що регламентуватиме державне управління в Україні. Другий – це формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління. Третій – це кадрове забезпечення нової

системи державного управління. Четвертий – це зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування державного управління. П'ятий – наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління, формування механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування [135].

Відповідно до п'ятого напрямку, проведення адміністративної реформи супроводжувалось цілеспрямованим застосуванням нових інформаційних технологій у сфері державного управління. У зв'язку з цим основними завданнями інформатизації стали: «1) створення інформаційної системи державного управління; 2) визначення потреб органів влади у нових інформаційних технологіях та базах даних; 3) розробка типових проектів та стандартів інформатизації державного управління; 4) здійснення державного керівництва впровадженням нових інформаційних технологій в сфері державного управління; 5) організація міжнародного співробітництва у галузі обміну інформацією щодо державного управління; 6) здійснення безпаперового документообігу; 7) удосконалення статистичної звітності стосовно функціонування органів виконавчої влади; 8) розробка нормативно-правових актів з питань інформатизації адміністративної системи, у тому числі її захисту» [135]. «Інформатизація державного управління має передбачати побудову на єдиній методологічній і програмній основі державної інформаційно-аналітичної системи «Адміністративна система України», основним завданням якої має стати моніторинг результативності та ефективності управлінської діяльності органів виконавчої влади, створення та підтримка банку даних про ці органи, доступ до міжнародних інформаційних мереж, насамперед «Internet», тощо. Утворення такої системи потребує сучасного технічного, технологічного, програмного та фінансового забезпечення, а також нових комунікаційних ліній. Це також потребує відповідної підготовки персоналу державного управління до роботи в умовах глобальної інформатизації», – вказувалось у Концепції [135].

Кульмінацією початкового етапу становлення та розвитку категорії «електронне врядування» можна вважати прийняття Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 04.02.1998. Надбанням закону стало те, що в ньому вперше наведено визначення поняття «інформатизація» згідно з яким це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, створених на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки. Законом встановлено, що обчислювальна та комунікаційна техніка, інформаційно-комунікаційні мережі, бази і банки даних та знань, інформаційні технології (ІТ), система інформаційно-аналітичних центрів різного рівня, виробництво технічних засобів інформатизації, системи науково-дослідних установ та підготовки висококваліфікованих фахівців є складовими національної інформаційної інфраструктури і основними чинниками, що забезпечують економічне піднесення. Визначено, що інформатизація сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукоємних виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, збагаченню духовного життя та подальшій демократизації суспільства. Національна інформаційна інфраструктура, створена з урахуванням світових тенденцій і досягнень, сприятиме рівноправній інтеграції України у світове співтовариство [141].

Одним із функціональних напрямів реалізації положень Закону «Про Концепцію Національної програми інформатизації» передбачалась інформатизація стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки та оборони. Встановлювалось, що реалізація даного напрямку, досягається

шляхом створення і розвитку інформаційно-аналітичних, обчислювальних та автоматизованих систем, центрів і мереж, які забезпечують роботу органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Законом також передбачалось створення комплексу інформаційних технологій та засобів інформатизації для збору, зберігання, аналізу і обробки великих обсягів інформації про стан соціально-економічних процесів в Україні з метою забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень органами державної влади, інформаційно-аналітичну систему Верховної Ради України, інструментально-технологічний комплекс підтримки прийняття рішень у штатних і нештатних ситуаціях в умовах інформаційної протидії, Урядову інформаційно-аналітичну систему з питань надзвичайних ситуацій тощо. Планувалось здійснити інтеграцію існуючих інформаційних систем органів державної влади і органів місцевого самоврядування та інформаційних ресурсів, тобто створити єдину інформаційно-комунікаційну систему збору, обробки та передачі даних, необхідних для прийняття стратегічно важливих рішень у сфері економіки, внутрішньої та зовнішньої політики. Відмічалось, що у сфері правоохоронної діяльності якісно нова організація специфічних режимів зберігання та оброблення інформації, зв'язок з міжнародними правоохоронними органами забезпечать реалізацію активної, наступальної стратегії в боротьбі з правопорушеннями, корупцією, організованою злочинністю, застосування нових інформаційних технологій у розкритті кримінальних правопорушень. До пріоритетних напрямів інформатизації обласних (міських) держадміністрацій та органів місцевого самоврядування автори Закон віднесли розроблення цілісної взаємопов'язаної системи інформаційних та інструментальних засобів для вирішення завдань інформаційно-аналітичного забезпечення управління областю (районом, містом) [141].

Отже, можна констатувати, що протягом 90-х років ХХ століття відбувся перший етап становлення та впровадження категорії «електронне

урядування» в публічне управління. Він проходив в умовах розбудови незалежності України та запровадження глибокого, багатовекторного процесу національної інформатизації. Як такого явища «електронне врядування» на той момент ще не існувало, однак, в рамках першого етапу було закладено правові та організаційні основи технологічно-цифрової трансформації всього сектору публічного управління [73].

Другий етап розпочинається у 2003 році, коли, власне, і було вперше на офіційному рівні використано поняття «електронне врядування». Категорії приділяється увага у Розпорядженні КМУ «Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів» від 05.05.2003 №259-р. В документі зазначалось: «Національні ресурси є важливою складовою стратегічних ресурсів держави, значення якої зростає із розвитком інформаційних технологій та їх використанням в усіх сферах суспільного життя. Ефективне державне управління національними ресурсами є важливою умовою забезпечення інформаційної безпеки держави та реалізації державної політики у сфері інформатизації. Формування системи національних ресурсів є одним із основних завдань Національної програми інформатизації. Управління та координацію діяльності з питань, пов'язаних з формуванням, використанням та захистом національних ресурсів, включаючи ведення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів та підготовку щорічної доповіді про стан та розвиток національних ресурсів, повинен забезпечувати спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі зв'язку та сфері інформатизації. Для забезпечення формування системи національних ресурсів необхідно розв'язати такі основні завдання, зокрема: забезпечення широкого доступу до ресурсів, у тому числі іноземних, через глобальні інформаційні мережі; правове врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з формуванням, використанням та захистом національних ресурсів; вироблення рекомендацій щодо приведення національних ресурсів до єдиних стандартів на базі

новітніх інформаційних технологій, міжнародних стандартів, уніфікованих систем класифікації і кодування інформації; створення ефективних національних пошукових, геоінформаційних та навігаційних систем; забезпечення розвитку національної освіти, науки, культури через використання новітніх інформаційних технологій; залучення до формування системи національних ресурсів недержавних структур; створення умов для забезпечення захисту національних ресурсів незалежно від форми власності; сприяння наповненню інформаційного ринку національними ресурсами» [131].

В результаті реалізації Концепції очікувалось: «підвищення рівня інформаційної безпеки держави; прискорення впровадження «електронного урядування», підвищення прозорості та відкритості роботи органів державної влади; підвищення, ефективності діяльності органів державної влади шляхом широкого використання ресурсів; підвищення рівня інформаційної безпеки національних ресурсів; подальший розвиток національної культури, освіти, науки за рахунок використання новітніх інформаційних технологій; розвиток та гармонізація нормативно-правової бази, пов'язаної з ресурсами, з міжнародним правом; розвиток структури та інфраструктури ресурсів, зростання обсягів послуг, наданих з використанням національних ресурсів; підвищення рівня інформаційної культури та загального освітнього рівня населення; зниження витрат, пов'язаних з використанням ресурсів, за рахунок їх систематизації» [131].

Безпосереднього розвитку та початку впровадження у публічно-правову сферу, категорія «електронне врядування» набуває у 2007 році із прийняттям Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Згідно із Законом одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та

знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя. Виконання цього пріоритету передбачає формування національної політики розвитку інформаційного суспільства, яка ґрунтується на засадах: пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку держави; формування необхідних для цього законодавчих і сприятливих економічних умов; всебічного розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та ІКТ; сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, забезпеченню створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів; поліпшення кадрового потенціалу; посилення мотивації щодо використання ІКТ; широкого впровадження ІКТ в науку, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища; забезпечення інформаційної безпеки [143]. Така політика включає в себе: «1) впровадження ІКТ в усі сфери життєдіяльності суспільства та держави; 2) удосконалення координації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо створення елементів інформаційної інфраструктури, зокрема при побудові корпоративних інформаційно-аналітичних систем; 3) включення основних питань з розвитку інформаційного суспільства в Україні до програм діяльності Кабінету Міністрів України, державних програм економічного і соціального розвитку України; 4) визначити статус і перелік обов'язкових електронних послуг, які повинні надаватися органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам, забезпечити реалізацію принципу «єдиного вікна»; 5) вжити додаткових заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для надання послуг із застосуванням ІКТ зокрема особам, які потребують соціальної допомоги та реабілітації; 6) підвищити ефективність та прозорість

державних закупівель, передбачивши інтенсифікацію впровадження системи електронних закупівель, впровадити заходи щодо створення галузевих вертикальних Інтернет-порталів; 7) генерування національних інформаційних ресурсів в економічній, науково-технічній, соціальній, національно-культурній сферах, охороні довкілля тощо, звернувши особливу увагу на організацію української лінгвістичної системи та українського лінгвістичного порталу в мережі Інтернет; 8) сприяння демократичним перетворенням у суспільстві шляхом забезпечення доступу населення до інформаційних ресурсів і систем надання інформаційних послуг органами державної влади та органами місцевого самоврядування із застосуванням мережі Інтернет, зокрема шляхом оприлюднення проектів відповідних нормативно-правових актів, впровадження нових форм взаємодії з громадськістю з використанням ІКТ (стосовно опитувань, консультацій, громадських експертиз тощо)»; тощо [143].

Переломним моментом другого етапу стає прийняття у 2010 Концепції розвитку електронного урядування в Україні затвердженої Розпорядженням КМУ від 13.12.2010 №2250-р. В документі, вперше не тільки наведено, але й розкрито категорію електронне врядування. Її головною складовою визначено електронний уряд – «єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання». Акцентувалась увага на тому, що «незважаючи на стрімкий розвиток, протягом останнього десятиліття інформаційно-комунікаційних технологій та широке застосування їх у державному управлінні, нерозв'язаними залишаються такі проблеми: відсутність національної системи індикаторів (параметрів) оцінювання стану електронного урядування; відсутність єдиних стандартів та регламентів функціонування системи електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису, а також ведення державних інформаційних

ресурсів, адаптованих до міжнародних; недосконалість нормативно-правової і методологічної бази, що дає змогу органам державної влади та органам місцевого самоврядування, громадянам і суб'єктам господарювання функціонувати в умовах інформаційного суспільства; неврегульованість на законодавчому рівні питання надання адміністративних послуг та звернення громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування через Інтернет; відсутність інтегрованої системи національних інформаційних ресурсів та інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування; обмеженість доступу громадян та суб'єктів господарювання до інформаційних ресурсів органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо» [144]. Метою Концепції встановлювалось визначення засад та створення умов для досягнення європейських стандартів якості послуг, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також виконання основних положень Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада». На думку авторів документу впровадження електронного урядування передбачає створення якісно нових форм організації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх взаємодію з громадянами та суб'єктами господарювання шляхом надання доступу до державних інформаційних ресурсів, можливості отримувати електронні адміністративні послуги, звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням Інтернету [144].

В подальші три роки КМУ видається ще два нормативно-правові акти, положення яких присвячувались розвитку та впровадженню категорії «електронне урядування» в публічне управління. Зокрема, Розпорядженням КМУ «Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» від 05.09.2012 №634-р, в якому зазначалось, що впровадження

електронного урядування є важливою умовою розвитку інформаційного суспільства та становлення електронної демократії, де кожен громадянин може створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися інформацією та знаннями, використовувати інформаційні технології для розширення можливостей реалізації власного потенціалу, сприяти суспільному і особистісному розвитку, підвищувати якість життя та створювати умови для відкритого і прозорого державного управління. Головною складовою електронного урядування повинна стати система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів. Метою Концепції окреслювалось формування підходів до створення, впровадження та функціонування системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, що забезпечує передачу необхідних даних за запитами в автоматичному режимі, оновлення первинних даних у разі їх зміни, пошук та узагальнення необхідної інформації під час взаємодії державних органів [147]. Основним завданням створення системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів відповідно до Концепції стало забезпечення: «автоматизованої інформаційної взаємодії електронних інформаційних систем та баз даних державних органів, у тому числі прямого автоматичного обміну інформацією та взаємоузгодження логічно пов'язаних та інформаційно залежних реєстрів; автоматизованої міжвідомчої електронної взаємодії державних органів у процесі роботи, що проводиться із фізичними та юридичними особами з використанням єдиної, достовірної та несуперечливої інформації, що розміщена в електронних інформаційних системах та базах даних державних органів; електронного обслуговування фізичних та юридичних осіб за принципом «єдиного вікна» із застосуванням електронного цифрового підпису; безпеки інформації відповідно до вимог законодавства про захист інформації та персональних даних» [147].

Другим документом стала Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні затверджена Розпорядженням КМУ від 15.05.2013 №386-р. «Електронне урядування» визначено одним із напрямів реалізації завдань документу. З приводу цього Стратегія встановила: «впровадження електронного урядування, створення електронного уряду та становлення е-демократії передбачають нові форми організації діяльності та взаємодії державних органів з громадянами та організаціями» [148]. Основними засадами розвитку електронного урядування згідно Стратегії було: «1) удосконалення нормативно-правового забезпечення; розроблення та впровадження концептуальних засад інтегрованої системи «Електронний Уряд»; 2) забезпечення ефективності та якості адміністративних послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; 3) створення системи електронної взаємодії державних органів; 4) впровадження в діяльність державних органів типових організаційно-технологічних рішень та забезпечення їх ефективного функціонування; 5) впровадження відомчих інформаційних систем планування та управлінської звітності в рамках створення єдиної державної системи контролю результативності діяльності державних органів щодо забезпечення розвитку соціально-економічної сфери; 6) нормативно-правове регулювання процедури забезпечення архівного зберігання електронних документів; 7) створення Єдиного державного порталу адміністративних послуг для забезпечення надання органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування адміністративних послуг громадянам і організаціям; 8) здійснення додаткових заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для надання послуг із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема особам, які потребують соціальної допомоги та реабілітації; 9) підвищення ефективності та прозорості процедури здійснення державних закупівель з урахуванням інтенсифікації

впровадження системи електронних державних закупівель; 10) поширення досвіду, набутого під час реалізації пілотних проектів у сфері е-урядування, зокрема таких як «Електронне міністерство», «Електронний регіон», «Електронне місто», «Електронне село»; 11) організація та впровадження у рамках виконання міжнародної програми «Бібліоміст – глобальні бібліотеки в Україні» ініціативи «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування»; проходження державними службовцями та посадовими особами місцевого самоврядування навчання з питань впровадження електронного урядування» [148].

Останній, третій етап становлення «електронне врядування» у сферу публічного управління починається з 2016 року. В цих часових рамках досліджуване явище перестає бути абстрактним концептуальним напрямом розвитку державних органів та системи комунікацій між ними і трансформується у реальний та невід’ємний аспект їх роботи, який з кожним роком набуває нового формату вираження. Це, зокрема, відображається у нормативно-правових актах прийнятих з метою впровадження категорії таких як: Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні» від 16.11.2016 №918-р, «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20.09.2017 №649-р, «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 17.01.2018 №67-р; Постанови КМУ «Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг» від 04.12.2019 №1137, «Деякі питання надання комплексної електронної публічної послуги “е-Підприємець”» від 07.11.2023 №1156 та інших. Прийняття кожного з цих документів ставало новим кроком до реалізації завдань та принципів, передбачених категорією «електронне врядування» та якісної зміни сфери публічного управління.

Наприклад, положення Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні» від 16.11.2016 №918-р. спрямовано на визначення напрямів, механізму і строків формування ефективної системи електронних послуг в Україні для задоволення інтересів фізичних та юридичних осіб через розвиток і підтримку доступних та прозорих, безпечних та некорупційних, найменш затратних, швидких та зручних електронних послуг. Досягнення мети Концепції повинно базуватися на таких основних принципах: «орієнтація на споживача; доступність; безпека та захист персональних даних; де бюрократизація та адміністративне спрощення; прозорість; збереження електронної інформації (суб'єкти звернення повинні мати можливість отримувати інформацію про дії суб'єктів надання адміністративних послуг, пов'язані з отриманням їх персональних даних); відкритість та повторне використання (здатність суб'єктів надання адміністративних послуг взаємодіяти для надання якісних та ефективних електронних послуг, використовуючи дані та технічні рішення один одного); технологічна нейтральність; ефективність і результативність» [146].

В свою чергу метою Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20.09.2017 №649-р, сформульовано визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективної системи електронного урядування в Україні для задоволення інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб, вдосконалення системи державного управління, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку країни. Реалізація Концепції здійснюється за такими основними принципами: цифровий за замовчуванням - забезпечення будь-якої діяльності органів влади (у тому числі надання публічних послуг, забезпечення міжвідомчої взаємодії, взаємодії з фізичними та юридичними особами, інформаційно-аналітичної діяльності) передбачає електронну форму реалізації як пріоритетну, а планування та реалізацію будь-якої реформи, проекту чи завдання - із застосуванням інформаційно-

комунікаційних технологій; одноразове введення інформації - реалізація підходу, за якого фізичні та юридичні особи лише один раз подають інформацію до органів влади, а у подальшому ця інформація повторно використовується органами влади для надання публічних послуг та виконання інших владних повноважень з дотриманням вимог захисту інформації та персональних даних; сумісність за замовчуванням - здійснення проектування та функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем в органах влади відповідно до єдиних відкритих вимог та стандартів для забезпечення їх подальшої сумісності та електронної взаємодії та повторного використання; доступність та залучення громадян; відкритість та прозорість; довіра та безпека [145].

Надбання цього ж періоду стало адміністративне забезпечення проблеми електронного урядування шляхом створення центрального органу виконавчої влади у віданні якого перебуває дане питання. Постановою КМУ від 18.09.2019 №856 затверджено Положення про Міністерство цифрової трансформації України, що є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, електронних комунікацій та радіочастотного спектра, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронної ідентифікації та електронних

довірчих послуг; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті; у сфері хмарних послуг [117].

Тож, генезис становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління, відбувався протягом сучасної історії незалежності нашої країни та поділяється на три етапи: 1) 1990 – 2003 роки – починається процес інформатизації суверенної України; затверджуються основи удосконалення сектору публічної влади за рахунок активного використання новітніх цифрових та інформаційних технологій; закладаються засади змісту та сутності категорії «електронне урядування»; 2) 2003 – 2016 – перша поява та нормативне закріплення поняття «електронне урядування», а також розкриття його значення; встановлюються особливості та цілі категорії, а також уточнюються сфери її запровадження; обґрунтовуються технічні, правові та соціальні основи реалізації електронного урядування; 3) 2016 – теперішній час – електронне урядування утверджується, як невід’ємний та основоположний напрям трансформації діяльності сфери публічного управління; створюються та запроваджуються різноманітні моделі та форми електронного урядування в контексті надання адміністративних послуг, соціальної забезпечення доступності національних інформаційних ресурсів і таке інше; створено Міністерство цифрової трансформації України, яке стає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади в сферу відання якого входить забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері електронного урядування та електронної демократії [73].

Втім, процес розвитку електронного урядування все ще триває. Категорія постійно трансформується, переосмислюється законодавцем та науковцями, набуваючи цим нових та більш досконаlih моделей практичної реалізації. Її кінцевим результатом має стати буквальне запровадження «держави в смартфоні», а також інших інноваційних технічних рішень, які

дозволять всім та кожному взаємодіяти із державою швидко, безперервно та з будь-якої точки світу [73].

1.2. Поняття та зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування

Технічна та правова складність реалізації електронного урядування в Україні обумовлена сферою, з якою дана категорія безпосередньо пов'язана. Правовий зміст та специфіка публічного управління, як самостійного сектору, впливають на процес взаємодії із ним. Будь-які питання, що стосується державно-владних процесів, досить важко піддаються трансформації, адже потребують суттєвого юридичного обґрунтування. Зважаючи на це, важливим з теоретичної та практичної точки зору є детальне опрацювання змісту публічного управління, як сфери впровадження електронного урядування.

Етимологію поняття «публічне управління» складають два самостійні терміни: «публічний» та «управління». Зміст кожного з них критично важливий для розкриття сутності досліджуваної у роботі категорії. Так, слово «публічний» іншомовного походження: 1) від латинського «publicus» – означає те, що має відношення до народу, держави, офіційне, загальне для всіх; 2) французького слова «public» – який стосується народу в цілому, спільноти, який відноситься до народу в цілому, спільноти; до управління народом, організованим суспільством [196; 58, с.128]. В сучасній українській мові «публічний» має наступні значення: 1) відкритий, гласний; 2) суспільний, не приватний; 3) призначений для широкого користування, відвідування; громадський [165, с.340; 10, с.148]. Часто даний термін ототожнюють із поняттям «офіційний», яке значить: 1) такий, що запроваджується, регулюється урядом, урядовою установою або службовою

особою; урядовий, службовий; який представляє уряд, виражає погляди уряду, урядових установ; повідомлений, оголошений урядовою установою; який надходить від уряду, урядової установи або службової особи; 2) властивий урядовим документам, діловим паперам; 3) витриманий відповідно до встановлених правил; формальностей; 4) позбавлений невимушеності, безпосередності; 5) підкреслено ввічливий, стриманий, діловий [24, с.691; 59, с.27-28]. Таким чином, спираючись тільки на лексичне значення терміну «публічний», можемо вказати, що ним описується стан об'єкта, який доступний для широкого загалу, не є приватним; має офіційне, формалізоване вираження.

Другий термін, «управляти» означає: 1) спрямовувати хід, рух когось, чогось, управляти діями когось, чогось; 2) коригувати (визначати) поведінку людей і їх колективів, давати їм напрям функціонування і розвитку, цілеспрямовано упорядковувати. У загально-філософському розрізі поняття «управління» термінологічно використовується для позначення осмисленого, цілеспрямованого впливу суб'єкта на відповідний об'єкт [189, с.127; 122, с.319]. Згідно із авторським тлумаченням І.І. Драч управління – це вид діяльності, що забезпечується сукупністю цілеспрямованих впливів суб'єкта управління на керовану систему, які узгоджені з механізмами її самоорганізації і спрямовані на підтримання функціонування системи та забезпечення її розвитку [43].

На думку Г.В. Єльнікової, управління є особливим видом людської діяльності в умовах постійних змін внутрішнього та зовнішнього середовища, який забезпечує цілеспрямований вплив на керовану систему для збереження і впорядкування її в межах заданих параметрів на основі закономірностей її розвитку та дії механізмів самоуправління [48, с.9–10]. В.І. Жигір під управлінням розуміє цілеспрямований, планований, координований і свідомо організований процес, який сприяє досягненню максимального ефекту з мінімальними витратами людських, матеріальних,

часових ресурсів [52]. Як зазначають В.К. Колпакова та О.В. Кузьменко, в узагальненому вигляді управління – це діяльність суб'єкта, яка має прояв у цілеспрямованому, організуючому впливі на об'єкт управління та яка здійснюється з метою приведення його у бажаний для суб'єкта стан. До основних компонентів управлінської системи належать: 1) суб'єкт управління, тобто джерело управлінського впливу, той, хто управляє, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його у новий стан; 2) об'єкт управління, тобто те, на що спрямовано управлінський вплив суб'єкта, що функціонує під цим впливом; 3) управлінський вплив, тобто комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, методів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт і досягаються реальні зміни у ньому; 4) зворотні зв'язки, тобто інформація для суб'єкта щодо результативності управлінського впливу та змін в об'єкті [67, с.9]. В свою чергу, Л.І. Нечаюк, Н.О. Телеш пишуть: «У найширшому розумінні поняття «управління» – це цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт управління за допомогою певної системи методів і технічних засобів з використанням особливої технології для досягнення поставленої мети» [121, с.11; 107, с.37].

Часто термін «управління» розглядають ототожнюючи з близьким за визначенням словом «менеджмент» – раціональний спосіб управління діловими організаціями; управління, орієнтоване на дохідність і прибутковість; діяльність з нагляду, що використовує особливі форми організації праці, договірні і контрактні відносини між працею і капіталом; особлива галузь наукового знання і професійної спеціалізації управлінців-менеджерів, які складають адміністративний штат підприємницької організації та інше. Зокрема, Ф.І. Хміль відокремлює поняття менеджменту, як особливої системи управління організаціями в умовах ринку. Під менеджментом автор розуміє вид діяльності, спрямованої на досягнення певних передбачених цілей виробничо-господарською організацією, яка

функціонує в ринкових умовах, шляхом раціонального використання її матеріальних, трудових і фінансових ресурсів [179, с.18; 152, с.58]. За Й.С. Завадським менеджмент – це сукупність діяльності за умов ринкової економіки, пов'язаної з керівництвом людьми, умілим використанням їх праці, інтелектуальних здібностей, мотивів поведінки із визначенням мети і завдань бізнесу, що передбачає створення механізму управління, розробку планів, формування відповідних правил і процедур, визначення не лише того, що і коли робити, а й як саме і хто виконуватиме накреслене [54, с.17; 157, с.13].

Тож, управління – це складна, багатоваріаційна категорія, яка описує вплив суб'єкта управління на об'єкт управління з метою упорядкування, координації, спрямування його діяльності або поведінки, а також визначення їх цілей. Управління передбачає наявність субординаційних зв'язків та ієрархії. Саме через це, найбільш доречно категорія вписується в сфері внутрішньої організації підприємств та установ.

Водночас, поєднання слів «публічний» та «управління», породжують цікаву та доволі дискусійну категорію «публічне управління». Наприклад, як пише Ю.П. Шаров, в європейському дискурсі поняття «публічне (державне) управління» охоплює три виміри: урядування як процес колективного вироблення та реалізації стратегічних рішень на основі механізмів консенсусу формування й узгодження політики та координації дій ключових учасників; адміністрування як чіткий розподіл повноважень і обов'язків між учасниками процесу та інформаційно-комунікативне забезпечення вертикальної та горизонтальної координації дій між суб'єктами врядування; менеджмент як сукупність процесів, що спираються на інституційну основу адміністрування і спрямовані на забезпечення виконання стратегічних рішень, прийнятих у системі врядування, за рахунок використання раціональних управлінських технологій, методів, засобів і форм управління» [183, с.7]. Л.О. Ємець дійшов висновку, що під публічним

управлінням необхідно розуміти визначену публічними (суспільними) потребами діяльність органів державної влади, зокрема органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також інших суб'єктів, у разі делегування їм публічних повноважень, спрямовану на забезпечення й реалізацію прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, засновану на нормах права та таку, що здійснюється у межах чинного законодавства [49, с.77].

На думку Л. Новак-Каляєвої «публічне управління» – це діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. Публічне управління забезпечує значне підвищення ефективності управлінської діяльності внаслідок високого рівня громадської підтримки та консолідації суспільства навколо спільних цілей, воно пов'язане з демократичними цінностями, принципами верховенства права, поваги до гідності людини, недискримінації, рівності, справедливості, безпеки, ефективності та інше [150, с.144; 6].

За О.Н. Євтушенко та В.І. Андріяш, публічне управління – «це цілеспрямований вплив, необхідний для узгодженої спільної діяльності людей, який здійснюється через прийняття і реалізацію відповідних нормативно-правових актів (законів, постанов, розпоряджень) зорієнтований на реалізацію публічних (загальних) інтересів. Предмет публічного управління можна визначити через функції держави, та діяльність органів державної влади, що спрямовані на ефективне функціонування всієї системи політичних інституцій, розвиток суспільства, окремих його підсистем (політичної, економічної, соціальної, адміністративної, правової,

гуманітарної тощо)». Специфічними рисами категорії, на думку науковців, є: «1) публічне управління спирається на державну владу, підкріплюється і забезпечується нею; 2) поширюється на все суспільство і за його межі у сфері проведення державної міжнародної політики; 3) здійснюється в межах панування верховенства права, завдяки законодавчо врегульованому і дієвому механізму контролю суспільства над усіма органами державної влади та місцевого самоврядування» [47, с.14-15].

Варто процитувати досить цікаву наукову позицію О.С. Петренко, який розкриває публічне управління наступним чином: «Публічне управління можна зрозуміти як керуючий вплив, прозору взаємодію державного апарату та суспільства під час прийняття важливих для держави, суспільства, населення рішень та дій, як відкритої публічної сфери суспільних інтересів, де усі суспільні інститути та громадяни можуть бути не лише об'єктами управління, а й виступати суб'єктами управління, автономними одиницями у відносинах із органами влади та управління. Тобто публічне управління – це управління суспільством разом із суспільством, яке гарантує ефективність, відкритість та підконтрольність влади народів. Крім того, публічне управління передбачає вільні асоціації громадян, що спільно відстоюють як загальносуспільні інтереси, так і певні корпоративні інтереси та здійснюють ефективний контроль за змістом і характером перебігу політичного процесу, адже народ – як засновник держави, має природне право на ведення своїх загальних, публічних, державних справ. Принциповим завданням для публічного управління, яке засновано на довірі, порозумінні й співпраці влади і громадян, держави та суспільства є побудова демократичної, правової, економічно-розвинутої держави, яка, насамперед, прагне задоволення загальнолюдських потреб суспільства» [114, с.27-28].

Є.Г. Карташов, А.П. Миколаєць, А.В. Антонов, І.О. Драган та Н.В. Дацій наголошують на широті та комплексності явища «публічне управління» на сьогоднішній день, у зв'язку із чим його не можна розглядати

з якоїсь одної позиції. Так, на думку науковців категорія одночасно концентрує в собі значення науки, практичної діяльності та процесу. Наприклад, на їх думку публічне управління як наука є системою наукових знань, що інтегрує інші суспільні науки (політичні, історичні, економічні, філософію, соціальну психологію) і є зосередженою на процесах, функціях, методах управління, що знаходять свій прояв у діяльності держави через виконавчі розпорядчі функції. Публічне управління (як практична діяльність) передбачає систематично здійснюваний цілеспрямований вплив держави на суспільну систему (окремі її ланки), на стан і розвиток суспільних процесів, на свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою реалізації державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, в інтересах оптимального функціонування та розвитку держави. Державне управління полягає в організуючому впливі на суспільні відносини в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах та здійснюється шляхом застосування державно-владних повноважень. Публічне управління як процес має політичний (знаходить прояв у суспільстві) та адміністративний аспекти (реалізується в середині системи управління), а також характеризується певними ознаками. Воно базується на нормативно-правових актах, тісно пов'язане з використанням методів нормотворчості й розпорядливості; має підзаконний характер, передбачає можливість судового захисту громадянами своїх прав і свобод у разі їх порушення органами та посадовими особами виконавчої влади [111, с.10-12].

Досить важливі та доречні висновки зробила у своїй роботі О.М. Вольська, яка зауважила про те, що публічне управління багатогранне поняття, яке охоплює державне управління та місцеве самоврядування, це цілий науковий напрямок, який має дослідницькі області такі як: державний менеджмент (державна служба), аналітика державних програм і політик (стратегічне планування); взаємодія держави, бізнесу та громадян (GR-менеджмент). На її думку велике значення у публічному управлінні набуває

рівень зворотних зв'язків та виконання управлінських рішень, спрямованих на: 1) захист суспільних інтересів за допомогою громадських фондів, профспілок, громадських організацій; 2) відстоювання інтересів громадян (оподаткування, законотворча та правова практика, підготовка і реалізація соціальних програм); 3) взаємовідносини з комерційними підприємствами (їх правове регулювання, державно-приватне партнерство і так далі). Відтак публічне управління – це система, яка складається із механізмів державного управління: політичний, правовий, організаційний, економічний та механізму місцевого самоврядування, який включає: кадрову, адміністративну та організаційну складову. Крім цих механізмів публічне управління реалізується у надаванні публічних послуг. Публічне управління має керуючий вплив на об'єкти управління (суспільні відносини і їхніх учасників, процеси, феномени), що реалізовується суб'єктами такого управління, тобто державою та уповноваженими нею органами та особами [26, с.17].

Отже, на сьогоднішній момент на сторінках юридичної літератури склалось багато підходів щодо тлумачення публічного управління та його специфічних ознак. Це досить популярна та дискусійна категорія, з приводу якої відсутні однозначні висновки, а тим більше нормативне тлумачення. Незважаючи на розгалуженість наукових дефініцій, цілком справедливо відмітити декілька найбільш загальних особливостей публічного управління, що пронизують більшість проаналізованих концепцій, а саме:

по-перше, це широка за змістом категорія, яка об'єднує: 1) науку, яка вивчає закономірності роботи державно-владного сектору та місцевого самоврядування; 2) діяльність спеціально уповноважених державою суб'єктів із вирішення публічних завдань і виконання відповідних функцій. Зазначене дає підстави вказати: публічне управління – це цілісна, самостійна сфера суспільно-правових відносин, які виникають між органами публічної влади з питань виконання покладених на них завдань та функцій; по-друге,

суб'єктний склад публічного управління складають державні органи та органи місцевого самоврядування, які виконують суспільно-важливі, життєво необхідні функції із створення та підтримки правового порядку на всій території країни; представляють інтереси народу на загальнонаціональному та регіональному рівнях; по-третє, основна мета діяльності суб'єктів публічного управління – це забезпечення населення держави якісними публічними послугами та виконання інших дій із забезпечення законних інтересів фізичних та юридичних осіб і безперешкодної реалізації ними наданих їм суб'єктивних права у повному обсязі; по-четверте, публічне управління ґрунтується на спеціальній групі засад, серед яких: принцип гуманізму та людиноцентризму; прозорості виконання публічних функцій; відповідальності публічних органів перед населенням держави; законності та верховенства права; обґрунтованості рішень та дій; доступності публічних послуг і таке інше.

Зважаючи на виділені особливості, публічне управління – це широка сфера суспільно-правових відносин, які виникають внаслідок діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при виконанні ними суспільно-важливих, життєво необхідних, визначених законодавством функцій і завдань на території всієї держави та/або кожного окремого регіону, з метою забезпечення та реалізації законних прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб [79].

Незважаючи на високий ступінь офіційності та формалізованості відносин публічного управління, дана сфера не позбавлена недоліків, одним із інструментів вирішення яких є електронне урядування. Впровадження цієї категорії несе в собі багато позитивних змін в функціонал публічних органів.

З огляду на проведений у даному підрозділі дисертації аналіз можемо вказати, що зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування проявляється у наступних напрямках:

- удосконалення внутрішньо-організаційних процесів. Безперечно, запровадження новітніх інформаційно технологій в діяльності органів держави та місцевого самоврядування першочергово забезпечить розвиток процесів організації роботи вказаних суб'єктів. Це надасть можливість: автоматизувати внутрішні управлінські і контрольні процеси; оцифрувати та технічно удосконалити роботу із документами та документообіг в цілому; підвищити оперативність взаємозв'язку між суб'єктами публічної влади однієї лінії підпорядкування, наприклад, між центральними та територіальними апаратами державних органів; здійснити додаткові заходи із захисту службової інформації та обмежити доступ до неї і так інше;

- розвиток оперативності комунікації із громадянами України. Громадяни України постійно комунікують із органами державної влади та місцевого самоврядування з метою вирішення відповідних питань та реалізації суб'єктивних прав і обов'язків. Зокрема, люди звертаються до суб'єктів публічного управління в порядку Законів України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 №393/96-ВР, «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 №5203-VI, «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 №2073-IX тощо. Запровадження електронного урядування в сферу публічного управління суттєво підвищує оперативність та легкість такої комунікації за рахунок: 1) виключення в більшості випадків необхідності фізичних осіб особисто з'являтися до відповідних державних і муніципальних органів для вчинення якихось юридично значимих дій, що замінюється відповідними електронними процесами. Наприклад, відповідно до Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 №393/96-ВР, одним з різновидів звернення є скарга – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. Скарга на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого

самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, медіа, посадової особи подається у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі, що не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства, а в разі відсутності такого органу або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням - безпосередньо до суду [138]. На сьогоднішній день скарга може бути подана кожним, з будь-якої точки світу за використанням комп'ютеру чи смартфона та інтернету;

2) створення можливості громадян звертатись до органів влади будь-якого рівня. Яскравим прикладом є можливість подання електронної петиції. Стаття 23-1 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 №393/96-ВР з цього приводу зазначає, що громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції. В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. На веб-сайті відповідного органу або громадського об'єднання, що здійснює збір підписів, обов'язково зазначаються дата початку збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписали електронну петицію. Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. Відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції. Для створення електронної петиції до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування її автор (ініціатор) заповнює спеціальну форму на офіційному веб-сайті органу,

якому вона адресована, або веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, та розміщує текст електронної петиції. Електронна петиція оприлюднюється на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування або на веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, протягом двох робочих днів з дня надсилання її автором (ініціатором) [138];

- одним з ключових факторів запровадження електронного врядування виступає підвищення інклюзивності публічного управління. Уперше термін «інклюзія» було застосовано в 1970-х роках у США, коли дослідники визначали соціальну інклюзію, під якою розуміли збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, коли кожна людина як індивідуальність сприймається суспільством і має можливість повноцінно брати участь у соціальних процесах. Право участі у соціумі базується на соціальній етиці у всіх сферах життя. Сам термін «інклюзія» (від англійського «inclusion» – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у суспільстві (як цілісній соціальній системі), направлений на розвиток рівності [98, с.45]. На сьогоднішній день більшість людей розглядають поняття інклюзивності переважно з точки зору особливих освітніх потреб. Однак, це явище є значно ширшим та одним з домінуючих способів запобігання дискримінації. Насамперед, воно передбачає включення людини у різні аспекти соціального життя, навіть, якщо не говориться про наявність стійкої дискримінаційної ознаки. Простими словами, інклюзивність – це прагнення залучити й інтегрувати всіх людей в певну систему чи процес, а особливо тих, хто перебуває у несприятливих умовах, постраждав від упередженого ставлення або має обмежені фізіологічні можливості. Інклюзія ґрунтується на цінностях визнання різноманітності, співробітництва, участі, спільності, рівності та справедливості. Яскравим прикладом додаткової можливості інтеграції

людини в соціум є створення інклюзивного робочого середовища. А це підтверджує, що унікальний досвід та сприйняття світу окремою людиною є важливою складовою формування здорового й толерантного суспільства в цілому. Відтак, впровадження інклюзії дозволяє виявляти й усувати бар'єри, адже це про підтримку та розуміння [57]. З цього формується інклюзивна політика, яка має вважатися такою державною політикою, яка слугує усілякому долучанню осіб до громадянського суспільства. Причому це відбувається добровільно, застосовуються рівні підходи, без обмежень у правах. За таких умов людина може у повній мірі проявити свій потенціал та удосконалювати своє життя. Головним принципом інклюзивної політики є створення можливості рівного доступу до соціальних процесів всіх груп людей, що історично були виключені з громадського життя: за ознаками статі, раси, стану здоров'я та інших відмінностей. Характерні особливості інклюзивної політики: інклюзивна політика – це процес; інклюзивна політика злучає з визначенням перешкод та їх подоланням; інклюзивна політика передбачає присутність, участь та досягнення; інклюзивна політика передбачає певний наголос на ті групи осіб, які підлягають «ризиком» виключення або обмеження в правах і свободах [197; 98, с.45]. Таким чином, впровадження електронного врядування у сферу публічного управління – це акт забезпечення інклюзивності надання публічних послуг, тобто, їх доступності для вразливих верст населення країни, які мають різноманітні вади здоров'я, внаслідок чого суттєво обмежені у своїх комунікативних, рушійних, сенсорних та інших можливостях. За рахунок цього досягається найвищий ступінь недискримінаційності публічного сектору [79].

- прозорість і законність надання публічних послуг та виконання державних функцій. Відповідно до статті 19 Конституції України від 28.06.1996 №254к/96-ВР (далі – Конституція України, Конституція, Основний закон) правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не

передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [70].

Запровадження електронного урядування дозволяє зробити процеси в сфері публічного управління більш відкритими для громадян. Доступ до публічної інформації з використанням електронних сервісів підвищує довіру людей до влади. Крім того, впровадження новітніх інформаційних систем забезпечує тотальну підзвітність та підконтрольність роботи органів держави та місцевого самоврядування перед громадськістю, яка може в режимі реального часу перевіряти стан розгляду відповідних питань або реалізації послуг [79].

1.3. Адміністративно-правовий механізм впровадження електронного урядування в публічне управління

Впровадження електронного урядування в публічне управління є фактично неможливим без ефективно побудованого адміністративно-правового механізму здійснення такої діяльності. Термін «механізм» грецького походження від слова «mechané», що дослівно означає «знаряддя» або «споруда», «пристрій для передавання та перетворення рухів; являє собою систему тіл (ланки механізму), у якій рух одного або декількох тіл (ведучих) спричиняє рух інших тіл системи». В українській мові під механізмом розуміється: 1) система пристроїв, що визначають порядок якогось виду діяльності; 2) сукупність штучних рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух; 3) внутрішній устрій, система функціонування чого-небудь, апарат будь-якого виду діяльності. Таким чином, зміст слова «механізм» нерозривно пов'язаний з перетворенням

(упорядкуванням) дій як єдиного цілого для досягнення загальної або конкретної мети [23; 155, с.35].

В філософії механізм, як правило, трактують в рамках концепції механіцизму (напрям у філософії XVI – XVIII століть) – спосіб пояснення руху і взаємодії досліджуваних об'єктів, виходячи із механістичних закономірностей. Фактично мова йде про механістичну картину світу і механіцизм як метод, що оцінює світ як гігантський механізм, а окремі об'єкти і процеси – як деталі цього механізму. Фундаментальної критики механістична картина світу зазнала із розвитком термодинаміки, коли було доведено, що у разі уявлення світу у вигляді гігантської машини вона, безперечно, мала б зупинитися внаслідок вичерпності запасів корисної енергії. Особливо неприйнятним у механіцизмі є розгляд об'єкта як простої «суми» його складових частин, що незворотно обмежує дослідження підсистем. Крім того, «механізми», «машини», у якості яких вивчається об'єкт, є замкнутими, закритими системами, що перебувають у стійкій рівно) вазі, а подібні системи становлять лиш незначну частину світу. Більшість же систем є, безперечно, відкритими, як, наприклад, біологічні чи соціальні, що рідко перебувають у стійкому, рівноважному стані. Саме тому спроби дослідити їх в межах механістичного світогляду приречені на невдачу [71, с.81].

О.М. Литвинов пише, що поняття «механізм» трактується як сукупність динамічно з'єднаних частин, що виконують під впливом прикладених сил заданий рух. При такому розумінні слово «механізм» асоціюється з певним функціонуючим пристроєм, між елементами якого існують конструктивні і функціональні зв'язки з жорстко заданими параметрами [89, с.93-94]. На думку О.О. Воронятнікова, механізм – це система різнорідних елементів з різним функціональним призначенням, що в сукупності набувають взаємозалежного та взаємообумовлюючого характеру задля реалізації поставленої мети [28, с.62]. І.Я. Хитра під «механізмом»

розуміє сукупність взаємозалежних і взаємодіючих частин, елементів за наявності, з одного боку, внутрішньої упорядкованості й узгодженості між ними, а з іншого – диференціації й відносної автономності [178].

С.В. Мочерний під категорією «механізм» розуміє систему певних ланок та елементів, що приводять їх у дію [45, с.135; 90, с.52]. Ю.А. Андрійчук вважає, що «механізм» являє собою систему процесів, прийомів та методів, які стають важливим інструментом для досягнення як коротко-, так і довгострокових цілей через прийняття правильних та своєчасних рішень [9; 28, с.62]. На відміну від технічних наук, пише С.І. Крук, звідки й саме виник термін «механізм», науки суспільного та політико-правового блоку визначають механізми не стільки як фізичне явище, яке може бути виявлено за допомогою органів почуттів чи за допомогою технічних пристроїв, скільки як сукупність прав та обов'язків, визначені ними зміст і характер діяльності індивідів, груп, спільнот, об'єднань. При цьому в межах наук цього блоку специфіка механізму визначається як та, що полягає в такому: він спирається на державну владу (орієнтується на її поділ і забезпечення балансу між гілками, на нейтралізацію узурпації одна одною). Ця влада передбачає зіставлення панування і підпорядкування між взаємодіючими акторами, в основі її знаходяться примус і право, що висвітлюють легітимність державного управління [82]. Враховуючи загальнотеоретичні визначення, під механізмом варто розглядати структуровану, активно-функціонуючу систему, що складається із самостійних елементів, які в сукупності формують новий об'єкт із унікальними функціями.

У теорії права, механізм найчастіше використовується й розкривається стосовно до проблеми правового регулювання. Під механізмом правового регулювання, наприклад, розуміється взята в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються

інтереси суб'єктів права, встановлюється й забезпечується правопорядок [164, с.540; 53, с.67]. У той же час за визначенням Н.Г. Єршової, правові механізми – це певні «комплекти» юридичних засобів, які мають нормативне закріплення та орієнтовані при їх практичному використанні на реалізацію суб'єктами своїх інтересів і досягнення тієї чи іншої цілі як наслідку правового регулювання визначених суспільних відносин. Конкретний правовий механізм як цілісна, взаємопов'язана структура відображає послідовні стадії юридичної діяльності (громадян, організацій, посадових осіб, органів публічної влади) та різноманітні правові засоби, варіанти їх взаємодії на кожній стадії. До правових засобів відносять: суб'єктивні права й обов'язки, дозволи, заборони, приписи, принципи, презумпції, терміни, процедури, заходи відповідальності, заходи заохочення, обмежувальні заходи тощо. За допомогою правових механізмів здійснюється гарантована законодавством реалізація завдань правового регулювання, впливу на суспільні відносини для досягнення конкретної мети [50, с.181].

Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна пишуть, що правовий механізм – це взята в сукупності система правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин. За допомогою цієї системи правових засобів, способів і форм нормативність права переводиться у впорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок [22; 168, с.261]. Т.І. Тарахонич пропонує розуміти правовий механізм» в якості певної конструкції, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретної юридичної цілі з дотриманням відповідної процедури. Кожна ланка такого механізму є самостійним комплексом юридичних засобів [172, с.13; 185, с.171].

О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко зауважують, що наявна в суспільстві система суспільних відносин постійно потребує правового впливу. Форми та методи цього впливу змінюються залежно від суспільних потреб. У

юридичній літературі проблема правового впливу та правового регулювання не є новою. У науці сформувалися напрями, які дають можливість дослідити право як ефективний засіб соціального регулювання. Правове регулювання в суспільстві здійснюється за допомогою певних механізмів. При цьому, правники пропонують відмовитись від розуміння цього механізму тільки як діяльності законодавця, який формує норму права, надає їй уповноважуючого, зобов'язуючого чи забороняючого характеру, та лише як виконання правового припису, підпорядкування забороні суб'єктами, яких цей припис стосується. За одностороннього підходу до правового механізму нанівець зводяться мета та цілі правового регулювання, не враховуються різні фактори, які впливають на процес зазначеного регулювання. Отже, за допомогою механізму правового регулювання обґрунтовується необхідність здійснення правового регулювання в суспільстві, впорядковуються явища правової дійсності, забезпечується їх єдність, взаємозв'язок і взаємодія, відбувається процес трансформації правових приписів щодо реальної поведінки суб'єктів права [173; 20, с.123].

Категорія «адміністративно-правовий механізм» є галузевим відгалуженням класичного, - правового механізму. Наприклад, за визначенням Ю.О. Коваленко, адміністративно-правовий механізм постає в якості певної системи адміністративно-правових засобів і факторів, що: виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством держави (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (також і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права [63, с.42]. С.М. Алфьоров, пропонує розуміти цей механізм в якості системи правових засобів, які інтегровані та організовані таким чином, що дозволяють послідовно й ефективно

забезпечити правове регулювання суспільних відносин нормами адміністративного права [5, с.40; 185].

Ю.В. Гаруст досліджуючи адміністративно-правовий механізм забезпечення прав громадян у податковій сфері, пропонує під ним розуміти систему адміністративно-правових засобів, що розробляються та реалізуються органами виконавчої, а також інших гілок влади з метою створення всіх необхідних умов для нормальної та безперешкодної реалізації громадянами своїх, передбачених нормами податкового, фінансово, адміністративного й інших галузей права, можливостей у процесі справляння податків і зборів, під час проведення у зв'язку із цим відповідного контролю, та ефективного захисту прав від можливих випадків свавілля і зловживань владою з боку податкових органів, а також їх відновлення в разі порушення [29; 97, с.126].

О.І. Беспалова вважає, що адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави – це система взаємопов'язаних та взаємозалежних адміністративно-правових засобів, за допомогою яких уповноважені на те суб'єкти здійснюють цілеспрямований вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації правоохоронної функції держави. До числа характерних для адміністративно-правового механізму ознак автор відносить такі: а) системність; б) виконання кожним елементом механізму свої специфічної функції; в) особливий склад суб'єктів, на які покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави; г) зв'язок суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави між собою єдиними цілями та засадами діяльності; д) здійснення застосування даного механізму за допомогою адміністративно-правових норм; е) плановий характер; є) безперервність функціонування даного механізму; ж) підконтрольний характер; з) здійснення взаємодії між суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави на засадах субординації та координації; и) домінуюче

становище одних елементів механізму реалізації правоохоронної функції держави над іншими [16, с. 49].

Н.Д. Дячук обґрунтовує, що поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів господарювання включає в себе сукупність всіх передбачених національним та міжнародним законодавством способів, засобів та важелів впливу, якими наділені органи публічної влади з метою створення максимально зручних та ефективних умов для заснування суб'єкта приватного підприємництва, провадження ним своєї господарської діяльності аж до моменту її припинення. На його думку наведене поняття включає в себе також необхідність захисту та охорони законних прав та інтересів зазначеної категорії господарюючих суб'єктів (особливо коли мова йде про малі та середні форми приватних підприємств або про фізичну особу-підприємця) [44].

С.В. Сірко механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності тлумачить як процес упорядкування суспільних відносин, що складаються у сфері волонтерської діяльності, і система певних правових засобів, за допомогою яких держава визначає поведінку суб'єктів цих відносин, таким способом виконуючи регулятивну та охоронну функції для гарантування їхніх прав, свобод і законних інтересів. Розмірковуючи про сутність вказаного поняття, вчена дійшла до таких висновків: 1) механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності можливо розглядати крізь призму механізму правового регулювання, оскільки він є однією з провідних категорій адміністративного права, за допомогою якої здійснюється ефективний вплив на поведінку суб'єктів права та має суміжні до виконання завдання поряд із категорією правового забезпечення; 2) механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності регулює всі суспільні відносини, що виникають у сфері волонтерської діяльності, а його основне завдання – упорядкування всіх можливих суспільних відносин у цій сфері; 3) механізм адміністративно-

правового забезпечення волонтерської діяльності – це певний процес, тобто спрямований рух задля досягнення визначеної цілі, а його особливостями є коло учасників, на яке розповсюджується його вплив, і спосіб їхньої поведінки; 4) механізм адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності спочатку встановлює поведінку певних учасників відносин у ній, прописуючи їх у правових нормах, тільки після цього починається їхня дія та безпосередня реалізація; 5) основною його метою є встановлення певних правових засад, які забезпечують законні права та інтереси суб'єктів цих відносин і виступають гарантом публічних суспільних інтересів у цій сфері [163; 62, с.93].

М.І. Соф'їн обґрунтував, що механізм адміністративно-правового регулювання фіскальної політики в Україні в умовах євроінтеграції, варто розуміти як сукупність визначених нормами адміністративного права засобів та інструментів, які використовують уповноважені органи державної влади з метою забезпечення ефективної управлінської діяльності, спрямованої на адаптацію бюджетної та податкової системи України до умов, що ставляться до нашої держави європейською спільнотою. До найбільш характерних ознак цього механізму слід віднести те, що він: існує та функціонує заради конкретної мети; направлений на вирішення загальних завдань суспільства та держави; характеризується динамізмом, адже вимагає активних управлінських дій із боку законодавця; формується під впливом європейської спільноти; має специфічний об'єкт впливу [168, с.262].

Л. Золотухіна під адміністративно-правовим механізмом забезпечення реалізації публічного інтересу розуміє складну комплексну структуровану систему врегулювання відносин між органами публічного управління та суб'єктами владного впливу, метою функціонування якої є задоволення об'єктивно визначених суспільним розвитком потреб, її своєрідних «надцілей». Ефективність адміністративно-правового механізму

забезпечення публічного інтересу досягається на нормативно-правовому, організаційно-управлінському та правозахисному рівнях [55, с.63-64].

Отже, дослідження наукових підходів дозволило виділити наступні основоположні ознаки притаманні категорії «адміністративно-правовий механізм», які полягають в наступному: 1) категорія виражає особливий порядок організації та упорядкування суспільно-правових відносин у сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також в рамках їх взаємодії із громадськістю; 2) кожний адміністративно-правовий механізм має свою структуру елементами якої зорієнтовано його дію та визначено особини впливу на суспільно-правові відносини; 3) мета та цілі функціонування адміністративно-правового механізму формуються виходячи із сфери його застосування та призначення; 4) робота механізму стабільна і послідовна, у зв'язку із чим він має системний характер та передбачає довготривалий вплив на правовідносини; 5) ефективність адміністративно-правового механізму основана на відносинах влади-підпорядкування побудована на обов'язкових до виконання директивах [78].

Ураховуючи наведені характеристики, адміністративно-правовий механізм впровадження електронного урядування в публічне управління, найбільш доцільно тлумачити, як сукупність спеціальних, адміністративно-правових засобів, способів та заходів, у тому числі директивного, владно-примусового характеру, дію яких націлено на організацію та упорядкування суспільно-правових відносин, які виникають в сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування з питань впровадження в їх роботу системи електронного урядування [78].

На сторінках юридичної літератури, як правило, до структурних елементів адміністративно-правового механізму відносять правові норми, адміністративні правовідносини, акти реалізації правових норм, акти тлумачення адміністративного права, адміністративні режими і таке інше [72; 103]. Ми вважаємо, що в більшості випадків наукові концепції з приводу

переліку структурних елементів механізму не відповідають сучасним теоретико-правовим реаліям. Найчастіше вчені копіюють загальноприйняті підходи щодо внутрішньої будови цієї категорії. Проте, помилково нехтувати індивідуальними ознаками адміністративно-правових механізмів, які в кожному окремому випадку набувають галузевих особливостей, що впливають як на їх зміст, так і практичну дію. Неможливо упорядковувати та організовувати всі суспільно-правові відносини одноманітно, адже це не забезпечить права та законні інтереси учасників цих відносин та конфліктуватиме із самою природою права. Звідси, «зрівнялівка» при тлумаченні елементів відповідного адміністративно-правового механізму не тільки некоректна, але й небезпечна з огляду на загрозу обмеження прав і свобод фізичних та юридичних осіб внаслідок неправильної роботи та неповноцінності такого механізму [78].

З огляду на визначене, до структурних елементів адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування в публічне управління найбільш доцільно віднести:

- об'єкт адміністративно-правового механізму. Хоча переважна більшість науковців не виділяють цю складову, втім, на нашу думку, вона є важливим елементом, адже показує на що саме спрямовано безпосередню дію такого механізму. В досліджуваному випадку об'єктом є суспільні відносини пов'язані із процесом впровадження в сферу публічного управління електронного урядування. Їх специфіка прямо пов'язана із змістом останньої категорії. Відповідно до положень Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20.09.2017 №649-р електронне врядування – це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб

громадян [145]. Поряд із офіційним визначенням на сьогодні вироблено цілу низку теоретичних визначень категорії. Наприклад, Г.І. Жекало, М.Я. Заяць, О.В. Вакун пишуть: «Зміст електронного урядування, з нашої точки зору доцільно розглядати на трьох рівнях: концептуальному, процесному і технічному. Концептуально електронне урядування можна охарактеризувати як інноваційну модель політико-адміністративного управління або нову форму організації діяльності органів публічної влади. В цьому відношенні ідеї такої системи управління укладаються в усталені концептуальні моделі і розглядається як кінцева форма реалізації цих ідей чи як інструмент їх досягнення. Процесний рівень визначення електронного урядування охоплює сукупність функціональних можливостей, які може упроваджувати держава через використання різних видів інформаційно-комп'ютерних технологій. Зокрема, це інформаційно-технологічна підтримка прийняття управлінських рішень, надання державних чи муніципальних послуг в онлайн режимі, широкий доступ до інформації, наданої органами влади, і, відповідно, можливість зворотного зв'язку, доступна через використання технологій участь громадськості до прийняття суспільно-важливих рішень. В технічній площині електронне урядування складає сукупність інформаційних систем, програмно-апаратних комплексів, засобів зв'язку і обробки інформації, баз даних, каналів передачі інформації тощо, які залучені до процесу управління» [51].

І.Є. Погребняк визначає електронне урядування як спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних Інтернет-мереж і сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування певних служб в режимі реального часу і робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з офіційними установами. На практиці це означає організацію управління державою і взаємодію з фізичними, юридичними особами шляхом максимального використання в органах публічної адміністрації сучасних

інформаційних технологій. Це передбачає можливість будь-якої особи через інформаційно-комунікаційні засоби звернутись до органів державної влади, органів місцевого самоврядування для отримання необхідної інформації, і головне, адміністративних послуг. Наприклад, не відходячи від комп'ютера, особа може здійснити будь-яку трансакцію з органом влади (zareєструвати юридичну особу, земельну ділянку тощо), витрачаючи менше часу та інших ресурсів, що сприяє, зокрема і економії бюджетних коштів. У структурі електронного врядування можна виокремити три компоненти: 1) технічну сторону (інтернет, стільниковий зв'язок, супутниковий зв'язок, географічні інформаційні системи); 2) внутрішню урядову інфраструктуру, аналог корпоративної мережі; 3) зовнішню інформаційну інфраструктуру, яка взаємодіє з громадянами та юридичними особами [119, с.29-30].

Згідно тлумачення В.М. Фурашева електронне урядування – це форма організації державного управління, яка забезпечує підвищення ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, яка спрямована на максимально просте і доступне спілкування з ними фізичних та юридичних осіб, неурядових організацій та формування інформаційного суспільства [177, с.48]. О.С. Дніпров дійшов висновку, що електронне врядування – це система взаємодії державних інституцій з окремим громадянином та суспільством загалом через інформаційно-комунікаційні технології, що забезпечує оперативне, відкрите та неупереджене вирішення будь-яких соціально-побутових проблем. Крім того, електронне урядування мінімізує контакт громадян із чиновниками, тим самим зменшує корупційний складник у державному управлінні на національному та регіональному рівнях [42, с.149-150].

Доречно зауважує у своїй науковій праці Ю.Ю. Ряховська, яка вважає, що концептуальні засади електронного уряду розкриваються в трьох напрямках його розвитку: 1) електронне адміністрування – автоматизація,

інформатизація і трансформація функцій і процесів, пов'язаних зі збором, зберіганням, обробкою і передачею інформації. Електронне адміністрування направлено, перш за все, на оптимізацію внутрішньої роботи органів державного управління і відноситься до процесу трансформації внутрішніх взаємодій в системі державного управління; 2) електронна взаємодія з громадянами, надання електронних послуг. Орієнтація органів державного управління на максимальне задоволення потреб громадян є центральною ланкою в концепції електронного уряду. Основу даного напрямку становить розвиток електронних державних послуг, орієнтованих на споживача, які відповідають новим стандартам якості; 3) розвиток інформаційного суспільства – даний напрямок орієнтоване на встановлення і розвиток на базі Інтернет-технологій взаємодій органів державного управління з організаціями приватного сектора, недержавними і громадськими організаціями, а також іншими інститутами громадянського суспільства. Розвиток інформаційного суспільства розглядається в рамках концепції електронного уряду не тільки як ключовий фактор успіху реформи державного управління, а й як одна з пріоритетних завдань держави в умовах глобальних процесів переходу до нової економіки [158].

Таким чином, електронне урядування – це концепція функціонування сфери публічного управління, яка консолідує в собі три взаємопов'язані напрямки: 1) комплексну автоматизацію роботи суб'єктів публічної влади, що передбачає активне уведення та використання в їх внутрішньо-організаційних процесах інформаційних технологій, зокрема: технологічну актуалізацію документообігу; формування нових моделей контролю роботи, оснований на новітньому програмному забезпеченні; розвиток системи кіберзахисту; тощо; 2) забезпечення електронного сервісу – надання адміністративних послуг, здійснення адміністративних процедур, а також реалізація інших публічних функцій повністю «онлайн», або за рахунок мінімізації особистого відвідування громадянами офіційних органів,

підприємств, установ та організацій. Даний напрям передбачає адаптацію діяльності державних органів під сервісну модель, за якої кожен громадянин може реалізувати свої права та отримати допомогу держави через комп'ютер або смартфон; 3) розбудова національної інформаційної системи – формування на території держави вітчизняного інтернет-середовища, яке орієнтується не тільки на рекламу і реалізацію товарів і послуг, але й надає громадянам широкі можливості різнопланової взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, державними і комунальними підприємствами, установами, організаціями; можливість отримувати достовірну інформацію про роботу публічного сектору через мережу інтернет тощо. Саме на відносини, що пов'язано із реалізацією вказаних напрямів електронного урядування спрямовано дію адміністративно-правового механізму.

- суб'єкти впровадження електронного урядування. Впровадження електронного урядування вимагає формування ефективної нормативної бази, визначення векторів державної політики, координації діяльності органів публічної влади, а також цілей ряд інших дій, які не може бути проведено якимось конкретним органом або посадовою особою, через що потребує комбінування повноважень. Так, суб'єктами впровадження електронного урядування, які реалізують напрями категорії на сьогоднішній день можна виділити Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Президента України, Міністерство цифрової трансформації України, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування тощо;

- адміністративно-правові норми. В найбільш стандартизованому тлумаченні, як доречно зауважує О.О. Бандурка, норма права – це веління, наказ, припис, що має на меті гармонізацію суспільних відносин, прогресивний соціальний розвиток. «Основною метою права можна вважати гармонійний розвиток соціуму в контексті природи. При цьому необхідна

збалансована взаємодія особистості й суспільства. З одного боку, норми права повинні гарантувати свободи, інші права громадянина. Взагалі суспільний прогрес визначається тим, якою мірою людина виділяється як визначальна продуктивна сила, все повніше розкриваючи свої саме людські – інтелектуальні, моральні, творчі – властивості, якою мірою вона як господар опановує процес виробництва, підіймається над ним, і стає вже не стільки засобом, скільки метою виробництва», – пише автор [13, с.228-229]. В свою чергу, адміністративно-правова норма – це правило поведінки, встановлене державою (Верховною Радою України, органом виконавчої влади) з метою регулювання суспільних відносин у сфері державного управління, і забезпечується санкцією, організованим захистом з боку держави. Норми адміністративного права визначають межі належної, допустимої та рекомендованої поведінки людей, діяльності органів виконавчої влади, їх посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій і трудових колективів у сфері виконавчої влади. Норми адміністративного права встановлюють правовий режим відносин суб'єктів державного управління і місцевого самоврядування, порядок здійснення організаційно-управлінської діяльності, визначають права й обов'язки громадян у сфері виконавчої влади та гарантії їх реалізації. Специфіка ж змісту адміністративно-правової норми полягає в тому, що, на відміну від норм інших галузей права, вона регулює відносини у сфері виконавчої діяльності, тобто у певній галузі суспільних відносин: економічних, соціальних, адміністративних, політичних тощо. Крім того, норма адміністративного права відрізняється від норм деяких інших галузей права тим, що правила в ній подано в імперативній (категоричній, владній) формі. Саме імперативність не допускає можливості зміни встановлених раніше вимог діяти відповідним чином [4, с.14; 3, с.32]. Таким чином, адміністративно-правові норми в механізмі впровадження електронного урядування в публічне управління є критично важливими, найбільш базовими частками права, що містять правила та інструкції, згідно

яких відбувається упорядкування відповідних суспільно-правових відносини. Від точності формулювань цих норм залежить ефективність юридичної координації суспільних зв'язків та їх практична реалізація. Крім того, саме в них знаходять закріплення права та обов'язки суб'єктів процесу впровадження електронного урядування;

- правові принципи. Принципи є вихідними положеннями, базовими ідеями та переконаннями суспільства про право, його соціальну роль, призначення юридичного регулювання тощо. Вони (принципи) пронизують юридичну матерію та виступають рушійним елементом для роботи будь-якого правового явища, у тому числі адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування. Зазначена категорія визначає законність, верховенство права, гуманізм, об'єктивність та ефективність засобів, заходів і способів, що виражають дію досліджуваного механізму;

- адміністративно-правові засоби, способи та заходи. Це ключові, активні елементи адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування в публічне управління до переліку яких відноситься: прийняття підзаконних нормативно-правових актів; видання актів управління; здійснення юридично-значимих організаційних дій; забезпечення матеріально-технічного та інформаційно-технологічного базису електронного урядування; проведення соціологічних досліджень і таке інше.

Таким чином, саме наведені вище елементи, на нашу думку, найбільш змістовно та повно характеризують практичний зміст та призначення всього адміністративно-правовий механізм впровадження електронного урядування в публічне управління. А відтак, важливим завданням законодавця є розвиток та забезпечення належної роботи кожного із виділених елементів, що в кінцевому рахунку позитивно вплине на весь процес впровадження електронного урядування в публічне управління [78].

1.4. Нормативно-правові акти, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління

Прозорість і відкритість управління є ключовими елементами довіри до державних інституцій, що зміцнює демократичні процеси та активізує участь громадян у політичному житті країни. Разом із тим, повноцінне впровадження електронного урядування в публічне управління є фактично неможливим без належного нормативно-правового регулювання правовідносин, що виникають у досліджуваній сфері суспільного життя.

Так, серед ключових нормативно-правових актів, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління, в першу чергу слід виділити Конституцію України, – особливий загальнодержавний документ, який має значення Основного Закону. Однією з найбільш відомих сьогодні «античних конституцій» є «Конституція Афін» Арістотеля. До нашого часу зберіглось одне з таких досліджень – «Конституція Афін» («Афінська Політія»), яку було знайдено в 1891 році. Арістотелем термін конституція вживався як синонім форми держави, точніше її устрою. У Стародавньому Римі конституціями могли називати окремі розпорядчі акти римських імператорів [182, с.19; 169]. Окрім вживання в нормативно-правовій практиці середньовічної держави терміну «конституція», з'являється також й інший термін, який сьогодні широко вживається в конституційному праві як синонім поняття «конституція». Так, «*Lex fundamentalis*» як поняття вперше з'являється у Франції в XVI століття в працях групи відомих тогочасних публіцистів – «тираноборців» або «монархомахів» (від поєднання слів «монарх» та грецького «*machē*» – боротьба) [161, с.339; 169].

На сьогодні, концепція тлумачення змісту конституції змінилась та розкривається в науковій літературі наступним чином: «Конституція – це єдиний нормативний акт або система таких актів, за допомогою яких народ,

чи органи держави, які виступають від його імені, встановлюють основні принципи устрою суспільства і держави, форми безпосередньої демократії, визначають статус державної влади і місцевого самоврядування, механізм їх здійснення, закріплюють права й свободи людини і громадянина. Конституція – це особливий інститут правової системи держави, якому належить правове верховенство по відношенню до всіх її актів. Як єдиний правовий акт, Конституція діє в усіх її зв'язках і опосередкуваннях. Механізм такої дії складний і багатогранний, він включає політичний, економічний, юридичний, соціальний і інші різноманітні канали. Як Основний закон держави конституція регулює найбільш високий рівень поведінки – спосіб життєдіяльності суспільства. Такий загально конституційний рівень зумовлює узгодженість основних інститутів конституції, їх збалансованість і взаємодію. Таким чином, конституція є основою не тільки розбудови і діяльності суспільства й держави, а й всього законодавства країни» [69, с.89, 110; 66, с.44-45].

Тож, Конституція України – це ключовий нормативно-правовий акт, який визначає основи правового регулювання суспільно-правових відносин в державі, встановлює фундаментальні засади будови та роботи державної влади, державного апарату, політико-економічного, соціального середовища, тощо. Як документ регулювання впровадження електронного урядування в сферу публічного управління, Конституція є набором принципів на яких ґрунтується робота всього механізму впровадження. Наприклад, Основний закон наголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В даному випадку електронне урядування є яскравим прикладом забезпечення прав людини та полегшення порядку їх

реалізації [70]. Відповідно до статті 6 державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. В аспекті цього принципу відбувається секторальне впровадження електронного урядування, тобто, з розрахунком на найбільш ефективну реалізацію відповідними публічними відомствами покладених на них функцій [70]. Також слід вказати Статтю 8 Основного Закону, де зазначено: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується». Згідно до цього принципу електронне врядування має виключно правовий, легальний характер, впроваджується на основі правових норм та у відповідності до ключових юридичних принципів функціонування держави і правової системи [70]. В інших частинах Основного закону закріплено принципи рівності людини і громадянина; фундаментальні засади діяльності органів місцевого самоврядування та вищих інституцій державної влади (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України), що є суб'єктами реалізації електронного урядування і таке інше [70].

Крім викладеного, в статті 9 Основного закону закріплено юридичний статус наступної групи нормативно-правових актів які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління – міжнародних договорів. За вказаною нормою, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які

суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [70].

Більш повно зміст міжнародних договорів розкривається в спеціальному Законі України «Про міжнародні договори України», за нормами якого подібний акт це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Міжнародні договори України укладаються: Президентом України або за його дорученням – від імені України; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів. Від імені України укладаються міжнародні договори України: а) політичні, мирні, територіальні і такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; б) що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; в) про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; г) про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації; г) про використання території та природних ресурсів України; д) яким за згодою сторін надається міждержавний характер. Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України. Існують також міжвідомчі договори –

документи з питань, що належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [142].

На сьогоднішній день Україна приєдналась до декількох важливих міжнародних угод, які сприяли перейняттю світового досвіду в сфері розбудови електронного урядування. Наприклад, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23.11.2001 зумовила встановленню та впровадженню на території нашої держави стандартів протидії кіберзлочинам, що є важливою складовою створення загальнонаціональної інформаційної системи. Зокрема, Конвенцією встановлено склади найбільш типових протиправних дій в сфері використання комп'ютерних технологій, таких як: незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання у дані, шахрайство пов'язане з комп'ютерами, правопорушення пов'язані з порушенням авторських прав і таке інше. Крім того, згідно до положень міжнародного договору, кожна сторона Конвенції вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для визначення повноважень і процедур, з метою конкретних кримінальних розслідувань або переслідувань. Сторони вживають такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для надання можливості своїм компетентним органам видавати ордери або іншим подібним шляхом спричиняти термінове збереження визначених комп'ютерних даних, включаючи дані про рух інформації, які зберігалися за допомогою комп'ютерної системи, зокрема у випадку, коли існують підстави вважати, що такі комп'ютерні дані особливо вразливі до втрати чи модифікації [68].

Наступним міжнародним актом є Декларація Партнерства в рамках Ініціативи «Партнерство Відкритий Уряд» від 2011 року, до якої Україна приєдналась нарівні із країнами-засновницями (Бразилія, Сполучені Штати Америки, Індонезія, Мексика, Норвегія, Філіппіни, Південно-Африканська Республіка, Сполучене Королівство) та іншими державами, які підтримали

Ініціативу. Важливість цієї угоди зумовлена тим, що її юридичні положення спрямовані на формування прозорого урядування в країні шляхом підвищення відкритості даних та активного залучення громадськості до процесів реалізації функцій державної влади. Зокрема, в документі зауважено: «Підвищення доступності інформації про діяльність державних органів. Уряди збирають і зберігають інформацію від імені народу, і громадяни мають право робити запити на інформацію про діяльність державних органів. Ми зобов'язуємося сприяти розширенню доступу до інформації та розкриттю інформації про діяльність державних органів на всіх рівнях влади. Ми зобов'язуємося збільшити наші зусилля з систематичного узагальнення і публікації даних про державні витрати і продуктивність у реалізації ключових сегментів державної служби і діяльності державних органів влади. Ми зобов'язуємося активно надавати інформацію, що становить велике значення, зокрема первинні відомості, своєчасно і в форматах, до яких громадськість матиме легкий доступ, зможе зрозуміти і використати, а також форматі, що полегшить повторне використання також інформації. Ми зобов'язуємося зробити доступними рішення ситуацій, в яких інформація або відповідні записи не зберігаються належним чином, в тому числі шляхом ефективного контролю над процесом запиту. Ми визнаємо важливість стандартів відкритості для сприяння 8 доступу представників громадянського суспільства до публічної інформації, а також для полегшення взаємодії між системами державної інформації. Ми зобов'язуємося налагодити зворотній зв'язок з громадськістю, щоб визначити, яка інформація становить найбільшу цінність для неї, і зобов'язуємося максимально враховувати відповідні коментарі» [33; 139].

Суттєву увагу в Декларації приділено підвищенню рівня доступності до нових технологій задля відкритості та підзвітності: «Нові технології надають можливість для обміну інформацією, участі у громадському житті та співробітництві. Ми плануємо використовувати такі технології, для того щоб

надати громадськості більше інформації у спосіб, що дозволить пересічним громадянам краще розуміти роботу своїх урядів, а також впливати на процес прийняття рішень. Ми налаштовані розвивати доступні та безпечні можливості для інтерактивного спілкування з метою надання послуг, залучення громадськості, а також обміну інформацією та ідеями. Ми визнаємо, що забезпечення справедливого та реального доступу до технології є складним питанням, а відтак намагаємося докладати зусиль з метою підвищення рівня інтерактивного та мобільного взаємозв'язку, при цьому Ми також визначаємо та пропагуємо використання альтернативних механізмів залучення громадськості. Ми налаштовані залучати громадянське суспільство та ділові кола до визначення передового досвіду та інноваційних підходів для максимального використання нових технологій з метою підвищення впливу пересічних людей та пропаганди відкритої роботи уряду. Ми також визнаємо, що підвищення рівня доступу до технології передбачає підтримання можливості урядів та громадян щодо її використання. Ми налаштовані підтримувати та розвивати використання технологічних інновацій як урядовцями так і громадянами. Ми також усвідомлюємо, що технологія є додатком, а не заміником відкритої, корисної та придатної до використання інформації. Ми визнаємо, що відкрите урядування це процес, який вимагає постійного і сталого зобов'язання. Ми зобов'язуємося інформувати громадськість про заходи, вжиті для реалізації цих принципів, консультації з громадськістю щодо їх впровадження, а також доповнення наших зобов'язань у світлі нових викликів і можливостей» [33; 139].

Серед міжнародних документів особливе значення має Угода України про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС). Документ передбачає двосторонню співпрацю за різними напрямками, окремі з яких покладають на Україну зобов'язання із перейняття та впровадження новітніх технологій в сфері розвитку електронного урядування. Зокрема, відповідно до Глави 14 Угоди Сторони зміцнюють своє співробітництво щодо розвитку

інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) та через кращу якість послуг за доступними цінами. Це також полегшить доступ до ринків послуг електронних комунікацій, що сприятиме конкуренції та надходженню інвестицій в цю галузь. Крім того, співробітництво має на меті імплементацію національних стратегій інформаційного суспільства, розвиток всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій та розширення участі України у дослідній діяльності ЄС у сфері ІКТ. Стаття 391 Співробітництво охоплює такі сфери: «а) сприяння широкомасштабному доступу, поліпшення безпеки мереж та широкому використанню ІКТ приватними особами, бізнесом та адміністративними органами шляхом розвитку локальних ресурсів Інтернет і впровадження онлайн-послуг, зокрема електронного бізнесу, електронного уряду, електронної охорони здоров'я і електронного навчання; б) координацію політик у галузі електронних комунікацій з метою оптимального використання радіоспектру і забезпечення функціональної сумісності мереж України та ЄС; с) посилення незалежності та адміністративної спроможності національного регулятора у галузі зв'язку з метою забезпечення його здатності вживати відповідні регуляторні заходи та впроваджувати свої рішення і всі відповідні норми, а також гарантування добросовісної конкуренції на ринках. Національний регулятор у галузі зв'язку повинен співробітничати з органом з питань конкуренції щодо моніторингу цих ринків; d) сприяння спільним проектам досліджень у сфері ІКТ в межах спільних програм. Сторони обмінюються інформацією, найкращою практикою та досвідом, здійснюють спільні заходи з метою розвитку всеохоплюючої нормативно-правової бази та забезпечення ефективного функціонування та неспотвореної конкуренції на ринках електронних комунікацій. Учасники Угоди сприяють поступовому

наближенню до права і нормативно-правової бази ЄС у галузі регулювання інформаційного суспільства і електронних комунікацій» [174].

Після Конституції України та ратифікованих міжнародних документів до нормативно-правових актів які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління відносяться закони. Під поняттям «закон» (англійською – «law») розуміють нормативно-правовий акт, що прийнятий вищим законодавчим органом або безпосередньо при волевиявленні народу, що регулює найбільш важливі суспільні відносини. Найбільша юридична сила закону також означає, що всі нормативні акти повинні видаватись у відповідності та на виконання норм закону. Верховенство закону, відповідність всіх нормативно-правових актів букві закону є однією з складових [166, с.25-26]. Таким чином, закони – це вищі за юридичною силою нормативно-правові акти після Конституції України, які видаються на підставі неї та на виконання її положень. Згідно із статтею 92 Конституції виключно законами визначаються: 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; 2) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики; 3) засади місцевого самоврядування [70].

Варто наголосити, що на сучасному етапі розвитку нашої держави відсутній нормативно-правовий документ, який би прямо регулював питання пов'язані із впровадженням електронного урядування та статус даної категорії. Законами закладено правовий фундамент суворо в рамках якого відбувається трансформація публічного сектору та нарощування обсягів використання технологій в ньому. Документи відповідають на питання: де саме електронне урядування буде доцільне; на базі яких організаційно-правових принципів та матеріально-технічних ресурсів електронне урядування впроваджуватиметься; удосконаленню яких саме напрямів

публічного управління електронне урядування сприятиме; які існують обмеження упровадження електронного урядування і таке інше.

Наприклад, Закон України «Про звернення громадян» регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення. Положення Закону відносяться у тому числі до електронної взаємодії громадян з органами державної влади, яка повинна чітко відповідати вимогам документу [138].

Основи електронної передачі інформації та документації встановлено Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», яким визначено основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. Дія Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів [128].

Організація та реалізація електронного врядування передбачає роботу із персональними даними громадян, що породжує відносини врегульовані Законом України «Про захист персональних даних». Дія документу поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів.

Об'єктами правового захисту відповідно до Закону є персональні дані. Персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень [134].

Впровадження електронного урядування пов'язано із удосконаленням доступу до публічної інформації. Відносини в цій сфері регламентовано Законом України від 13.01.2011 №2939-VI. Метою документу є «забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Публічна інформація, відповідно до Закону – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації встановлених законодавством» [127]. При цьому, право на доступ до публічної інформації гарантується: «1) обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом; 2) визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє; 3) максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації; 4) доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; 5) здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; 6) юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації» [127].

Одним з найважливіших напрямів електронного урядування виступає розвиток та впровадження новітніх технологій в процеси надання адміністративних послуг та процедур, що відбувається з огляду на положення Законів України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 №5203-VI, «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 №2155-VIII, «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 №2073-IX [123; 129; 124].

На виконання положень законодавства України, державної політики в сфері цифрової трансформації і впровадження електронного урядування видаються підзаконні акти – спеціальні нормативно-правові документи центральних та регіональних органів державної влади. Ці документи в обов'язковому порядку відповідають Конституції та законам України і не можуть суперечити чи будь-яким чином звужувати їх положення. На сьогоднішній день саме в підзаконних документах категорія «електронне урядування» знайшла визначення. Крім того, зазначені нормативно-правові акти суттєво уточнюють окремі аспекти електронного урядування за його ключовими напрямками.

Наприклад, основне надбання в сфері електронного урядування останніх років, Єдиний державний вебпортал електронних послуг (Портал Дія), регламентовано Постановою КМУ від 04.12.2019 №1137, яка визначає його мету, основні завдання, функціональні можливості та суб'єктів забезпечення роботи, зміст розміщеної на ньому інформації та порядок її внесення, порядок ведення Реєстру адміністративних послуг, а також інші питання щодо функціонування Порталу Дія [115].

Постановою КМУ «Деякі питання функціонування веб-порталу “Дія. Цифрова громада”» від 02.2023 №553 визначено мету, основні завдання, функціональні можливості та суб'єктів веб-порталу «Дія. Цифрова громада», а також інші питання його функціонування. Веб-портал створений з метою надання місцевим держадміністраціям, іншим державним органам, органам

місцевого самоврядування, фізичним та юридичним особам інформації, необхідної для планування та здійснення заходів, спрямованих на цифровий розвиток, цифрову трансформацію і цифровізацію на місцевому та регіональному рівні [40]. Основними завданнями веб-порталу є: «1) інформаційне та аналітичне забезпечення місцевих держадміністрацій, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, зокрема, щодо: актів законодавства у сферах цифровізації, цифрового розвитку, електронного урядування та електронної демократії, методичних рекомендацій, найкращого досвіду у сфері цифрового розвитку, цифрової трансформації і цифровізації; навчальних матеріалів, типових форм і зразків, необхідних для планування та здійснення заходів, спрямованих на цифровий розвиток, цифрову трансформацію і цифровізацію; 2) надання місцевим держадміністраціям, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування, фізичним та юридичним особам аналітичної та статистичної інформації, зокрема, щодо: індексу цифрової трансформації регіонів та методології його обчислення; рівня цифрового розвитку, цифрової трансформації і цифровізації територіальних громад та іншої аналітичної і статистичної інформації; діяльності місцевих держадміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань цифрового розвитку, цифрової трансформації і цифровізації на регіональному та місцевому рівні; 3) надання місцевим держадміністраціям, іншим органам державної влади, органам місцевого самоврядування, фізичним та юридичним особам: функціональних можливостей для взаємодії щодо цифрового розвитку, цифрової трансформації і цифровізації, залучення необхідних інвестицій, розвитку малого та середнього підприємництва; інструментів, що забезпечують автоматизацію виконання завдань з цифровізації, прискорення цифрового розвитку, збір, оброблення та візуалізацію інформації, забезпечують доступ до електронних послуг; засобів для вимірювання рівня цифрового розвитку

та оцінки стану цифрової трансформації і цифровізації територіальних громад» [40].

Звернути увагу також треба на Постанову КМУ «Деякі питання надання комплексної електронної публічної послуги “е-Підприємець”» від 07.11.2023 №1156. Документ затверджує порядок, який визначає процедуру надання комплексної електронної публічної послуги «е-Підприємець», що забезпечує спрощення умов для започаткування та/або провадження підприємницької діяльності [39].

Таким чином, в сучасних правових реаліях до нормативно-правових актів, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління відносяться: 1) Конституція України – Основний закон, на засадах якого ґрунтується правове регулювання всіх суспільно-правових відносин, які виникають в аспекті впровадження електронного урядування в сферу публічного управління; 2) міжнародні нормативно-правові акти (угоди, конвенції, договори) ратифіковані Україною, – нормативно-правові акти, які закріплюють міжнародні стандарти організації електронного урядування, міжнародної взаємодії з питань трансформації національного інформаційно-технологічного сектору, а також регламентують супутні питання, наприклад, основи кібербезпеки; 3) законодавчі акти України, положення яких регулюють порядок роботи всієї сфери публічного управління та визначають, в якій саме частині останньої електронне урядування буде доцільне для впровадження, яким результатам сприятиме, та на якій ресурсно-правовій базі функціонуватиме; 4) підзаконні нормативні документи, які визначають сутність електронного урядування, модель та порядок реалізації його окремих складових елементів в певних сферах суспільного життя [75].

У підсумку слід відзначити, що в умовах сьогодення стан нормативно-правового регулювання питання впровадження електронного урядування в публічне управління слід оцінити неоднозначно, адже, з одного боку, наявним є досить широкий перелік нормативно-правових актів різної

юридичної вили, які регулюють окремі питання досліджуваного інституту; а з іншої сторони прослідковується непослідовність дій законодавця у даному напрямку, що призводить до дублювання окремих положень, а відтак, може спричинити виникнення правових колізій у майбутньому [75].

Висновки до розділу 1

Констатовано, що протягом 90-х років ХХ століття відбувся перший етап становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління. Він проходив в умовах розбудови незалежності України та запровадження глибокого, багатовекторного процесу національної інформатизації. Як такого явища «електронне врядування» на той момент ще не існувало, однак, в рамках першого етапу було закладено правові та організаційні основи технологічно-цифрової трансформації всього сектору публічного управління.

Обґрунтовано, що генезис становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління відбувався протягом сучасної історії незалежності нашої країни, та його найбільш доцільно поділити на три етапи: 1) 1990-2003 роки. У цей період: починається процес інформатизації суверенної України; затверджуються основи удосконалення сектору публічної влади за рахунок активного використання новітніх цифрових та інформаційних технологій; закладаються засади змісту та сутності категорії «електронне врядування»; 2) 2003-2016 рр. Саме в цей час відбувається перша поява та нормативне закріплення поняття «електронне врядування», а також розкриття його значення; встановлюються особливості та цілі даної категорії, а також уточнюються сфери її запровадження; обґрунтовуються технічні, правові та соціальні основи реалізації електронного врядування; 3) 2016 – теперішній час – електронне урядування

утверджується як невід'ємний та основоположний напрям трансформації діяльності сфери публічного управління; створюються та запроваджуються різноманітні моделі та форми електронного урядування в контексті надання адміністративних послуг, соціального забезпечення, тощо. Окрім того, було створено Міністерство цифрової трансформації України, яке стає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, до сферу відання якого входить забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері електронного урядування та електронної демократії.

Підкреслено, що процес розвитку електронного урядування все ще триває, адже ця категорія постійно трансформується, переосмислюється законодавцем та науковцями, набуваючи цим нових та більш досконаlih моделей практичної реалізації. Її кінцевим результатом має стати буквально запровадження «держави в смартфоні», а також інших інноваційних технічних рішень, які дозволять всім та кожному взаємодіяти із державою швидко, безперервно та з будь-якої точки світу.

Аргументовано, що загальними ознаками публічного управління є наступні: по-перше, це широка за змістом категорія, яка об'єднує: 1) науку, яка вивчає закономірності роботи державно-владного сектору та місцевого самоврядування; 2) діяльність спеціально уповноважених державою суб'єктів із вирішення публічних завдань і виконання відповідних функцій. Зазначене дає підстави вказати: публічне управління – це цілісна, самостійна сфера суспільно-правових відносин, які виникають між органами публічної влади з питань виконання покладених на них завдань та функцій; по-друге, суб'єктний склад публічного управління складають державні органи та органи місцевого самоврядування, які виконують суспільно-важливі, життєво необхідні функції із створення та підтримки правового порядку на всій території країни; представляють інтереси народу на загальнонаціональному та регіональному рівнях; по-третє, основна мета діяльності суб'єктів публічного управління – це забезпечення населення держави якісними

публічними послугами та виконання інших дій із забезпечення законних інтересів фізичних та юридичних осіб і безперешкодної реалізації ними наданих їм суб'єктивних права у повному обсязі; по-четверте, публічне управління ґрунтується на спеціальній групі засад, серед яких: принцип гуманізму та людиноцентризму; прозорості виконання публічних функцій; відповідальності публічних органів перед населенням держави; законності та верховенства права; обґрунтованості рішень та дій; доступності публічних послуг і таке інше.

Встановлено, що публічне управління – це широка сфера суспільно-правових відносин, які виникають внаслідок діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при виконанні ними суспільно-важливих, життєво необхідних, визначених законодавством функцій і завдань на території всієї держави та/або кожного окремого регіону, з метою забезпечення та реалізації законних прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Акцентовано увагу на тому, що зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування розкривається у наступному: а) передбачає удосконалення внутрішньо-організаційних процесів, що виникають в рамках органів державної влади; б) забезпечує розвиток оперативності комунікації із громадянами України; в) підвищує інклюзивність публічного управління; г) забезпечує прозорість і законність надання публічних послуг та виконання державних функцій

Зазначено, що запровадження новітніх інформаційно технологій в діяльності органів держави та місцевого самоврядування першочергово забезпечить розвиток процесів організації роботи держави та її органів. Це надасть можливість: автоматизувати внутрішні управлінські і контрольні процеси; оцифрувати та технічно удосконалити роботу із документами та документообіг в цілому; підвищити оперативність взаємозв'язку між суб'єктами публічної влади однієї лінії підпорядкування, наприклад, між

центральними та територіальними апаратами державних органів; здійснити додаткові заходи із захисту службової інформації та обмежити доступ до неї і так інше.

Підкреслено, що впровадження електронного врядування у сферу публічного управління – це акт забезпечення інклюзивності надання публічних послуг, тобто, їх доступності для вразливих верст населення країни, які мають різноманітні вади здоров'я, внаслідок чого суттєво обмежені у своїх комунікативних, рушійних, сенсорних та інших можливостях. За рахунок цього досягається найвищий ступінь недискримінаційності публічного сектору.

Узагальнено, що запровадження електронного врядування дозволяє зробити процеси в сфері публічного управління більш відкритими для громадян. Доступ до публічної інформації з використанням електронних сервісів підвищує довіру людей до влади. Крім того, впровадження новітніх інформаційних систем забезпечує тотальну підзвітність та підконтрольність роботи органів держави та місцевого самоврядування перед громадськістю, яка може в режимі реального часу перевіряти стан розгляду відповідних питань або реалізації послуг.

Виділено ключові ознаки притаманні категорії «адміністративно-правовий механізм», зокрема: 1) ця категорія виражає особливий порядок організації та упорядкування суспільно-правових відносин у сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також в рамках їх взаємодії із громадськістю; 2) кожний адміністративно-правовий механізм має свою структуру елементами якої зорієнтовано його дію та визначено особини впливу на суспільно-правові відносини; 3) мета та цілі функціонування адміністративно-правового механізму формуються виходячи із сфери його застосування та призначення; 4) робота механізму стабільна і послідовна, у зв'язку із чим він має системний характер та передбачає довготривалий вплив на правовідносини; 5) ефективність адміністративно-

правового механізму основана на відносинах влади-підпорядкування побудована на обов'язкових до виконання директивах.

Адміністративно-правовий механізм впровадження електронного урядування в публічне управління запропоновано розуміти як сукупність спеціальних адміністративно-правових засобів, способів та заходів, у тому числі директивного, владно-примусового характеру, дію яких націлено на організацію та упорядкування суспільно-правових відносин, які виникають в сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування з питань впровадження в їх роботу системи електронного урядування. Структурними елементами даного механізму є: об'єкт; суб'єкти впровадження електронного урядування; адміністративно-правові норми; правові принципи; адміністративно-правові засоби, способи та заходи.

Акцентовано увагу на тому, що електронне урядування – це концепція функціонування сфери публічного управління, яка консолідує в собі три взаємопов'язані напрямки: 1) комплексну автоматизацію роботи суб'єктів публічної влади, що передбачає активне уведення та використання в їх внутрішньо-організаційних процесах інформаційних технологій, зокрема: технологічну актуалізацію документообігу; формування нових моделей контролю роботи, основаних на новітньому програмному забезпеченні; розвиток системи кіберзахисту; тощо; 2) забезпечення електронного сервісу – надання адміністративних послуг, здійснення адміністративних процедур, а також реалізація інших публічних функцій повністю «онлайн», або за рахунок мінімізації особистого відвідування громадянами офіційних органів, підприємств, установ та організацій. Даний напрям передбачає адаптацію діяльності державних органів під сервісну модель, за якої кожен громадянин може реалізувати свої права та отримати допомогу держави через комп'ютер або смартфон; 3) розбудова національної інформаційної системи – формування на території держави вітчизняного інтернет-середовища, яке орієнтується не тільки на рекламу і реалізацію товарів і послуг, але й надає

громадянам широкі можливості різнопланової взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, державними і комунальними підприємствами, установами, організаціями; можливість отримувати достовірну інформацію про роботу публічного сектору через мережу інтернет тощо. Саме на відносини, що пов'язано із реалізацією вказаних напрямів електронного урядування спрямовано дію адміністративно-правового механізму.

Констатовано, що адміністративно-правові норми в механізмі впровадження електронного урядування в публічне управління є критично важливими, найбільш базовими частками права, що містять правила та інструкції, згідно яких відбувається упорядкування відповідних суспільно-правових відносин. Від точності формулювань цих норм залежить ефективність юридичної координації суспільних зв'язків та їх практична реалізація. Крім того, саме в них знаходять закріплення права та обов'язки суб'єктів процесу впровадження електронного урядування.

Аргументовано, що в сучасних правових реаліях до нормативно-правових актів, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління відносяться: 1) Конституція України – Основний закон, на засадах якого ґрунтується правове регулювання всіх суспільно-правових відносин, які виникають в аспекті впровадження електронного урядування в сферу публічного управління; 2) міжнародні нормативно-правові акти (угоди, конвенції, договори) ратифіковані Україною, – нормативно-правові акти, які закріплюють міжнародні стандарти організації електронного урядування, міжнародної взаємодії з питань трансформації національного інформаційно-технологічного сектору, а також регламентують супутні питання, наприклад, основи кібербезпеки; 3) законодавчі акти України, положення яких регулюють порядок роботи всієї сфери публічного управління та визначають, в якій саме частині останньої електронне урядування буде доцільне для впровадження, яким

результатам сприятиме, та на якій ресурсно-правовій базі функціонуватиме;

4) підзаконні нормативні документи, які визначають сутність електронного урядування, модель та порядок реалізації його окремих складових елементів в певних сферах суспільного життя.

Наголошено, що в умовах сьогодення стан нормативно-правового регулювання питання впровадження електронного урядування в публічне управління слід оцінити неоднозначно, адже, з одного боку, наявним є досить широкий перелік нормативно-правових актів різної юридичної вили, які регулюють окремі питання досліджуваного інституту; а з іншої сторони прослідковується непослідовність дій законодавця у даному напрямку, що призводить до дублювання окремих положень, а відтак, може спричинити виникнення правових колізій у майбутньому.

РОЗДІЛ 2.

НАПРЯМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

2.1. Особливості впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам

Одним із головних напрямів електронного урядування є розвиток сервісної складової роботи органів державної влади та місцевого самоврядування. Він, передусім, передбачає автоматизацію та технологічну актуалізацію процесу надання громадянам адміністративних послуг. Специфіка впровадження електронного урядування в даній частині публічного управління суттєво пов'язана із змістом самої категорії «адміністративна послуга».

Якщо звернутись до етимології слова «послуга», то під ним розуміється 1) дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому; 2) діяльність підприємств, організацій та окремих осіб, виконувана для задоволення чийх-небудь потреб; обслуговування [24, с.984]. В юридичній енциклопедичній літературі під терміном «послуги» розуміється підприємницька діяльність фізичної чи юридичної особи, спрямована на задоволення потреб інших осіб, за винятком діяльності, здійснюваної на основі трудових правовідносин. Послуги, як правило, є результатом непродуктивної діяльності і надаються на підставі відповідного правового договору між особою, що надає послуги (виконавцем) і особою, якій надається дана послуга (споживачем). Діяльність по наданню послуг дуже різноманітна [175, с.11-12].

Поняття «адміністративних послуг» наразі має декілька тлумачень, як на законодавчому, так і доктринальному рівнях. Наприклад, Законом України «Про адміністративні послуги» встановлено, що адміністративна послуга –

це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону. Закон чітко відмежовує адміністративні послуги від інших юридично-значимих організаційних та процесуальних дій [123]. Так, згідно до статті 2 дія Закону не поширюється на відносини щодо: «1) здійснення державного нагляду (контролю), у тому числі державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин; 2) метрологічного контролю і нагляду; 3) акредитації органів з оцінки відповідності; 4) дізнання, досудового слідства; 5) оперативно-розшукової діяльності; 6) судочинства, виконавчого провадження; 7) нотаріальних дій; 8) виконання покарань; 9) доступу до публічної інформації; 10) застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 10-1) здійснення державного регулювання ринків фінансових послуг, ринків капіталу та організованих товарних ринків; 11) провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею; 12) набуття прав на конкурсних засадах; 13) набуття прав стосовно об'єктів, обмежених у цивільному обігу; 14) здійснення державного регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; 15) сертифікації оператора системи передачі відповідно до законодавства в сфері електричної енергії; 15-1) гарантій походження електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії; 16) авторизації електронних майданчиків та прийняття рішення про відключення авторизованих електронних майданчиків від електронної системи закупівель, передбачених законодавством про публічні закупівлі; 17) здійснення дій, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, об'єкти авторського права і

суміжних прав, реєстрація та акредитація організацій колективного управління); 18) здійснення державного регулювання у сфері медіа; 18-1) набуття статусу резидента Дія Сіті та внесення відомостей до реєстру Дія Сіті; 19) видачі міжнародних сертифікатів, міжнародних ветеринарних сертифікатів та інших ветеринарних документів» [123].

В Тимчасовому порядку надання адміністративних послуг затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2009 №737, який наразі втратив чинність у зв'язку із прийняттям Закону від 06.09.2012 №5203-VI, адміністративна послуга – це послуга, яка є результатом здійснення суб'єктом повноважень щодо прийняття згідно з нормативно-правовими актами на звернення фізичної або юридичної особи адміністративного акта, спрямованого на реалізацію та захист її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків (отримання дозволу (ліцензії), сертифіката, посвідчення та інших документів, реєстрація тощо) [137].

Серед науковців склались власні концептуальні підходи з приводу тлумачення досліджуваної категорії. Наприклад, М.І. Ославський під адміністративними послугами розуміє публічні послуги, що надаються органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб'єктами, і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень [110, с.45]. На думку К. Афанасьева, адміністративні послуги – це публічні (тобто державні та муніципальні) послуги, що надаються органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування й іншими уповноваженими суб'єктами, і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень [11, с.28; 19, с.57].

Н.С. Ракша наводить у своїй дисертації поняття «управлінські (адміністративні) послуги» та надає йому наступного визначення: передбачена законом розпорядча діяльність управлінських органів, що

здійснюється за ініціативою фізичних та юридичних осіб і спрямована на реалізацію їх прав і свобод та законних інтересів [156, с.115]. За тлумаченням В.П. Яценко адміністративні послуги – це передбачена законом розпорядча діяльність «адміністративних органів» – органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюється за ініціативою фізичних та юридичних осіб і спрямована на реалізацію їхніх прав, свобод та законних інтересів [190, с.100]. Є.О. Легеза під адміністративними послугами виділяє державну послугу, яка є результатом здійснення суб'єктом повноважень щодо прийняття згідно з нормативно-правовими актами на звернення фізичної або юридичної особи адміністративного акту, спрямованого на реалізацію та захист її прав і законних інтересів та/ або на виконання особою визначених законом обов'язків (отримання дозволу (ліцензії), сертифіката, посвідчення та інших документів, реєстрація тощо) [87, с.207].

В.П. Тимошук пише, що адміністративна послуга – це передбачена законом діяльність адміністративних органів, яка здійснюється за заявою особи, щодо юридичного оформлення умов реалізації її прав, свобод та законних інтересів (видача дозволів (ліцензій), реєстрація тощо) [2, с.90]. М. Воронов стверджує: адміністративні послуги – це частина публічних послуг, що надають органи публічної влади, а сам процес надання пов'язаний з реалізацією нормативно визначених власних або делегованих повноважень. Основним недоліком адміністративних послуг визнається ставлення до клієнта, як до прохача, з цього випливає орієнтація на номінальне дотримання норм, а не на реальну допомогу [27].

М. Кунцевич здійснив дослідження поняття адміністративних послуг через призму зарубіжного досвіду. Відповідно до підходу науковця, адміністративна послуга визнається «заявним» видом діяльності органів публічного управління, який за своєю специфікою зіставляється проти так званих «втручальних» видів діяльності органу публічного управління (контрольні, виконавчі та інші суміжні види діяльності в межах публічного

управління та регуляторної діяльності). Для прикладу вченим згадуються Швейцарія, Фінляндія, Португалія, Іспанія та Чехія, у яких діють законодавчі норми щодо прав громадян на отримання необхідної допомоги щодо забезпечення здорового способу життя та закріплене поєднання цих засад із нормами надання державних. Сама ж категорія «публічна служба» може охоплювати всі види діяльності органів публічного управління, які чиняться в інтересах держави (серед них можна назвати забезпечення державного суверенітету, послуги соціального чи культурного характеру тощо) [84; 56, с.18].

О.Г. Юшкевич наголосила на необхідності розглядати адміністративні послуги у двох аспектах: а) як публічно-владну діяльність адміністративного органу спрямовану на забезпечення (юридичне оформлення) умов для реалізації прав фізичної або юридичної особи, яка здійснюється за заявою цієї особи; б) як результат публічно-владної діяльності адміністративного органу спрямованої на забезпечення (юридичне оформлення) умов для реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи, яка здійснювалась за заявою особи. Крім цього, вчена запропонувала уніфікований перелік ключових ознак категорії, до яких відноситься: 1) адміністративна послуга надається за заявою фізичної або юридичної особи; 2) надання адміністративних послуг пов'язане із забезпеченням умов для реалізації суб'єктивних прав конкретної особи; 3) адміністративні послуги надаються виключно адміністративними органами шляхом реалізації владних повноважень; 4) право на отримання особою конкретної адміністративної послуги та відповідне повноваження адміністративного органу має визначатися лише законом; 5) результатом адміністративної послуги в процедурному значенні є адміністративний акт – рішення або дія адміністративного органу, яким задовольняється звернення особи. Такий адміністративний акт має конкретного адресата – споживача

адміністративної послуги, тобто, особу, яка звернулася за даною послугою [187, с.59-60].

Е.Ф. Демський до ознак категорії «адміністративних послуг» відносить наступне: 1) послуги, що надаються виключно органами владних повноважень – органами державної влади; уповноваженими на те державними підприємствами, установами, організаціями; органами місцевого самоврядування, у порядку здійснення ними завдань і функцій у межах, визначених законом; 2) надання послуг пов'язане із забезпеченням створення умов для реалізації фізичними чи юридичними особами прав, свобод і законних інтересів шляхом вирішення відповідних процедурних питань; 3) надання таких послуг презюмується (вбачається) за рахунок коштів Державного чи місцевого бюджетів, тобто має бути безоплатним; 4) компетенція органів владних повноважень щодо надання певного виду послуг визначається законодавством і відповідно до затверджених стандартів. Всі інші ознаки (надання послуг за зверненням осіб, згода сторін, оплатність, вчасність, простота процедури, зручність, відкритість, задоволеність, безпечність, зручність, ввічливість, доступність, професійність) не є ознаками чи особливістю лише адміністративних послуг, а носять характер загальних ознак, які притаманні будь-яким видам послуг – цивільно-правовим, господарським, медичним, транспортним, будівельним, адміністративним тощо [35, с.80; 86, с.148].

Таким чином, адміністративні послуги – це акт реалізація суб'єктами публічної влади (органами держави та місцевого самоврядування) покладених на них публічних функцій, які вони реалізують за ініціативою фізичних або юридичних осіб, та результатом яких є виникнення, зміна та припинення правовідносин адміністративно-правового характеру. Дані послуги, як вбачається, характеризуються наступними особливостями: 1) вони виступають актом реалізації публічно-державних функцій націлених на забезпечення прав та свобод людини і громадянина, а також їх законних

інтересів в усіх сферах суспільно-правових відносин; 2) мають заявний характер, тобто ініціатива надання адміністративних послуг виходить від суб'єкта, який потребує вирішення відповідного питання з боку держави чи органів місцевого самоврядування та виконання на його користь певних публічно-правових дій; 3) адміністративні послуги реалізуються у суворо встановленому законодавством порядку та мають заздалегідь визначений юридичний результат у вигляді виникнення, зміни, припинення правовідносин; 4) послуги надаються безконфліктно, адже не передбачають зіткнення публічних та приватних інтересів [80].

Впровадження електронного урядування під час реалізації адміністративних послуг громадянам пов'язано із рядом особливостей. Весь процес надання останніх має багаторічну історію та закономірності, які формувались під тиском бюрократичної системи, котра була побудована ще за часів Радянського Союзу. Подолання цього недоліку вимагає еволюційних кроків, пов'язаних із різними аспектами змісту сфери адміністративних послуг.

Перша особливість обумовлена порядком надання адміністративних послуг, який за фактом впровадження електронного урядування є диференційованим. Засади реалізації суб'єктами публічної влади покладених на них публічних функцій викладено в статті 17 Закону України «Про адміністративні послуги», де вказано: «адміністративні послуги надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг. Центри надання адміністративних послуг та суб'єкти надання адміністративних послуг у випадках, передбачених законодавством, а також на вимогу суб'єкта звернення забезпечують складання заяви в електронній формі, її друкування та надання суб'єкту звернення для перевірки та підписання. Забороняється вимагати від суб'єкта звернення для надання адміністративної послуги документи або інформацію, не передбачені законом». Для отримання адміністративної послуги суб'єкт

звернення подає, зокрема, такі документи (якщо відомості, що містяться в них, не внесені до відповідних інформаційних баз в обсязі, достатньому для надання адміністративної послуги): 1) документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, у тому числі військовослужбовців; 2) документи, що посвідчують: особу іноземця; особу без громадянства; отримання статусу біженця чи притулку в Україні (зокрема посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту, посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист); 3) документи військового обліку; 4) свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану; 5) документи, що підтверджують надання особі спеціального права на керування транспортним засобом відповідної категорії; 6) документи, що посвідчують проходження обов'язкового технічного контролю транспортних засобів відповідної категорії; 7) документи на транспортний засіб та його складові частини, у тому числі реєстраційні документи тощо [123]. Орган публічного управління (суб'єкт надання адміністративної послуги) отримує відповідні документи або інформацію без участі суб'єкта звернення на підставі поданих у заяві відомостей, у тому числі шляхом доступу до інформаційних систем або баз даних інших суб'єктів надання адміністративних послуг, підприємств, установ або організацій, що належать до сфери їх управління, або через систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів. Крім того, суб'єкт надання адміністративних послуг забезпечує можливість безоплатного одержання суб'єктами звернення у достатній кількості бланків заяв та інших документів, необхідних для звернення за наданням адміністративної послуги, у тому числі одержання бланків з веб-сайтів суб'єктів надання адміністративних послуг, у центрах надання адміністративних послуг; вільний доступ до своїх приміщень, у яких здійснюється прийом суб'єктів звернення, у тому числі належні умови для доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями [123]. Наведений порядок є загальноприйнятим та класичним, але він набуває суттєвих

відмінностей, коли фізична чи юридична особа бажає отримати адміністративну послугу в електронному форматі. В даному разі реалізація суб'єктами публічного управління своїх повноважень та функцій здійснюється за використання спеціальних електронних інформаційних системи. Згідно до статті 17 Закону України «Про адміністративні послуги», надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет забезпечуються засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, який є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні [123].

Правовий статус та функціонал Вебпорталу визначено окремим підзаконним документом, Постановою КМУ «Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг», якою затверджено Положення про вказану інформаційну систему. Згідно документу, вебпортал має назву «Портал Дія», користування яким здійснюється на безоплатній основі цілодобово сім днів на тиждень, крім випадків проведення модернізації або планових і позапланових профілактичних та/або технічних робіт, пов'язаних із усуненням технічних та/або методологічних недоліків чи технічного збою в роботі, тривалість проведення яких визначається технічним адміністратором із повідомленням власнику (держателю). Портал створений з метою реалізації права кожного на доступ до електронних публічних послуг та інших послуг, звернення до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, благодійної (волонтерської) діяльності, автоматизації управління закладами освіти, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти, створення, обробки, обміну інформацією та документами в електронній формі, зокрема з центральною базою даних програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (у разі

підключення), внесення до центральної бази даних електронної системи охорони здоров'я медичної та іншої інформації про користувача або особу, законним представником якої він є, в електронній формі, перегляд такої інформації та обмін нею (у разі підключення в установленому законодавством порядку до зазначеної бази), отримання інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, інших інформаційно-комунікаційних систем, яка необхідна для надання послуг, а також для проведення моніторингу та оцінки якості послуг. Портал Дія виконує такі основні завдання: 1) надання електронних публічних послуг, зокрема комплексних електронних публічних послуг, надання їх в автоматичному режимі з отриманням та використанням у разі потреби інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, інших інформаційно-комунікаційних систем, яка необхідна для надання таких послуг; 2) забезпечення користувачів інформацією про публічні (електронні публічні) послуги, зокрема комплексні електронні публічні послуги, надані в автоматичному режимі, із використанням Порталу Дія; 3) забезпечення користувачів інформацією про перебіг та результати надання електронних публічних послуг, розгляду звернень та адміністративних справ у режимі реального часу, надсилання інших сповіщень і таке інше [115].

Відповідно до завдань Портал Дія має такі функціональні можливості: «1) електронна ідентифікація та автентифікація користувачів, зокрема з використанням інтегрованої системи електронної ідентифікації, електронних підписів та печаток, що базуються на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису/печатки, та/або інших засобів ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу; 2) забезпечення віддаленої ідентифікації фізичних осіб (без їх особистої присутності) за допомогою мобільного додатка Порталу Дія (Дія) з метою безоплатного надання кваліфікованих електронних довірчих послуг, пов'язаних із використанням віддаленого кваліфікованого електронного підпису «Дія.Підпис» («Дія ID»); 3)

забезпечення віддаленої ідентифікації представників юридичних осіб (без їх особистої присутності) за допомогою мобільного додатка Порталу Дія (Дія) з метою надання кваліфікованих електронних довірчих послуг, пов'язаних із використанням віддаленого кваліфікованого електронного підпису; 4) електронна ідентифікація та автентифікація користувачів із використанням механізмів, передбачених для безконтактних електронних носіїв, імплантованих до паспорта громадянина України, паспорта громадянина України для виїзду за кордон, посвідки на постійне проживання чи посвідки на тимчасове проживання відповідно до рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації; 5) користування Порталом Дія через комп'ютер, а також за допомогою електронного пристрою, критерії якого підтримують використання мобільного додатка Порталу Дія (Дія) і так далі» [115].

Наступна особливість впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам пов'язана із захистом інформації при реалізації таких послуг. Відповідно до 3 частини 4 статті 17 Закону України «Про адміністративні послуги», захист інформації, що міститься в Єдиному державному веб-порталі електронних послуг, відповідно до вимог законодавства про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах та про захист персональних даних здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері надання адміністративних послуг [123].

Згідно із існуючими правовими реаліями захист інформації при наданні адміністративних послуг в електронному форматі відбувається з огляду на Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». В статті 9 Закону вказано, що відповідальність за забезпечення захисту інформації в системі покладається на власника системи. Власник системи, в якій обробляються державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, утворює службу захисту інформації або призначає осіб, на яких покладається

забезпечення захисту інформації та контролю за ним. Про спроби та/або факти несанкціонованих дій у системі щодо державних інформаційних ресурсів або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, власник системи повідомляє відповідно спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації або підпорядкований йому регіональний орган. Державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, повинні оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю. Підтвердження відповідності комплексної системи захисту інформації здійснюється за результатами державної експертизи, яка проводиться з урахуванням галузевих вимог та норм інформаційної безпеки у порядку, встановленому законодавством. Крім цього, для створення комплексної системи захисту державних інформаційних ресурсів або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, використовуються засоби криптографічного захисту інформації та засоби технічного захисту інформації, які пройшли державну сертифікацію [133].

Третя особливість пов'язана із можливістю комбінувати адміністративні послуги в процесі їх надання завдяки впровадженню електронного урядування. Ідея полягає в об'єднанні та реалізації однотипних послуг в межах однієї юридичної моделі, що націлено на забезпечення законних інтересів фізичних та юридичних осіб в конкретній сфері. Прикладом є затверджена Постановою КМУ від 07.11.2023 №1156 послуга «е-Підприємець». Її реалізація включає в себе комплекс публічно-правових дій націлених на спрощення початку провадження підприємницької діяльності, а саме: «1) державну реєстрацію фізичної особи підприємця; 2) державну реєстрацію змін до відомостей про фізичну особу - підприємця, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб -

підприємців та громадських формувань; 3) подання повідомлення про використання або про відмову від використання єдиного рахунка; 4) реєстрацію платником єдиного податку; 5) реєстрацію платником податку на додану вартість; 6) реєстрацію реєстратора розрахункових операцій та програмного реєстратора розрахункових операцій, а також пошук фіскального чека; 7) реєстрацію декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки; 8) подання інформації про попит на робочу силу (вакансії); 9) державну реєстрацію потужностей операторів ринку харчових продуктів; 10) видачу дозволу на виконання робіт підвищеної небезпеки та початок експлуатації (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки; 11) реєстрацію декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з питань охорони праці; 12) відкриття банківського рахунка» [39].

Електронні публічні послуги, які входять до складу послуги «е-Підприємець», можуть надаватися з урахуванням технічних можливостей їх надання засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та інформаційно-комунікаційних систем державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що можуть бути задіяні для надання послуги «е-Підприємець». Надання послуги «е-Підприємець» здійснюється на підставі єдиної заяви, сформованої засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, і необхідних для її надання документів та/або відомостей, за умови накладення кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису [39].

Для надання послуги «е-Підприємець» забезпечується електронна інформаційна взаємодія між такими інформаційно-комунікаційними системами та державними електронними інформаційними ресурсами державних органів: Єдиним державним вебпорталом електронних послуг; Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та

громадських формувань; Реєстром рахунків для сплати єдиного внеску; електронним кабінетом платника податків, держателем якого є ДПС; Єдиним банком даних про платників податків - юридичних осіб; Державним реєстром фізичних осіб - платників податків; Реєстром платників податку на додану вартість; Державним реєстром реєстраторів розрахункових операцій; Реєстром дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки; Державним електронним реєстром об'єктів підвищеної небезпеки; Реєстром декларацій відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань охорони праці; Єдиною інформаційно-аналітичною системою державної служби зайнятості; Реєстром програмних реєстраторів розрахункових операцій; Державним реєстром потужностей операторів ринку [39].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам характеризується наступними особливостями: по-перше, диференціюється порядок надання адміністративних послуг на загальний процес, а також електронний, який відбувається за допомогою державних інформаційно-технологічних систем, правовий статус та функціонал яких встановлено спеціальними нормативно-правовими актами; по-друге, надання адміністративних послуг в рамках електронного урядування передбачає спеціальний порядок обробки та захисту інформації регламентований Законом України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»; по-третє, електронне урядування надає можливість комбінувати адміністративні послуги та надавати їх в сукупності з метою реалізації законних інтересів громадян в конкретній сфері, прикладом чого є електронна послуга «е-Підприємець». Остання включає в себе декілька однотипних адміністративних послуг надання яких у комплексі спрощує початок та легалізацію підприємницької діяльності [77].

2.2. Електронне урядування в організації внутрішньо-системного документообігу

Використання цифрових технологій та інформаційно-технологічних систем в сфері публічного управління сприяє не тільки удосконаленню зовнішньої, орієнтованої на забезпечення прав і свобод фізичних та юридичних осіб діяльності, але також приводить до суттєвої еволюції багатьох внутрішньо-організаційних процесів. Проблемою будь-якого органу влади чи місцевого самоврядування є великий документообіг, яким складно управляти та контролювати. Крім того, він породжує значні обсяги паперових джерел інформації, що створює додаткові загрози несанкціонованого розголошення службових відомостей, персональних даних громадян тощо. Попередити та виправити ці негативні аспекти можна за допомогою впровадження електронного урядування в організації внутрішньо-системного документообігу.

В тлумачних та іншомовних словниках вказується, що термін документ походить від латинського «dokumentum» – вірець, посвідчення, доказ, а те, в свою чергу, від дієслова «docere» – вчити, навчати. Найбільш глибоке дослідження походження терміну «документ» і подальший розвиток його значень здійснив польський дослідник Анджей Сускі. На його думку, корені цього слова сягають у індоєвропейську прамову, яка існувала приблизно за 2 тисячі років до нашої ери. Слово «dek» у цій мові означало жест простягнутих рук, пов'язаний із передаванням або прийманням, одержанням чогось. Німецький дослідник Гельмут Арнтц пояснює, що від слова «dek» (або «dec») походить також число «десять», тому що на долонях рук – десять пальців. Звідси походить «дека» як перша частина складних слів, що означає «десять» (наприклад: «декада» – десять днів), або «деци», що в складних словах відповідає поняттю «десята частина» (наприклад, «дециметр» – десята частина метра). Внаслідок чергування голосних «е – о» корінь «dek (dec)»

помінявся на «doc» у слові «doceo», що означало «вчу, навчаю». Від нього походить слово «documentum» або «docimentum», яке означало: те, що вчить, що є повчальним прикладом, доказом. Однокорінними до слова «документ» виявляються слова: «doctrina» – «вчення», «doctor» – «вчений». Саме в такому широкому значенні застосовувалося слово «documentum» з самого початку його вживання, наприклад, у працях Цицерона. Згодом воно набуло юридичного відтінку і почало означати «писемний доказ»; «доказ, почерпнутий із книг, записів, офіційних актів» [184, с.6].

Сучасних значень слова декілька: 1) письмове свідоцтво, доказ; 2) офіційне посвідчення особи (паспорт і таке інше); 3) складений відповідно до вимог закону акт, що посвідчує будь-який юридичний факт або підтверджує право на будь-що; 4) діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь; 5) платіжний електронний документ – банківське повідомлення, що містить інформацію у вигляді комп'ютерного файлу; 6) письмове свідоцтво, що офіційно підтверджує особу; 7) письмовий твір, грамота, рисунок і таке інше, як свідчення про щось історичне, важливе [171, с.21; 24, с.236]. У документознавстві документ визначається як: 1) поєднання (комбінація) носія та інформації, яка записана на ньому й може використовуватись у разі необхідності; 2) записана інформація, незалежно від її форми або носія, яка створюється організацією або певною особою. Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то в доказовому праві США та Англії під документами розуміють, власне, письмові документи, карти, плани, графіки, фотознімки, диски, записи та інше [113]. Бельгійський вчений П. Отле визначив поняття «документ» як будь-яке джерело інформації, відтворення людської думки, знань незалежно від того, чи втілене воно в матеріальній (фіксованій) формі або є провідником (передавачем) інформації в часі [113; 61, с.284].

Підходи до визначення документу вироблено і у вітчизняній науковій літературі. Як пише В.К. Лисиченко, єдиного наукового визначення поняття

«документ» не існує. Багатозначність цього терміну зумовлена тим, що документи використовуються для самих різноманітних цілей і у самих різноманітних сферах людської діяльності. Для історика за документи правлять першоджерела, для працівника сфери управління – це засіб передачі інформації, для адміністративних органів – це те, що посвідчує особу, у кримінальному судочинстві – це один з видів доказів. Документами називають нормативні акти, письмові види угод, списки виборців, службове і приватне листування, цінні папери, джерела доказів [88, с.179; 17, с.52]. Наступну позицію з приводу тлумачення категорії «документ» займає В.Т. Савицький: «У зв'язку з широким використанням поняття «документ» у багатьох сферах суспільної діяльності воно розуміється по-різному у різних галузях знань, зокрема, в документознавстві, інформатиці, бібліотекознавстві, архівознавстві, музеєзнавстві, а також у відповідних спеціальних галузях діяльності – архівній, бібліотечній, музейній справі і, звичайно, у документаційному забезпеченні управління. Хоча інформаційна природа документа очевидна, саме поняття «документ» визначають по-різному, бо за основу визначення поняття беруть різні критерії мету створення документа, його зміст, форму, спосіб відтворення інформації, сферу побутування документа тощо. Однак яким би не було ставлення до існуючого різноманіття визначень, воно, на наш погляд, закономірне, оскільки предмет і завдання кожної дисципліни, що вивчає документи, має свою специфіку. Кожна наукова дисципліна у визначенні документа виділяє, як правило, якийсь один аспект. Так, історична наука розглядає документ як важливе джерело. Як засіб документування і доказу правових відносин вивчаються документи у правовій науці. Фахівці в галузі управління вважають документ засобом фіксації управлінських дій» [159, с.313]. Н.М. Кушнарєнко встановив, що зміст документу розкривається у концентрації таких ключових ознак категорії, як: а) наявність семантики змісту, тобто документ є носієм думки, що передається знаками; сукупність

послідовно розміщених знаків, які передають зміст документа (повідомлення), є його обов'язковою ознакою; б) стабільна матеріальна (речова) форма документа мусить забезпечити йому довготривале зберігання й надати можливість багаторазового використання та переміщення інформації в просторі й часі; в) за ознакою призначеності для використання в соціальній комунікації статус документа мають лише ті об'єкти, які первинно призначені для збереження та передачі інформації в просторі й часі, а отже, документи є носіями інформації, спеціально створені людиною для забезпечення певних комунікаційних цілей; г) завершеність повідомлення, тобто документ не може бути повноцінним через фрагментарне незавершене повідомлення [85; 64, с.181-182].

Поняття «документ» також розкривається в деяких законодавчих актах нашої держави. Наприклад, Закон України «Про інформацію» тлумачить даний термін, як матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [140]. В Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» документ визначено, як матеріальну форму одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві [125]. Отже, поняття «документ» є складним та багатозначним. Проте, більшість проаналізованих дефініцій характеризуються спільними ознаками, консолідація яких дає можливість виділити найбільш стандартизоване визначення терміну. Відповідно до подібного підходу, документ – це матеріальне джерело зберігання інформації, яке дає можливість її змінювати, одержувати та поширювати.

В свою чергу, документообіг – це характеристика процесу використання та роботи із документами та закладеною в них інформацією. Дана теза є основою трактувань категорії більшості науковців. Наприклад, Н. Ворона, Н. Чернишова, Н. Альошкіна вважають, що документообіг – це рух службових документів на підприємстві з моменту їх створення або

одержання до завершення виконання або відправлення. Документообіг включає приймання документів, їх попередній розгляд, реєстрацію, передачу та виконання, контроль за виконанням, а також опрацювання та відправлення вихідних документів [109; 151]. І.Царьова дійшла іншого висновку: документообіг – це комплекс робіт із документами, укладеними чи отриманими установою або організацією: прийняття, розподіл, реєстрація, контроль за виконанням, формування справ, зберігання й використання документації, рух документованої інформації між інстанціями [186; 151].

Натомість, О.В. Федусенко, І.М. Доманецька та Г.В. Красовська під документообігом розуміють регламентовану сукупність взаємопов'язаних операцій, які виконуються над документом у суворо встановленому порядку, на певному робочому місці з використанням певних методів і засобів, тобто технології обробки, починаючи від моменту виникнення документа і закінчуючи задачею його в архів. Документообіг на підприємстві може бути двох типів: 1) операційний – орієнтований на обробку первинних та отримання зведених і аналітичних документів, що містять операційну атрибутику на стадіях: аналізу й оцінки управлінської ситуації, якостей керованого об'єкта та прогнозування і моделювання дій зі зміни ситуації; 2) універсальний – відображає інформаційні потоки слабоструктурованої інформації, що використовуються на третій стадії управління, тобто під час виконання управлінських рішень або ділових процесів і процедур. Таким чином, документообіг відображає рух документів з моменту їх створення або отримання до завершення використання або відправлення споживачеві. За ступенем охоплення підрозділів і фахівців економічної системи виділяють централізований документообіг, що охоплює всі підрозділи підприємства, і спеціалізований документообіг на рівні конкретного структурного підрозділу, обумовлений специфікою його функціонування [176, с.9-11].

Натомість, окремі вчені погляди зорієнтовані на визначення поняття «документообіг» безпосередньо в сфері публічного управління. Як пише

Л.Б. Круп'як документообіг – це рух службових документів від часу їх створення або одержання суб'єктом діловодства до часу завершення виконання, надсилання або знищення. Документообіг державного органу передбачає рух вхідних, внутрішніх і вихідних документів. При організації документообігу необхідно дотримуватися таких основних вимог: кожне переміщення документа повинно бути цілезабезпеченим; повторне переміщення документів виключається або зводиться до мінімуму; розробка і проходження документів має бути оперативним, регульованим процесом і здійснюватися за допомогою найбільш ефективних засобів і прийомів; запровадження автоматизованих систем обліку і контролю службових документів; повинно бути забезпечено виконання вимог діловодства. Основними складовими документообігу є: попередній розгляд; реєстрація; резолюція посадової особи; оформлення; датування; індексація; узгодження; засвідчення; затвердження [83, с.145]. В тлумаченні О.М. Бандурки документообіг – це рух документа від суб'єкта до об'єкта управління і навпаки, з метою його виконання. Документальне оформлення управління і документообіг з метою його реалізації здійснюється через діловодство. Стан діловодства в правоохоронних органах характеризує стиль роботи керівників, дотримання законності і дисципліни, рівень професійної підготовки працівників, наукову організацію управлінської праці. Управлінські рішення можуть оформлюватись у різних формах саме: наказом, вказівкою, інструкцією, протоколами, листами, доповідними записками, довідками, рапортами, приписами тощо, але всі ці документи повинні відповідати певним обов'язковим вимогам. Кожний офіційний документ повинен мати назву виду документа (посадова інструкція, правила, статут, штатний розпис). заголовок до тексту, дані про адресата, посилання на індекс і дату вхідного документа, якщо вихідний документ є реагуванням на нього, дата відправки, назва установи, що підготувала документ, прізвище керівника чи

працівника-виконавця та інші. Залежно від змісту і призначення документа вказується гриф обмеження доступу до документа [12, с.145-144].

Таким чином, внутрішньо-системний документообіг в сфері публічного управління – це сукупність внутрішніх управлінських процесів та операцій в діяльності суб'єктів публічного управління (органів держави та місцевого самоврядування), що спрямовані на роботу із документами, які створюються, надходять, направляються іншим суб'єктам та містять в собі службову або іншу інформацію. Впровадження електронного урядування в організацію внутрішньо-системного документообігу суб'єктів публічного управління значно підвищує ефективність та якість процесів та операцій обробки документації за рахунок декількох основних аспектів.

Так, перш за все, електронне урядування відкриває можливість застосування електронного документообігу. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документообіг (обіг електронних документів) – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. Відповідно до статті 5 Закону електронним вважається документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною. Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно з законодавством [128].

Так, загальний порядок електронного документообігу в сфері публічного управління визначено Постановою КМУ «Деякі питання документування управлінської діяльності». Постанова затверджує декілька документів, зокрема, Типову Інструкцію з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, яка визначає: порядок проходження електронного документа з моменту його створення або одержання і до моменту відправлення або передавання до архівного підрозділу установи; загальні засади функціонування та використання системи електронної взаємодії органів виконавчої влади; оперативний інформаційний обмін з використанням службової електронної пошти [37].

Згідно із інструкцією, основна форма провадження діловодства в установах є електронна. Організація документообігу установи здійснюється за допомогою системи електронного документообігу, що інтегрується із системою взаємодії. Система електронного документообігу повинна забезпечувати проходження електронних документів та електронних копій документів та взаємозв'язок із системами електронного документообігу інших установ. Документування управлінської інформації в електронній формі полягає у створенні електронних документів, в яких фіксується інформація про управлінські рішення з дотриманням установлених Інструкцією правил [37].

Організація електронного документообігу в установі покладається на її службу діловодства, яка забезпечує: «1) розроблення в установі єдиного порядку документування управлінської інформації та роботи з документами незалежно від форми їх створення; 2) розроблення номенклатури справ установи; 3) реєстрацію та облік документів; 4) надання методичної допомоги та контроль за дотриманням установленого порядку роботи з електронними документами в структурних підрозділах установи; 5) організацію документообігу, формування справ, їх зберігання та

підготовку для передавання до архівного підрозділу установи; б) впровадження та нагляд за дотриманням структурними підрозділами установи вимог інструкцій з діловодства та національних стандартів; 7) проведення регулярних перевірок стану діловодства в установі, а також в установах, що належать до сфери її управління; 8) використання системи електронного документообігу, ведення та актуалізацію електронних довідників в установі; 9) дотримання вимог до підготовки електронних та паперових документів та організації роботи з ними; 10) організацію нагляду за станом збереження документаційного фонду установи в електронній формі та користування ним; 11) інформаційну взаємодію з органами виконавчої влади та іншими державними установами через систему взаємодії; 12) розроблення типових маршрутів проходження документів в установі; 13) перевірку правильності відомостей, внесених до реєстраційно-моніторингової картки електронного документа за зведеною номенклатурою справ установи, та уточнення цих відомостей за експертизою цінності електронного документа; 14) ініціювання та проведення в установі підвищення кваліфікації працівників установи з питань діловодства» [37].

Водночас, особливості електронного документообігу в межах окремо взятих органів державної влади чи місцевого самоврядування, визначаються внутрішньо-відомчими нормативними актами. Наприклад, відповідно до Наказу Генеральної прокуратури України «Про затвердження Тимчасової інструкції з діловодства в органах прокуратури України» від 12.02.2019 №27 документообіг в прокурорських органах відбувається через інформаційну систему «Система електронного документообігу органів прокуратури України» (далі – ІС «СЕД»). ІС «СЕД» забезпечує проходження електронних документів та електронних копій документів у взаємозв'язку із системами електронного документообігу інших установ. Система взаємодії забезпечує гарантовану доставку електронних документів від їх відправників до одержувачів (адресатів), інформація про які надходить до журналу обміну у

складі ІС «СЕД». Обмін електронними документами через Систему взаємодії здійснюється виключно з дотриманням вимог до встановлених форматів даних електронного документообігу в установах [132].

Аналогічний документ видано в сфері діяльності Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС), а саме Наказ МВС «Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ України» від 23.08.2012 №747. Так, відповідно до цього Наказу в сфері діяльності МВС функціонує автоматизована інформаційно-пошукова система «Канцелярія», що використовується для автоматизації процесів діловодства (облік документів шляхом створення електронних реєстраційних карток та накопичення інформації про рух і виконання документів) за допомогою комп'ютерної техніки. Доставка документів до МВС здійснюється, як правило, з використанням засобів поштового зв'язку і електрозв'язку, а також кур'єрською та фельд'єгерською службою або безпосередньо працівниками органів і підрозділів внутрішніх справ (крім кореспонденції, яка має гриф обмеження доступу). Каналами електрозв'язку доставляються: телеграми (телетайпограми), факсограми, телефонограми, електронні повідомлення, електронні документи із застосуванням електронного цифрового підпису та документи в електронній формі без електронного цифрового підпису (у сканованій формі) [130].

Другим аспектом, який показує позитивний вплив впровадження електронного урядування в організацію внутрішньо-системного документообігу у сфері публічного управління є підвищення безпеки передачі інформації, а також рівня захисту документів від втрати та підробки. Варто звернутись до статті 6 «Про електронні документи та електронний документообіг», для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис. Для підтвердження достовірності походження та цілісності електронного документа може використовуватися електронна печатка. Накладанням електронного підпису та/або електронної

печатки завершується створення електронного документа. У разі створення електронного документа з використанням більш як одного електронного підпису та/або більш як однієї електронної печатки його створення завершується накладанням електронного підпису або електронної печатки останнім підписувачем чи створювачем електронної печатки відповідно до технології створення такого електронного документа. Суб'єкти електронного документообігу використовують електронні підписи та електронні печатки у випадках, встановлених законодавством, або за домовленістю між відповідними суб'єктами. Оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису [128].

Юридичні та технічні особливості електронної ідентифікації в рамках документообігу регламентовано окремим Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 №2155-VIII. Саме в даному нормативному акті знаходять свого визначення категорії «електронна печатка» та «електронний підпис». Відповідно до положень статті 1 електронна печатка – це електронні дані, що додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються для забезпечення достовірності походження пов'язаних електронних даних, або для засвідчення електронних підписів підписувачів на електронних документах, або для засвідчення відповідності копій документів оригіналам та виявлення порушення цілісності. В свою чергу, електронний підпис визначено, як електронні дані, що додаються до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються підписувачем як підпис [129].

Наступний позитивний аспект електронного урядування в організації внутрішньо-системного документообігу пов'язано із здійснення контролю за станом виконання управлінських дій та прийняття рішень. Цифровізація

процесу контролю дає можливість проводити перевірку діяльності уповноважених суб'єктів в реальному часі, контролюючи в більшій мірі сам процес публічної діяльності, а не поведінку посадових осіб. Даному аспекту присвячено Розділ V Типової Інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну затвердженої Постановою КМУ від 17.01.2018 №55. В статтях Розділу вказано, що моніторинг виконання управлінських рішень є складовою системи контролю в установі та проводиться з метою нагляду за виконавською дисципліною. Моніторинг включає в себе безперервне спостереження за процесом виконання управлінських рішень та виявлення відхилень від строків виконання індикаторів. Він здійснюється службою контролю за допомогою системи моніторингу, інтегрованої в систему електронного документообігу установи на основі даних з реєстраційно-моніторингової картки. Відповідна система забезпечує оперативний доступ до всієї інформації про стан виконання будь-якого документа, щодо якого здійснюється моніторинг та методичний аналіз відповідних даних. Моніторинг проводиться шляхом збору, обробки та систематизації інформації про стан виконання управлінських рішень за визначеними індикаторами. Індикаторами стану виконання управлінських рішень є момент закінчення визначених дій, наприклад: накладення електронної резолюції, створення документа, погодження документа, підписання документа, реєстрація та відправлення документа тощо. Індикатори, строки виконання індикаторів та інші дані, необхідні для моніторингу в установі, вносяться в автоматичному режимі залежно від обраного статусу призначення документа та/або автоматизованому режимі до реєстраційно-моніторингової картки службою діловодства під час вхідної реєстрації документа, керівником під час первинного розгляду або автором документа під час його створення. Якщо документ містить кілька окремих управлінських завдань, моніторинг

виконання цих завдань здійснюється в одній реєстраційно-моніторинговій картці. Після завершення роботи над документом до реєстраційно-моніторингової картки автоматично вноситься відмітка про завершення його виконання (індикатор завершення виконання) на підставі статусу призначення зареєстрованого проекту електронного документа. Відмітка про завершення виконання документа свідчить про те, що роботу над документом закінчено. Для підвищення ефективності роботи пошукової системи електронного документообігу установи службою діловодства розробляються такі класифікаційні довідники: класифікатор питань діяльності установи; класифікатор видів документів; класифікатор кореспондентів; класифікатор резолюцій; класифікатор виконавців; класифікатор результатів виконання документів; номенклатура справ [37].

Четвертий аспект, який варто виділити в контексті впровадження електронного урядування в організацію внутрішньо-системного документообігу на рівні публічного управління є розширення можливостей інтеграції органів державної влади у єдиний інформаційний простір. Відповідно до Регламенту організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі затвердженого Постановою КМУ від 17.01.2018 №55 на сьогоднішній день функціонує система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОБВ) [37].

Наведене вище доводить позитивне значення впровадження електронного урядування в організацію внутрішньо-системного документообігу суб'єктів сфери публічного управління, адже це підвищує прозорість, ефективність, якість, швидкість їх діяльності. Обумовлено це чотирма ключовими аспектами:

- по-перше, електронне урядування зумовлює здійснення документообігу цілком в електронному форматі з використанням різноманітних інформаційних-телекомунікаційних систем, які полегшують та

прискорюють порядок створення, обробки та передачі документів в середині управлінських систем органів влади і місцевого самоврядування;

- по-друге, перехід до електронного документообігу значно підвищує рівень захисту інформації від втрати та підробок, адже створення та передача документів відбувається за допомогою спеціальних технологічних засобів ідентифікації, як електронна печатка та підпис;

- по-третє, технологізація внутрішньо-системного документообігу зумовлює розвиток управлінського контролю та моніторингу за здійсненням управлінських дій та прийняття рішень, що відбувається автоматизовано з використанням електронних систем та закладених в них індикаторів;

- по-четверте, впровадження електронного урядування в організацію внутрішньо-системного документообігу на рівні публічного управління передбачає розширення можливостей інтеграції суб'єктів публічної влади у єдиний інформаційний простір органів влади та формування єдиного інформаційного простору для взаємодії та обміну інформацією [76].

2.3. Організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування

Електронне урядування має важливе значення не тільки з точки зору надання адміністративних послуг громадянам, а також організації внутрішньо-системного документообігу, воно також відіграє важливу роль у організації та забезпечення міжвідомчої взаємодії. Варто погодитись із точкою зору А.І. Семенченка та В.М. Дрешпака, які у своєму науковому дослідженні зазначали, головними проблемами запровадження електронної взаємодії органів публічної влади в Україні є наступні: по-перше, існує велика кількість різномірних та успадкованих інформаційних систем в

органах влади, які не адаптовані для електронної взаємодії. Органи влади, діючи без координації та не дотримуючись загальних правил, створили внутрішні системи, що є організаційно, нормативно, семантично та технічно несумісними. По-друге, низька якість цих систем є проблемою, оскільки більшість із них створені з порушенням законодавчих вимог щодо їх проєктування, розробки та функціонування, а також захисту інформації. По-третє, відсутні єдині ідентифікатори для однакових типів інформації в різних державних ресурсах, що спричинить труднощі у досягненні взаєморозуміння між системами на рівні організаційно-правової та семантичної інтеперабельності. Четвертою проблемою є брак мінімальних вимог до інтеперабельності державних інформаційних ресурсів, що ускладнює подальшу електронну взаємодію систем. П'ятим викликом є відсутність уніфікованих стандартів для електронної взаємодії державних ресурсів, що призводить до створення несумісних проєктів в різних галузях та регіонах і до неефективного використання бюджету. Часто проєкти спочатку реалізуються технічно, а вже потім затверджуються нормативно, що є неприйнятним підходом. Шостим фактором є відсутність єдиної системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів, яка забезпечила б автоматизований обмін інформацією відповідно до встановлених правил. Нарешті, значною проблемою є нестача ключових державних реєстрів, таких як демографічний реєстр та реєстр адрес [46].

Тож, у чому взагалі полягає сутність відповідної взаємодії та у чому її призначення? Взагалі, взаємодія – це спільна, взаємоузгоджена діяльність, двох або більше суб'єктів, яка орієнтована на досягнення певної мети. Варто навести точку зору В.М. Олійника, який досліджуючи поняття «взаємодія» як філософської категорії та через призму теорії систем і теорії діяльності виділяє такі основні положення вказаного терміну: взаємодія існує лише за наявності двох і більше співіснуючих систем із суміжними функціями; взаємодія має місце тоді, коли системи функціонують одночасно; наявність у

взаємодіючих елементів схожих властивостей; при взаємодії змінюються якісні характеристики об'єктів взаємодії; здатність кожного об'єкта взаємодії виступати її ініціатором; можливість настання негативних і позитивних наслідків взаємодії; спільність мети, засобів та діяльності відокремлених взаємодіючих об'єктів [108, с.512]. Згідно із тлумаченням Ю.В. Гаруста, взаємодія проявляється в процесі взаємовпливу і використанні можливостей один одного для досягнення власних цілей. Взаємодія виникає там і тоді, де взаємозв'язок між суб'єктами об'єднаний спільною метою. По-друге, взаємодія полягає не тільки в безперервному впливі один на одного, а також і під час використання взаємодіючими сторонами можливостей один одного для досягнення власних цілей [30, с.138].

Г.П. Цимбал, яка вважає, що взаємодія – це узгоджена (взаємозацікавлена) діяльність правоохоронних, контролюючих і інших державних органів, направлена на досягнення загальної мети, із правильним співвідношенням повноважень, засобів і методів, які передбачені законом (відомчими нормативними актами) для виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері оподаткування [180, с.35]. На думку Є.Ю. Бараша, взаємодія - це такий стан взаємозв'язків між суб'єктами спільної діяльності, при якому вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу правовідносин з метою ефективного виконання як загальних, так і спеціальних завдань щодо забезпечення виконання кримінальних покарань [15, с.132].

Ю.Ф. Кравченко в контексті діяльності органів внутрішніх справ, визначив визначив взаємодію як такий стан взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, при якому вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу діяльності. Науковець пропонує виділяти позитивну та негативну взаємодію. Позитивна взаємодія в органах внутрішніх справ – це такий режим взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, який забезпечує погоджене функціонування з

метою розв'язання загальних завдань. У той час як негативна взаємодія в органах внутрішніх справ – це такий режим взаємозв'язків між елементами системи органів внутрішніх справ, при якому функціонування цих елементів спрямоване на досягнення протилежних цілей (вплив та дії кожного спрямовані на те, щоб перешкодити розвитку іншого суб'єкта) [118, с.503; 112].

А.М. Подоляка пропонує під терміном «взаємодія» розуміти погоджену діяльність різних суб'єктів для реалізації спільних дій щодо виконання завдань по досягненню загальних цілей правоохоронної діяльності. Водночас взаємодія може здійснюватися на двох рівнях – спільної організації (планування) співпраці керівниками взаємодіючих сторін і безпосередньої реалізації (на рівні виконавців) [120, с.338–339]. До основних характеристик взаємодії автор відносить такі: по-перше, узгодженість дій, яка є невід'ємною ознакою взаємодії елементів системи. Ця характеристика широко використовується у військовій науці та забезпечує об'єднання спільних дій в єдине ціле – систему. Узгодженість включає в себе відповідні дії та використання загальних або доповнювальних методів їх виконання. По-друге, взаємодія передбачає наявність певної кількості учасників, з мінімум двома сторонами, кожна з яких можуть представляти декілька осіб. По-третє, взаємодія включає поєднання зусиль учасників, які об'єднуються спільними цілями та інтересами, що визначають їхні відносини співпраці. Існують дві основні концепції взаємодії. Перша концепція розглядає взаємодію як узгоджену діяльність, що може створити ілюзію прямого владного регулювання. Друга концепція підкреслює взаємодію як доповнення можливостей один одного, яке приносить спільну користь всім учасникам. Саме ця концепція забезпечує об'єктивність зв'язків між учасниками. Взаємодія неможлива без ініціативи хоча б однієї сторони, а також зустрічних пропозицій від іншої сторони. По-четверте, взаємодія має партнерський характер, що передбачає рівноправність і незалежність сторін у

межах співпраці. І, нарешті, важливим елементом є законність, що регулює реалізацію дій, а також використання форм, методів, засобів і ресурсів у процесі взаємодії [120, с.338–339].

Таким чином, міжвідомча взаємодія - це процес співпраці та обміну інформацією між різними державними органами та установами з метою забезпечення ефективного виконання їхніх функцій, реалізації спільних завдань та прийняття узгоджених рішень. Така взаємодія, як вбачається, спрямована на підвищення злагодженості дій між відомствами для досягнення державних і суспільних цілей, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення питань державного управління. Значення такої взаємодії полягає у тому, що вона: *по-перше*, передбачає узгодження дій різних органів влади для досягнення спільних цілей; *по-друге*, зменшує випадки дублювання функцій між різними інституціями, що дозволяє уникнути суперечностей у роботі відомств; *по-третє*, сприяє більш оперативному вирішенню питань, що входять до компетенції різних органів державної влади; *по-четверте*, вона характеризується інтеграцією даних і ресурсів, що є у розпорядженні різних відомств; *по-п'яте*, підвищує ефективність адміністративних процесів та покращує якість надання послуг громадянам і бізнесу.

А відтак, міжвідомча взаємодія носить складний та багатоаспектний характер, саме тому важливим завданням законодавця є забезпечення її оптимізації, досягти чого вбачається можливим шляхом використання електронного урядування. Так, організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає використання цифрових технологій для оптимізації та взаємоузгодження дій між різними державними органами та установами. Основною метою такого підходу є підвищення ефективності, прозорості та оперативності в обміні інформацією і ресурсами між різними інституціями. Ключовим елементом цієї взаємодії є створення та впровадження електронних платформ та інформаційних систем, які

дозволяють органам влади автоматизувати процеси, пов'язані з наданням послуг, управлінням інформаційними потоками та прийняттям спільних рішень. Такі системи можуть інтегрувати бази даних різних відомств, що дозволяє отримувати доступ до актуальної інформації в режимі реального часу. Це сприяє уникненню дублювання функцій, зменшує затримки в адміністративних процесах і скорочує необхідність в паперовій документації. Таким чином, електронне урядування не просто забезпечує прозорість взаємодії між відомствами, оскільки всі дії та процеси фіксуються в цифровому вигляді, а й забезпечує здійснення постійного моніторингу та контролю, що значно знижує ризики корупції та підвищує підзвітність органів державної влади. Крім того, електронні системи надають можливість автоматизованого обміну інформацією між відомствами, що прискорює обробку запитів громадян і бізнесу, а також дозволяє вирішувати комплексні завдання, які потребують участі кількох державних органів.

Так, в Україні діє система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, також система інтеоперабельності в Україні, чи просто система "Трембіта". Це сучасне організаційно-технічне рішення, яке дозволяє будувати безпечні інформаційні міжвідомчі взаємодії органам державної влади, органам місцевого самоврядування та суб'єктам господарювання через інтернет шляхом обміну електронними повідомленнями між їх інформаційними системами. Система "Трембіта" є одним із ключових елементів інфраструктури надання електронних послуг громадянам та бізнесу, який забезпечує зручний уніфікований доступ до даних державних реєстрів [162]. Основу системи "Трембіта" становить удосконалена естонська платформа обміну даними X-ROAD, яка є фундаментом естонського цифрового суспільства. Функціонування та експлуатація системи "Трембіта" визначається регламентом, що визначає організаційні та технічні умови забезпечення електронної інформаційної взаємодії [162]. На порталі «Дія» вказана система характеризується

наступним чином: «1) децентралізована: "Трембіта" – це повністю розподілена відмовостійка система. Її використання не передбачає централізації даних і зміни їх власника; 2) одержання доступу до даних державних реєстрів різними установами відповідно до заданих повноважень, що, своєю чергою, підвищує якість надання електронних публічних послуг громадянам та бізнесу; 3) легке уніфіковане створення взаємодій між інформаційними системами завдяки використанню єдиного набору правил та форматів; 4) стійкість до відмов унаслідок децентралізованого встановлення компонентів в учасників та обміну даними безпосередньо між учасниками, без проходження крізь проміжні вузли; 5) високий рівень захищеності завдяки підписанню електронною печаткою та шифруванню всіх даних, що передаються, а також протоколюванню подій, контролю доступу до веб-сервісів і вжиттю заходів, спрямованих на протидію атакам типу "відмова в обслуговуванні"» [162].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів» «суб'єкти електронної взаємодії: забезпечують розміщення програмних інтерфейсів електронного інформаційного ресурсу (сервісів) та підсистем, що представляють електронні інформаційні ресурси (публічні електронні реєстри), на шлюзах безпечного обміну учасників системи "Трембіта" відповідно до регламенту роботи системи "Трембіта" та забезпечують підтримку працездатності веб-сервісів та веб-клієнтів; забезпечують повноту та достовірність даних, що містяться в електронних повідомленнях; використовують дані, отримані за допомогою системи "Трембіта", виключно у межах своїх повноважень; забезпечують актуальність даних про себе та електронний інформаційний ресурс у каталозі системи "Трембіта"; здійснюють реєстрацію в ядрі підсистеми моніторингу доступу до персональних даних локальних компонентів підсистеми моніторингу доступу до персональних даних та сервісних декларацій, якщо суб'єкт електронної

взаємодії є учасником системи “Трембіта”; здійснюють реєстрацію у локальному компоненті підсистеми моніторингу доступу до персональних даних декларацій про мету передачі персональних даних, що отримані від суб’єктів електронної взаємодії або операторів, що планують отримувати інформацію від сервісу (сервісів), що містить (містять) персональні дані; передають суб’єкту електронної взаємодії або оператору, що планує отримувати інформацію від сервісу (сервісів), що містить (містять) персональні дані, унікальний ідентифікатор декларації про мету передачі персональних даних, якщо суб’єкт електронної взаємодії є учасником системи “Трембіта”; забезпечують захист та зберігання інформації у власних електронних інформаційних ресурсах» [38].

Учасники системи “Трембіта”: «встановлюють, підтримують працездатність та адмініструють технічні та програмні складові системи “Трембіта”, зокрема локальні компоненти системи “Трембіта” та локальні компоненти підсистеми моніторингу доступу до персональних даних, відповідно до регламенту роботи системи “Трембіта” та наданих адміністратором системи “Трембіта” інструкцій; надають можливість суб’єктам електронної взаємодії або операторам розміщувати сервіси на власних шлюзах безпечного обміну; забезпечують можливість накладення на електронне повідомлення електронної печатки суб’єкта електронної взаємодії, електронний інформаційний ресурс якого здійснює електронну інформаційну взаємодію через шлюз безпечного обміну учасника системи “Трембіта” або оператора; вживають заходів до захисту та зберігання інформації, яка обробляється в локальному компоненті системи “Трембіта” та локальному компоненті підсистеми моніторингу доступу до персональних даних, відповідно до вимог, які визначені в документації на комплексну систему захисту інформації з підтверженою відповідністю або на систему управління інформаційною безпекою з підтверженою відповідністю електронного інформаційного ресурсу суб’єкта електронної взаємодії» [38].

Організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає:

1) цифрову інтеграцію баз даних. Бази даних та веб-технології є основними елементами сучасних обчислень та цифрових комунікацій, відіграючи вирішальну роль у зберіганні, управлінні та доступі до інформації структурованим та ефективним чином. Відтак, бази даних забезпечують інфраструктуру для організації величезних обсягів даних доступним і безпечним способом, служачи основою для пошуку інформації в різних програмах, від систем управління бізнесом до сайтів соціальних мереж. Веб-технології, з іншого боку, включають інструменти та протоколи, які дозволяють створювати та взаємодіяти з контентом у Всесвітній павутині, полегшуючи глобальний зв'язок та обмін інформацією [199; 170]. Цифрова інтеграція баз даних в контексті міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає створення єдиного інформаційного простору, в якому різні державні установи можуть обмінюватися даними без необхідності фізичного перенесення документів або звернення до кількох органів. Така інтеграція дозволяє спростити та прискорити доступ до інформації, що вже зібрана в межах різних відомств, зменшуючи дублювання даних і витрати на їхнє повторне збирання. Усі органи державної влади використовують єдину платформу або стандартизовані протоколи для передачі інформації, що забезпечує їхню сумісність. Це сприяє більш ефективному обміну даними між відомствами у режимі реального часу, дозволяючи уникнути затримок та помилок, які можуть виникати при використанні традиційних засобів комунікації, таких як паперові документи чи телефонні звернення. Цифрова інтеграція також дозволяє створювати автоматизовані процеси, в яких державні службовці можуть швидко отримувати доступ до необхідної інформації через загальні бази даних, що оновлюються в режимі реального часу. Це підвищує прозорість адміністративних процедур, оскільки вся діяльність контролюється через

електронні системи, що унеможлиблює маніпуляції з даними та сприяє боротьбі з корупцією.

2) автоматизацію адміністративних процесів. Автоматизація дозволяє зменшити кількість помилок, спричинених людським фактором, оскільки рішення приймаються на основі запрограмованих алгоритмів та чітких критеріїв. Це сприяє підвищенню прозорості та об'єктивності адміністративних процедур, адже усувається суб'єктивний вплив державних службовців на хід процесу. Завдяки цьому знижується рівень корупційних ризиків і покращується якість послуг, які надаються громадянам та бізнесу. Також автоматизація дозволяє об'єднувати інформаційні системи різних відомств, створюючи єдину інфраструктуру для обміну інформацією. Всі процеси, від запиту до прийняття рішення, можуть бути відслідковані в реальному часі, що надає можливість керівникам і наглядовим органам контролювати виконання завдань і оперативно реагувати на будь-які затримки або проблеми. Цей підхід також оптимізує витрати ресурсів, оскільки скорочується час на обробку запитів і зменшуються адміністративні витрати;

3) уніфікацію інформаційних стандартів. В даному контексті державні органи мають використовувати єдині стандарти обробки та передачі інформації, що забезпечує сумісність різних систем. Стандарт забезпечення захисту звичайно містять опис послідовності оцінок, які необхідно виконати, щоб вважати дану характеристику безпеки підтвердженою з точки зору атестації захисту або множину характеристик безпеки, які повинна забезпечити система захисту, щоб її можна було використовувати в даному конкретному режимі забезпечення безпеки або у відповідності до загальної стратегії захисту. Стандарти інформаційної безпеки викладені в опублікованих матеріалах, вони намагаються захистити кібернетичне середовище користувача чи організації. Це середовище включає в себе: користувачів; мережі; пристрої; програмне забезпечення; процеси;

інформацію в режимі зберігання або транзиту; служби та системи, які можуть бути безпосередньо або опосередковано підключені до мереж [102].

4) створення онлайн платформ для забезпечення ефективної взаємодії. Зазначене передбачає запровадження порталів та спеціалізованих систем для обміну документами та інформацією між відомствами. Так, система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ). – державна телекомунікаційна система, призначена для автоматизації процесів створення, надсилання, передачі, одержання, оброблення, використання, зберігання, знищення документів в електронній формі, що не містять інформації з обмеженим доступом, із застосуванням кваліфікованого електронного підпису та/або кваліфікованої електронної печатки, а також організації міжвідомчого моніторингу за станом виконання управлінських рішень. Система взаємодії визнається: а) пріоритетною формою взаємодії органів виконавчої влади з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, організаціями, установами, підприємствами незалежно від форми власності та інститутами громадянського суспільства, що в установленому порядку підключилися до системи взаємодії; б) основною формою взаємодії органів виконавчої влади між собою; в) пріоритетною формою взаємодії органів виконавчої влади з організаціями, установами, підприємствами незалежно від форми власності та інститутами громадянського суспільства у разі, коли вони в установленому порядку підключилися до системи взаємодії. Обмін інформацією в системі взаємодії здійснюється через Інтернет. Підключення органів державної влади, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, органів, що забезпечують їх діяльність, Офісу Президента України, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Офісу Генерального прокурора, Національного банку України (центрального апарату), Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Генерального штабу Збройних Сил України, головного органу військового управління

Національної гвардії України, Державного центру зайнятості, Фонду соціального страхування, державних установ, що відповідно до законодавства реалізують завдання щодо централізації функцій із забезпечення діяльності центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій до системи взаємодії, а також надання їм послуг з реєстрації користувачів системи взаємодії, технічної підтримки користувачів системи взаємодії, передачі даних в системі взаємодії здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, передбачених держателю системи взаємодії на забезпечення функціонування системи взаємодії [37].

В даному контексті також доцільно вказати Програмний комплекс автоматизації центрів надання адміністративних послуг (Інформаційна система "Вулик"). Програмний комплекс автоматизації центрів надання адміністративних послуг (Інформаційна система «Вулик») як підсистема Системи електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ) розроблено в рамках проекту EGOV4UKRAINE (проект підтримки програми ULEAD з Європою) спільно з Державним агентством з питань електронного урядування (постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 р. № 829 Державне агентство з питань електронного урядування України було реорганізовано і створено Міністерство цифрової трансформації України) для центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП). Метою створення системи є підвищення доступності та якості надання ЦНАП послуг та забезпечення надійного зберігання й захисту інформації. ІС «Вулик» має прискорити роботу адміністраторів ЦНАП завдяки переходу до роботи з заявками громадян в електронному вигляді та спрощеній взаємодії з державними реєстрами в режимі реального часу [149]. На сьогоднішній день до цієї системи підключено понад 800 ЦНАП і цей показник зростає. Планується, що інформаційна система буде доступною для всіх ЦНАП, які виявлять бажання користуватися нею. Супроводження та адміністрування

системи заплановано в рамках бюджетних видатків, тому для ЦНАП система буде безоплатною. Програмне забезпечення для «Вулика» розроблено українською ІТ-компанією SoftXpansion. Технічним адміністратором ІС «Вулик» є Державне підприємство «ДІА» [149].

5) забезпечення захисту інформації, а також кібербезпеки з метою захисту персональних даних під час обміну інформацією між державними установами. О.А. Баранов зазначає: «Кібербезпека – це деякий стан систем, за якого нейтралізуються загрози доступності, цілісності або конфіденційності даних, що циркулюють в інформаційних системах. Крім того, завдяки включенню до переліку об'єктів, на які можуть діяти якісь загрози з кіберпростору, послуг інформаційних систем це визначення терміна дозволяє мати на увазі наявність якихось загроз функціональності систем більш високого порядку, до яких в якості складових елементів входять інформаційні системи. Це положення має важливий методологічний зміст у розумінні місця і ролі проблеми кібербезпеки в контексті інших видів безпеки» [14, с.55]. О.А. Баранов вказує, що базова мета забезпечення кібербезпеки – це забезпечення стану захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави. Автор підкреслює, що кібербезпека не є річчю в собі, замкнутої тільки на комп'ютерних системах та/або телекомунікаційних мережах. Із системних позицій заходи щодо забезпечення кібербезпеки насамперед спрямовані на збереження якості функціонування соціальних і соціотехнічних систем, до складу яких входять відповідні комп'ютерні системи та телекомунікаційні мережі. Тому основними критеріями ефективності заходів щодо забезпечення кібербезпеки повинні бути критерії, що базуються на оцінці якості функціонування соціальних і соціотехнічних систем. Наприклад, якщо реалізація кіберзагроз навіть і призводить до порушення роботи комп'ютерних систем, але це майже не позначається на якості функціонування відповідної соціальної або соціотехнічної системи, гострота проблеми забезпечення кібербезпеки різко

падає [14]. Кібербезпека в контексті міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає впровадження систем захисту інформаційних ресурсів державних органів від кібератак, несанкціонованого доступу та витоку даних. Оскільки електронне урядування базується на активному використанні цифрових технологій та обміні великою кількістю чутливої інформації, гарантування її безпеки стає ключовим завданням. Це означає, що всі електронні системи повинні бути захищені від загроз ззовні, включаючи хакерські атаки, шкідливе програмне забезпечення та спроби порушити роботу інформаційних систем. У межах кібербезпеки забезпечується шифрування даних під час їх передачі між відомствами, що унеможливорює перехоплення інформації або її модифікацію третіми особами. Важливим аспектом є автентифікація користувачів, тобто встановлення їхньої особи перед наданням доступу до конфіденційних даних або до електронних систем. Це може бути здійснено через використання електронних підписів, систем двофакторної автентифікації або інших технологій захисту доступу.

б) здійснення контролю і моніторингу. Система електронного урядування дозволяє відстежувати виконання завдань, терміни обробки документів і якість послуг, що надаються громадянам і бізнесу. В даному контексті також слід відзначити, що кібербезпека також передбачає регулярний моніторинг систем для виявлення можливих вразливостей і загроз. Це дозволяє оперативно реагувати на підозрілі дії, зупиняти кібератаки та запобігати пошкодженню або крадіжці даних. Важливу роль відіграють системи резервного копіювання, які забезпечують можливість відновлення інформації в разі її втрати чи пошкодження. Такий підхід гарантує безперервність роботи державних органів навіть у випадку виникнення серйозних кіберзагроз.

Таким чином, проведений у даному підрозділі дисертаційного дослідження аналіз дає змогу дійти до висновку, що електронне урядування

суттєво змінює підхід до забезпечення ефективної та якісної міжвідомчої взаємодії, що у кінцевому рахунку позитивним чином впливає на роботу державних інституцій, а також якість та ефективність виконання ними публічних завдань та функцій.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що адміністративні послуги – це акт реалізація суб'єктами публічної влади (органами держави та місцевого самоврядування) покладених на них публічних функцій, які вони реалізують за ініціативою фізичних або юридичних осіб, та результатом яких є виникнення, зміна та припинення правовідносин адміністративно-правового характеру. Аргументовано, що дані послуги характеризуються наступними особливостями: 1) вони виступають актом реалізації публічно-державних функцій націлених на забезпечення прав та свобод людини і громадянина, а також їх законних інтересів в усіх сферах суспільно-правових відносин; 2) мають заявний характер, тобто ініціатива надання адміністративних послуг виходить від суб'єкта, який потребує вирішення відповідного питання з боку держави чи органів місцевого самоврядування та виконання на його користь певних публічно-правових дій; 3) адміністративні послуги реалізуються у суворо встановленому законодавством порядку та мають заздалегідь визначений юридичний результат у вигляді виникнення, зміни, припинення правовідносин; 4) послуги надаються безконфліктно, адже не передбачають зіткнення публічних та приватних інтересів.

З'ясовано, що впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам характеризується наступними особливостями: по-перше, диференціюється порядок надання адміністративних послуг на загальний процес, а також електронний, який

відбувається за допомогою державних інформаційно-технологічних систем, правовий статус та функціонал яких встановлено спеціальними нормативно-правовими актами; по-друге, надання адміністративних послуг в рамках електронного урядування передбачає спеціальний порядок обробки та захисту інформації регламентований Законом України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»; по-третє, електронне урядування надає можливість комбінувати адміністративні послуги та надавати їх в сукупності з метою реалізації законних інтересів громадян в конкретній сфері, прикладом чого є електронна послуга «е-Підприємець». Остання включає в себе декілька однотипних адміністративних послуг надання яких у комплексі спрощує початок та легалізацію підприємницької діяльності.

Встановлено, що внутрішньо-системний документообіг в сфері публічного управління – це сукупність внутрішніх управлінських процесів та операцій в діяльності суб'єктів публічного управління (органів держави та місцевого самоврядування), що спрямовані на роботу із документами, які створюються, надходять, направляються іншим суб'єктам та містять в собі службову або іншу інформацію. Впровадження електронного урядування в організацію внутрішньо-системного документообігу суб'єктів публічного управління значно підвищує ефективність та якість процесів та операцій обробки документації за рахунок декількох основних аспектів.

Акцентовано увагу на важливому значенні впровадження електронного урядування в організацію внутрішньо-системного документообігу суб'єктів сфери публічного управління, адже це підвищує прозорість, ефективність, якість, швидкість їх діяльності. Обумовлено це чотирма ключовими аспектами: по-перше, електронне урядування зумовлює здійснення документообігу цілком в електронному форматі з використанням різноманітних інформаційних-телекомунікаційних систем, які полегшують та прискорюють порядок створення, обробки та передачі документів в середині

управлінських систем органів влади і місцевого самоврядування; по-друге, перехід до електронного документообігу значно підвищує рівень захисту інформації від втрати та підробок, адже створення та передача документів відбувається за допомогою спеціальних технологічних засобів ідентифікації, як електронна печатка та підпис; по-третє, технологізація внутрішньо-системного документообігу зумовлює розвиток управлінського контролю та моніторингу за здійсненням управлінських дій та прийняття рішень, що відбувається автоматизовано з використанням електронних систем та закладених в них індикаторів; по-четверте, впровадження електронного урядування в організацію внутрішньо-системного документообігу на рівні публічного управління передбачає розширення можливостей інтеграції суб'єктів публічної влади у єдиний інформаційний простір органів влади та формування єдиного інформаційного простору для взаємодії та обміну інформацією.

Відмічено, що міжвідомча взаємодія - це процес співпраці та обміну інформацією між різними державними органами та установами з метою забезпечення ефективного виконання їхніх функцій, реалізації спільних завдань та прийняття узгоджених рішень. Така взаємодія, як вбачається, спрямована на підвищення злагодженості дій між відомствами для досягнення державних і суспільних цілей, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення питань державного управління. Значення даної взаємодії полягає у тому, що вона: по-перше, передбачає узгодження дій різних органів влади для досягнення спільних цілей; по-друге, зменшує випадки дублювання функцій між різними інституціями, що дозволяє уникнути суперечностей у роботі відомств; по-третє, сприяє більш оперативному вирішенню питань, що входять до компетенції різних органів державної влади; по-четверте, вона характеризується інтеграцією даних і ресурсів, що є у розпорядженні різних відомств; по-п'яте, підвищує ефективність

адміністративних процесів та покращує якість надання послуг громадянам і бізнесу.

Наголошено, що міжвідомча взаємодія носить складний та багатоаспектний характер, саме тому важливим завданням законодавця є забезпечення її оптимізації, досягти чого вбачається можливим шляхом використання електронного урядування. Так, організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає використання цифрових технологій для оптимізації та взаємоузгодження дій між різними державними органами та установами. Основною метою такого підходу є підвищення ефективності, прозорості та оперативності в обміні інформацією і ресурсами між різними інституціями. Ключовим елементом цієї взаємодії є створення та впровадження електронних платформ та інформаційних систем, які дозволяють органам влади автоматизувати процеси, пов'язані з наданням послуг, управлінням інформаційними потоками та прийняттям спільних рішень. Такі системи можуть інтегрувати бази даних різних відомств, що дозволяє отримувати доступ до актуальної інформації в режимі реального часу. Це сприяє уникненню дублювання функцій, зменшує затримки в адміністративних процесах і скорочує необхідність в паперовій документації. Таким чином, електронне урядування не просто забезпечує прозорість взаємодії між відомствами, оскільки всі дії та процеси фіксуються в цифровому вигляді, а й забезпечує здійснення постійного моніторингу та контролю, що значно знижує ризики корупції та підвищує підзвітність органів державної влади. Крім того, електронні системи надають можливість автоматизованого обміну інформацією між відомствами, що прискорює обробку запитів громадян і бізнесу, а також дозволяє вирішувати комплексні завдання, які потребують участі кількох державних органів.

Доведено, що організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає: 1) цифрову інтеграцію баз даних; 2) автоматизацію адміністративних процесів; 3) уніфікацію інформаційних

стандартів, в рамках якої державні органи мають використовувати єдині стандарти обробки та передачі інформації, що забезпечує сумісність різних систем; 4) створення онлайн платформ для забезпечення ефективної взаємодії; 5) забезпечення захисту інформації, а також кібербезпеки з метою захисту персональних даних під час обміну інформацією між державними установами; 6) здійснення контролю і моніторингу.

З'ясовано, що цифрова інтеграція баз даних в контексті міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає створення єдиного інформаційного простору, в якому різні державні установи можуть обмінюватися даними без необхідності фізичного перенесення документів або звернення до кількох органів. Така інтеграція дозволяє спростити та прискорити доступ до інформації, що вже зібрана в межах різних відомств, зменшуючи дублювання даних і витрати на їхнє повторне збирання. Усі органи державної влади використовують єдину платформу або стандартизовані протоколи для передачі інформації, що забезпечує їхню сумісність. Це сприяє більш ефективному обміну даними між відомствами у режимі реального часу, дозволяючи уникнути затримок та помилок, які можуть виникати при використанні традиційних засобів комунікації, таких як паперові документи чи телефонні звернення. Цифрова інтеграція також дозволяє створювати автоматизовані процеси, в яких державні службовці можуть швидко отримувати доступ до необхідної інформації через загальні бази даних, що оновлюються в режимі реального часу. Це підвищує прозорість адміністративних процедур, оскільки вся діяльність контролюється через електронні системи, що унеможлиблює маніпуляції з даними та сприяє боротьбі з корупцією.

Акцентовано увагу на тому, що автоматизація дозволяє зменшити кількість помилок, спричинених людським фактором, оскільки рішення приймаються на основі запрограмованих алгоритмів та чітких критеріїв. Це сприяє підвищенню прозорості та об'єктивності адміністративних процедур,

адже усувається суб'єктивний вплив державних службовців на хід процесу. Завдяки цьому знижується рівень корупційних ризиків і покращується якість послуг, які надаються громадянам та бізнесу. Також автоматизація дозволяє об'єднувати інформаційні системи різних відомств, створюючи єдину інфраструктуру для обміну інформацією. Всі процеси, від запиту до прийняття рішення, можуть бути відслідковані в реальному часі, що надає можливість керівникам і наглядовим органам контролювати виконання завдань і оперативно реагувати на будь-які затримки або проблеми. Цей підхід також оптимізує витрати ресурсів, оскільки скорочується час на обробку запитів і зменшуються адміністративні витрати

Констатовано, що кібербезпека в контексті міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає впровадження систем захисту інформаційних ресурсів державних органів від кібератак, несанкціонованого доступу та витоку даних. Оскільки електронне урядування базується на активному використанні цифрових технологій та обміні великою кількістю чутливої інформації, гарантування її безпеки стає ключовим завданням. Це означає, що всі електронні системи повинні бути захищені від загроз ззовні, включаючи хакерські атаки, шкідливе програмне забезпечення та спроби порушити роботу інформаційних систем. У межах кібербезпеки забезпечується шифрування даних під час їх передачі між відомствами, що унеможливорює перехоплення інформації або її модифікацію третіми особами. Важливим аспектом є автентифікація користувачів, тобто встановлення їхньої особи перед наданням доступу до конфіденційних даних або до електронних систем. Це може бути здійснено через використання електронних підписів, систем двофакторної автентифікації або інших технологій захисту доступу.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід запровадження електронного урядування в публічне управління та можливості його адаптації до національної правової системи

Ефективне та якісне запровадження електронного урядування в публічне управління України вимагає проведення комплексних теоретичних досліджень, зокрема присвячених вивченню зарубіжного досвіду застосування даного інституту. В даному контексті першочергово слід відзначити, що в основу теорії публічних послуг покладено досвід провідних країн світу (США, Канада, Великобританія), де ця практика почала зароджуватися з 80-х рр. ХХ ст. з трансформацією підходів та форм взаємодії між урядом та громадянським суспільством. В зарубіжній практиці для позначення категорії публічних послуг вживається термін «public services». В Україні замість поняття «публічні послуги» спочатку використовувався термін «державні послуги» [100]. В сучасних умовах реалізація функцій органів публічного управління України не можлива без наявності сучасної комп'ютерної техніки. Тому таке оснащення управлінського апарату є відправною точкою впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій. А базисом існування електронного уряду в будь-якій країні, що розвивається, є його відповідність умовам моделі eGov 1.0. За якою державою надаються послуги через офіційні інформаційні веб-сайти органів влади в мережі Інтернет за напрямками взаємодії “government to citizens” (“уряд громадянам”) та “government to business” (“уряд бізнесу”). При цьому участь громадян і бізнесу у прийнятті управлінських рішень не

передбачається. Основою моделі eGov 1.0 є технології Web 1.0, які є односторонніми по відношенню до користувача мережі Інтернет. Кардинально відрізняючими від згаданих є технології Web 2.0, на яких ґрунтується модель eGov 2.0. З використанням цих технологій eGov 2.0 орієнтовано на участь громадян в прийнятті рішень, забезпеченні відкритих даних, використанні вебінфраструктури з відкритим кодом, наданні послуг через програмні додатки для мобільних телефонів [94].

Варто також погодитись із науковою думкою О.В. Декалюка, який у своєму науковому дослідженні дійшов до висновку, що розвиток законодавства щодо електронного уряду є загальною тенденцією, при цьому зберігаються особливості, обумовлені політико-правовою культурою окремих країн. В одних державах закони про електронний уряд мають комплексний характер регулювання, визначаючи функції виконавчих органів у сфері надання публічних послуг в електронному форматі, порядок їхньої взаємодії, а також правові механізми забезпечення інформаційної відкритості. В інших державах електронне урядування розглядається лише як засіб управління через систему електронного кодування та обміну інформацією в Інтернеті. Ці закони також гарантують громадянам право на доступ до інформації про діяльність виконавчих органів і до інформаційно-комунікаційних технологій. Загалом, у багатьох країнах електронна демократія сприймається як інструмент участі громадян у державних справах, що деякі науковці вважають обмеженим підходом, оскільки акцент робиться виключно на розширенні участі громадян у прийнятті рішень державними органами. Водночас, О.В. Декалюк зазначає, що електронне урядування – це не лише залучення громадян, але й доступ до ресурсів, тісніші взаємозв'язки, швидкість реагування та нові можливості як для громадян, так і для країни. Процес створення електронного уряду часто супроводжується змінами в системі виконавчої влади, зокрема, створенням надвідомчих і міжвідомчих органів, які координують дії інших органів у

сфері управління інформаційним суспільством, формують єдину політику та здійснюють контроль [32].

Таким чином, запровадження електронного урядування в публічне управління є особливо важливим для країн Європи та Світу, оскільки воно сприяє модернізації державних інституцій та підвищенню ефективності надання послуг громадянам. Європейські країни прагнуть відповідати сучасним викликам, що включають глобалізацію, зростання цифрової економіки та потреби в оперативному управлінні державою. Електронне урядування дає можливість автоматизувати процеси управління, скоротити бюрократію та забезпечити швидший доступ до державних послуг через онлайн-платформи, що особливо актуально в умовах сучасної діджиталізації. Для країн Європи важливим аспектом є також забезпечення прозорості та підзвітності державних органів перед громадянами. Це ключовий принцип демократичного врядування, який підтримується на рівні Європейського Союзу через впровадження стандартів інформаційної відкритості. Електронні платформи забезпечують громадянам доступ до офіційної інформації, законодавчих ініціатив, бюджетних витрат і рішень уряду, що сприяє підвищенню довіри до державних інституцій та зменшенню рівня корупції.

Перш за все, в розрізі піднятої у роботі проблематики варто звернути увагу на досвід Сполучених Штатів Америки. Початок розвитку електронного уряду в США був закладений у 1993 році зі створення веб-сайту Президента США. Одним із характерних прикладів електронного уряду стало розміщення інформації про діяльність державних установ та можливість сплати податків через Інтернет. На початку 1994 року була створена робоча група з електронного уряду, до складу якої увійшло понад 80 представників із 46 урядових агентств і відомств. Ця група розробила документ «Стратегія електронного уряду», спрямований на підвищення ефективності роботи уряду. Робоча група дійшла висновку, що федеральний уряд може значно підвищити ефективність обслуговування своїх

користувачів протягом наступних 18–24 місяців, зосередившись на реалізації 23 пріоритетних загальноурядових ініціатив (пізніше до них додали 24-ту ініціативу, пов'язану з обробкою платіжних відомостей). Ці ініціативи дозволили зекономити кілька мільярдів доларів за рахунок підвищення операційної ефективності, скорочення витрат та усунення надмірної бюрократії, зокрема у підготовці документів. Вони також забезпечили надання послуг громадянам у значно коротші терміни — від кількох хвилин до кількох годин, замість днів або тижнів [7].

Важливим здобутком Сполучених Штатів Америки є те, що в цій країні було прийнято перший законодавчий акт, спрямований на регулювання електронного уряду. Так, Прийнятий у 2002 році Закон «Про електронний уряд» створив структуру, яка надавала федеральним агентствам можливості надавати кращі послуги громадянам за допомогою технологій та Інтернету. Законом було створено Офіс електронного уряду та Федерального головного інформаційного директора в Управлінні бюджетом Білого дому. Він також заснував Федеральну раду ІТ-директорів, до складу якої входять ІТ-директори виконавчої влади. Закон також містив Федеральний закон про управління інформаційною безпекою, який відображав зростаюче значення інформаційної безпеки для США [198]. Закон вимагав від GSA керувати Фондом електронного уряду, який підтримував проекти в масштабах уряду. Крім того, нова стратегія електронного уряду підтримала такі зусилля, як техніко-економічне обґрунтування інтеграції федеральних інформаційних систем між установами та пілотні ініціативи електронного уряду.

Багато з ініціатив, започаткованих у цей період, живуть і сьогодні. Наприклад, GSA очолила зусилля зі створення кількох служб, які спільно використовувалися агентствами, як-от eRulemaking, USA.gov, IDManagement.gov, Integrated Award Environment та E-Gov Travel Service. Так, до прикладу, eRulemaking вимагав від агентств налагодити онлайн-доступ до електронних реєстрів і приймати коментарі громадськості щодо

запропонованих нормотворчих правил в електронному вигляді. Перед створенням електронних правил громадськість мала б знати агентство-спонсора, коли буде опубліковано правило, як його переглядати та як дотримуватися процесів коментування, які суттєво відрізняються для кожного агентства. eRulemaking усунув матеріально-технічні бар'єри та розмістив усе в режимі онлайн для багатьох агенцій, виконуючи свої зобов'язання (згідно з розділом 206), водночас одержуючи вигоду від ефекту масштабу та послуг з доданою вартістю. Найважливіше те, що все це полегшило звичайним громадянам участь у регуляторному процесі.

Що ж стосується USA.gov, то вказаний Закон також вимагав від GSA підтримувати та просувати федеральний Інтернет-портал, який надасть громадськості кращий доступ до урядової інформації та послуг. Сьогодні мільйони людей щороку звертаються за допомогою до USA.gov та USA.gov en Espanol. У 22 фінансовому році люди відвідували веб-сайти, дзвонили в контакт-центр і взаємодіяли з соціальними мережами та електронною поштою USA.gov понад 105 мільйонів разів. Через IDManagement.gov Управління загальнодержавної політики (OGP) GSA підтримує розклад контрактів і спільні послуги для Федеральної програми управління ідентифікацією, обліковими даними та доступом (FICAM). FICAM підтримує федеральні агентства протягом усього життєвого циклу керування ідентифікацією. Для цього він співпрацює з постачальниками, щоб перевірити та схвалити продукти та послуги ICAM для використання федеральним урядом.

Наразі федеральний уряд США зосереджується на таких напрямках:

- 1) електронна торгівля між державними установами та міністерствами, проведення конкурсних електронних торгів для закупівлі товарів і послуг з метою задоволення державних потреб;
- 2) забезпечення доступу громадян до урядової інформації;
- 3) використання смарт-карт, зокрема у федеральних органах;
- 4) вирішення різних завдань, таких як публікація офіційних

документів на урядових вебсайтах, електронна сплата податків, надання статистичних даних про роботу державних органів для громадськості; 5) впровадження ІКТ у сфері медицини та охорони здоров'я. Доступність посадовців федерального уряду та президента США для громадян і країни забезпечується через систему Comlink, розроблену в Массачусетському технологічному інституті (МІТ). Ця система сприяє наданню послуг, публікації урядових документів і є відкритою для всіх користувачів Інтернету. Брифінги, тексти виступів, звіти та законопроекти, що надаються канцелярією Білого дому, публікуються на сервері системи Comlink для поширення електронної інформації. За оцінками, щодня понад мільйон користувачів отримують цікаві для них документи [18].

Досвід США щодо впровадження електронного урядування в публічне управління є одним із найуспішніших прикладів переходу державних послуг до цифрового формату. Ключовими аспектами цього досвіду стали створення стратегії електронного уряду та акцент на ефективності надання державних послуг. Ініціативи, розроблені на основі цієї стратегії, були спрямовані на скорочення бюрократії, зменшення витрат та підвищення прозорості діяльності урядових установ. Для адаптації досвіду США до національної правової системи України слід врахувати кілька важливих аспектів. По-перше, необхідно розробити національну Стратегію електронного урядування, яка б враховувала специфіку публічного управління, існуючі інфраструктурні можливості та правову базу. Як і в США, стратегія повинна включати механізми підвищення ефективності та скорочення бюрократичних процедур через цифровізацію процесів. По-друге, важливо визначити пріоритетні напрями для цифровізації публічних послуг, які мають найбільший вплив на громадян, зокрема спрощення доступу до державних послуг через онлайн-платформи та електронні реєстри. Важливою умовою успішної адаптації є забезпечення інформаційної безпеки та захисту персональних даних, що є основоположними принципами при впровадженні

цифрових технологій у публічне управління. Крім того, необхідно залучати громадян до процесу створення електронного уряду через консультації та публічні обговорення, що сприятиме підвищенню довіри до нових систем та інструментів. Таким чином, досвід США може стати основою для розробки національних стратегій електронного урядування, з урахуванням специфіки національної правової системи та потреб громадян.

Досить цікавим є досвід однієї країни дальнього зарубіжжя, зокрема - Сінгапуру. З початку 1980-х років уряд Сінгапуру використовує досягнення в інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ) для трансформації державного управління та надання послуг. Це багато в чому принесло користь громадянам і підприємствам, забезпечивши вищий рівень зручності та економії коштів завдяки більшій продуктивності та ефективності надання послуг. Його підхід, однак, був здебільшого зосереджений на донесенні інформації до громадськості, з невеликим інтерактивним діалогом між урядом і громадянами. Уряд цієї країни вже давно бере участь у наданні цифрових послуг своїм громадянам, але загалом це був односторонній процес. У своєму Генеральному плані електронного урядування на 2011–2015 рр. (eGov2015) уряд прагнув залучити як громадян, так і організації державного сектору до процесу співпраці, який виграє від прогресу цифрових технологій і нових принципів відкритих даних. Генеральний план мав на меті розпочати нову еру. Ідея полягала в переході від підходу «уряд для вас» до підходу «уряд з вами» у наданні послуг електронного уряду, бачення уряду на основі співпраці з високим рівнем спільної творчості та взаємодії між урядом, народом і приватним сектором [191].

Сьогодні громадяни та підприємства Сінгапуру можуть отримати доступ до понад 1600 онлайн-сервісів і понад 300 мобільних сервісів, які надаються урядом. Зацікавленими сторонами електронного урядування є: 1) Міністерство фінансів (Мінфін) - власник eGov2015, який забезпечує фінансування програм і проектів електронного урядування; 2) Управління

розвитку інфокомунікацій (IDA) Сінгапуру – головний урядовий інформаційний директор (CIO); 3) Головні спеціалісти з інформації (CIO) державних установ. Усі зацікавлені сторони активно взаємодіють. Так, Мінфін визначає політику, а MAP надає технічні консультації та рекомендації, а також послуги з планування та управління проектами для Мінфіну та державних установ у впровадженні та управлінні програмами електронного урядування. IT-директори агенцій, які відповідають за послуги інфраструктури ІКТ у власних організаціях [191].

Як зазначено вище, eGov2015 повністю належить і фінансується урядом через Міністерство фінансів, і його прихильність була очевидною протягом усього життя ініціативи. Генеральний план eGov2015 було запущено після успіху попередньої ініціативи електронного уряду (eGov2010). Результати опитування споживачів електронного урядування в 2010 році свідчать про те, що ініціатива була дуже популярною серед широкої громадськості: «87% громадян задоволені якістю електронних послуг держави; «93% людей рекомендуватимуть іншим здійснювати операції з урядом через електронні послуги». Цілі eGov2015 були чітко сформульовані: вони стосувалися основного питання заохочення співпраці між урядом, громадянами та приватним сектором для створення цінності для Сінгапуру [191].

Генеральний план eGOV2015 було запущено після успіху eGov2010 і попередніх ініціатив, на яких він пропонував спиратися. Його думка полягала в тому, що постійні зусилля з оцифрування зробили Сінгапур піонером у розвитку та інноваціях електронного уряду та надали достатньо доказів на підтримку своєї ініціативи 2011 року. Ці попередні ініціативи охоплювали період понад 30 років від Програми комп'ютеризації державної служби у 1980-х роках до Плану дій електронного уряду I та Плану дій II між 2000 і 2006 роками та Генерального плану iGov2010 з 2006 по 2010 роки. Оскільки це було продовження практики цифрового уряду, пілотна програма не

вважалася необхідною. Уряд визначив три основні тенденції, які сформували генеральний план: Результати програми вимірюються за допомогою обмеженого діапазону параметрів, включаючи кількість послуг, доступних онлайн (понад 1600), і кількість послуг мобільного зв'язку, що надаються урядом (понад 300), а також рейтинги схвалення в опитуваннях щодо задоволеності клієнтів [191].

Переходячи до аналізу досвіду країн ЄС слід зауважити, що в Європі та країнах СНД Програма розвитку ООН вже зробила значний внесок у розвиток електронного урядування. Наприклад, спільно з ISO та урядом Естонії, було засновано Академію електронного врядування – некомерційну установу, яка займається створенням та передачею знань у сфері інформаційного врядування та електронної демократії. В Україні ПРООН допомогла створити інфраструктуру та мережу для інформаційних і комунікаційних технологій, а також провела першу в країні оцінку «електронної спроможності». У співпраці з міжнародним фондом «Відродження» організація сприяла заснуванню інституту «Civic UE» та запуску інтернет-порталу, що підтримує розвиток громадянського суспільства. Інформаційні та комунікаційні технології також слугують платформою для взаємодії між урядом та громадянами, створюючи локальні й глобальні мережі комунікацій для громадянського суспільства. Для цього ПРООН спільно з "Intel-Україна" співпрацює з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерством освіти і науки та міжнародним благодійним фондом «Україна-3000». Наприклад, уряд України зробив важливий крок, надавши громадянам доступ до центрального урядового порталу та інших інформаційних мереж на місцевому рівні. Важливим є також те, що уряд використовує інформаційні й комунікаційні технології для збору інформації від громадян та надання послуг через «інформаційну мережу». У сфері освіти віртуальні освітні програми можуть стати

корисними для тих, хто має обмежений доступ до традиційних освітніх послуг [25].

Перш за все, слід почати із аналізу досвіду Німеччини. У цій країні ідея «електронного уряду» має досить тривалу історію, яка включає декілька етапів. Федеральне управління з координації й консультативної допомоги у сфері використання інформаційних технологій (ІТ) у федеральних установах (KBSt) засновано у 1968 р. Цей міжвідомчий орган у складі Федерального міністерства внутрішніх справ вирішує завдання оптимізації використання ІТ у федеральних установах як у спеціальних, так і в організаційному, економічному й технічному аспектах. У 1988 р. KBSt опублікувало свій перший збірник вказівок для федеральних установ Німеччини. KBSt надає допомогу державним установам при реалізації стратегій у сфері «електронного уряду»: формує базовий набір правил використання ІТ, приймає участь у розробці й реалізації найбільш важливих проектів. Перша ініціатива у сфері «електронного уряду» в Німеччині датується 1998 роком – це програма «Сучасна держава, сучасне управління», оновлена у 2004 р. З 2000 р. до початку 2006 р. у рамках ініціативи «BundOnline-2005» в електронне середовище було перенесено понад 376 видів послуг федеральної влади населенню. Ця ініціатива передбачала не тільки автоматизацію існуючих служб і способів взаємодії, а й переосмислення бюрократичних процесів з урахуванням інтересів громадян і підприємств, що в деяких випадках призвело до реорганізації федеральних установ [31].

Комплексна цифровізація державного управління, яку просуває федеральний уряд, знаменує собою поворотний момент у тому, як органи влади працюють і взаємодіють. Значне скорочення споживання паперу завдяки запровадженню електронних файлів і цифровізації внутрішніх процесів є чіткою ознакою успіху цих зусиль. Закон про боротьбу з бюрократією також допоміг спростити адміністративні процеси та зробити їх ефективнішими, що призвело не лише до скорочення споживання паперу, але

й до прискорення та покращення послуг. Впровадження критеріїв стійкості під час закупівлі рекламних матеріалів свідчить про прагнення державного сектору враховувати екологічну та соціальну відповідальність у процесах закупівель. Це не тільки сприяє розвитку екологічно свідомої економіки, але й встановлює нові стандарти екологічних закупівель. Безпаперове керування запрошеннями та подіями в органах влади також показує, як цифрові рішення можуть підвищити ефективність, мінімізуючи споживання паперу [194].

В Німеччині, коли йдеться про задоволеність існуючими пропозиціями електронного уряду, Німеччина займає перше місце в регіоні DACH з 58 відсотками, в Австрії – 75 відсотків і в Швейцарії – 78 відсотків. Найбільша причина невдоволення: неповні та суперечливі пропозиції. Декларація про податок на прибуток доводить, що ефективні та доступні цифрові пропозиції добре сприймаються: частка задоволених громадян із 83 відсотками в Німеччині та 92 відсотками в Австрії та Швейцарії є вищою, ніж для майже всіх інших розглянутих послуг, і може служити зразком для наслідування [195].

Електронний уряд, як важливий компонент адміністративної модернізації в Бранденбурзі, служить для покращення якості послуг державного сектору та забезпечує доступ до пропозицій електронних послуг адміністрації. Мета полягає в тому, щоб як громадяни, так і бізнес та наука могли цілодобово та з будь-якого місця зв'язуватися з адміністрацією через Інтернет. З набуттям чинності Бранденбурзького закону про електронний уряд (BbgEGovG) від 24 листопада 2018 року та інших нормативних актів, що ґрунтуються на ньому, було створено правову основу, необхідну для цифровізації адміністрації в землі Бранденбург. Основними положеннями закону є електронний доступ до адміністрування, можливість електронного виставлення рахунків для підрядників, надання інформації органам влади та

обов'язкове запровадження електронних файлів, а також співпраця між державою та муніципалітетами в адміністративній цифровізації [193].

Для зміцнення співпраці між державою та муніципалітетами на основі закону було засновано ІТ-раду Бранденбурга. До завдань комітету входить консультування щодо подальшого розвитку стратегічних засад електронного урядування в державі, координація питань стандартизації ІТ та спільного використання основних ІТ-компонентів держави, а також узгодження спільних ІТ-проектів. Це служить для стандартизації та гармонізації ІТ-інфраструктури та підвищення економічної ефективності використання ІТ та безпеки ІТ. Нарешті, BbgEGovG створив нову посаду ІТ-офіцера. Законодавчо це покладено на Державного секретаря у найвищому державному органі, відповідальному за електронний уряд, і зараз виконується в Міністерстві внутрішніх справ та місцевого самоврядування Державним секретарем.

На додаток до Закону про електронний уряд Бранденбурга та Закону про онлайн-доступ, існує низка інших правових і державних угод, а також адміністративних угод щодо цифрового адміністрування в землі Бранденбург і федеральному уряді, які враховують співпрацю між федеральним урядом і урядом штату та технічними характеристиками різних адміністративних областей. До них належать, наприклад, Державна угода про ІТ, а також окремі норми адміністративно-процесуального та соціального права, податковий кодекс, поліцейське та регулятивне законодавство або судово-процесуальні норми. Існують федеральні та земельні адміністративні угоди з певних тем, до яких також приєдналася земля Бранденбург, зокрема портал GovData федерального уряду та урядів земель, служба збору та реєстрації повідомлень Governikus Multimessenger та ePayBL як платформа електронних платежів [193].

Наступна країна, досвіду якої ми приділимо увагу в рамках нашого дослідження, - Франція. Ідея створення електронного управління у Франції

вперше була озвучена Прем'єр-міністром Ліонелем Жоспенем у 1990-х роках, а вже в 1998 році електронний уряд став одним із пріоритетів урядової програми зі створення інформаційного суспільства (PAGSI), прийнятої 18 січня 1998 року. У рамках цієї програми зазначалося, що нові інформаційні та комунікаційні технології можуть бути використані для зміцнення зв'язків між громадянами, бізнесом і державним апаратом, надаючи широкий доступ до цих технологій. Програма PAGSI передбачала заходи щодо забезпечення швидкісного доступу до Інтернету, підвищення рівня комп'ютерної грамотності серед службовців та громадян, а також встановлення комунікації між громадянами і урядом через електронну пошту. Крім того, програма PAGSI включала інформатизацію ключових сфер життя, таких як: 1) Освіта: створення дистанційних освітніх мереж. 2) Культура: оцифровка культурної спадщини Франції через створення віртуальних музеїв і бібліотек. 3) Державні послуги: модернізація державних служб для забезпечення доступу приватних компаній та громадян до фінансових і адміністративних операцій через Інтернет. 4) Наука і технології: підтримка розробок нових технологій для розвитку державних дослідницьких проєктів. 5) Правове регулювання: адаптація законодавства для функціонування в Інтернеті. 6) Електронна комерція: розвиток електронних платформ для державних і приватних закупівель, а також створення правової основи для електронних підписів і платежів [8].

У жовтні 2017 року у Франції уряд запустив нову державну програму реформ: програму «Громадські дії 2022», яка включає «спрощену» та «цифрову» складові. Було створено міжміністерський комітет з громадських перетворень (CITP), відповідальний за визначення державної політики в цій сфері та забезпечення її застосування, а також міжміністерський делегат з громадських перетворень, який координує дії міністерств. Програмою «Громадські дії 2022» керує Міжміністерський директорат з питань громадської трансформації (DITP), який приєднується до Міністерства

трансформації та державної служби. Міжміністерський цифровий директорат (DINUM), департамент прем'єр-міністра, відповідає за розробку та пілотування цифрової стратегії держави [192].

Цифрова трансформація є одним із п'яти наскрізних проектів Public Action 2022. Ця трансформація залишається пріоритетом уряду у 2023 та 2024 роках. З лютого 2018 року відбулося засідання восьми міжміністерських комітетів з громадської трансформації (CITP). Останнє засідання відбулося у квітні 2024 року. Заохочується більш проактивне адміністрування (обмін даними між адміністраціями, інформація громадян тощо), відкриття загальнодоступних даних і проекти штучного інтелекту (AI), щоб пропонувати нові послуги. Серед різноманітних реформ, які впроваджуються або здійснюються у відповідній сфері у Франції, слід відзначити наступні: 1) відкриття у 2018 році demarches-simplifiees.fr, що дозволяє адміністраціям швидко дематеріалізувати процедури та таким чином звільнитися від паперових форм; 2) впровадження у 2019 році податку на доходи у джерела; 3) оцифрування 250 найбільш використовуваних адміністративних процедур та посиленій моніторинг задоволеності користувачів шляхом створення у 2019 році обсерваторії якості онлайн-процедур, перейменованої у 2023 році на «Ваші основні процедури», що дає змогу контролювати якість цифрових підходів і послуги; 4) запуск у січні 2021 року програми «Державні послуги +» для постійного підвищення ефективності надання державних послуг; 5) обмін даними користувачів між адміністраціями за замовчуванням за принципом «скажи нам один раз», що дозволило, наприклад, автоматизувати розподіл шкільних стипендій сім'ям на початку 2024 навчального року; 6) створена більш амбітна стратегія публічних даних. Політика даних стає стратегічним пріоритетом держави (циркуляр Прем'єр-міністра від 27 квітня 2021 року, який слідує за звітом Боторела, поданим у грудні 2020 року). DINUM опублікував нову дорожню карту на 2023 рік, і кожне міністерство має дорожню карту «цифрових і даних» і адміністратора

даних, алгоритмів і вихідних кодів; 7) створено новий інкубатор для державних наукових продуктів даних, - DataLab, який був орієнтований на підтримку керівників проектів, зокрема щодо штучного інтелекту; 8) забезпечено суверенну цифрову ідентифікацію через додаток France Identity (запуск у вересні 2023 року) і службу FranceConnect+, версію FranceConnect, яка підтримує користувачів у їхніх найделікатніших процедурах [192].

Естонія, одна з перших країн пострадянського простору пішла по шляху оптимізації державного управління через ідею електронного урядування, і за 10 років досягла значних успіхів в впровадженні е-уряду як на загальнонаціональному, так і на рівні місцевого самоврядування, що дало змогу суттєво оптимізувати як сам державний апарат країни і витрати на його фінансування так і спростити всю владну вертикаль [7]. Вже станом на 2010 рік, Естонія належала до країн з найбільш розвиненим електронним урядом в світі, вона знаходиться на 20-му місці. В Естонії майже 90% відсотків всіх електронних сервісів спрямовано на підтримку бізнесу (наприклад, нове підприємство можна зареєструвати у режимі реального часу всього лише за 18 хвилин), велику увагу приділено розробці єдиної державної системи електронної ідентифікації користувачів (що існує в межах країни в якості повноцінної заміни паспорта громадянина), безпеки інформації (розроблені електронні системи доступу до інформації різних рівнів секретності – для фізичних, юридичних осіб, підприємців, чиновників) Звісно, все це розробляється в рамках єдиного порталу електронного уряду Естонії. Усі жителі цієї країни занесені в електронну базу, де містяться персональні дані про кожного громадянина. Секретними залишаються тільки особові банківські рахунки. В якості основного документу, що засвідчує особу, держава пропонує естонцям пластикові електронні ідентифікаційні карти (ID - card) з цифровою фотографією і за бажанням – з електронним

підписом (для її розпізнавання необхідно встановити спеціальну програму, а це вимагає додаткових витрат) [7].

І остання країна, досвіду якої ми приділимо увагу, - Польща. Значним внеском у розвитку е-демократії в Польщі стало створення в 2011 році Міністерства адміністрації та цифровізації (mac.gov.pl) для координації всіх питань з впровадження цифрових технологій. Ініціатором створення міністерства був депутат Європейського парламенту Міхал Боні. Він зазначає, що однією з особливостей впровадження електронного урядування є безпека особистих даних під час користування е-послугами чи оформленням електронних документів. Ця функція є важливою як для самих користувачів, так і для розвитку можливостей, які надає е-урядування. Це допоможе запровадити в Україні європейські стандарти електронного урядування [96].

В рамках представленого наукового дослідження Г.Ф. Мартинюк цілком слушно зазначає, що досвід Польщі у розбудові елементів "e-government", є важливим для України. Порівняно з розвиненими країнами ЄС, Польща має незначні відставання у впровадженні технологій е-урядування, але в країні наразі сформовано електронний уряд та забезпечено велике використання його можливостей. Відтак, впровадження електронного урядування спрощує процедуру отримання громадянами адміністративних послуг, сприяє полегшенню доступу до потрібної інформації та прозорості органів державної влади і місцевого самоврядування, а також є одним із необхідних чинників розвитку інформаційного суспільства та побудови демократії. З огляду на вищезначене, можемо вирізнити переваги електронного урядування Польщі, як: відкритість і прозорість адміністрацій; економія часу для оброблення інформації; підвищення якості надання адміністративних послуг; застосування інформаційно-комунікаційних технологій уможлиблює забезпечення доступу до публічної інформації; можливість стабільного отримання адміністративних послуг тощо [95].

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу дійти до висновку, що на сьогоднішній день у світі склались досить дієві та ефективні підходи щодо побудови та впровадження системи електронного урядування в публічне управління. Серед позитивних моментів відповідного досвіду, який, як вбачається, слід використати в Україні, є наступний:

- по-перше, на прикладі США та Сінгапуру, доцільним є створення детальних Концепції, Стратегії, а також плану впровадження електронного урядування, який враховуватиме національні особливості та пріоритети розвитку публічного адміністрування;

- по-друге, в Україні необхідною є побудова ІТ-інфраструктури та забезпечення її безпеки. Зазначене в свою чергу вимагає залучення значної кількості ресурсів, зокрема фінансових, матеріально-технічних людських;

- по-третє, вбачається необхідним розробити чітку систему оцінювання якості та ефективності впровадження електронного урядування в публічне управління. Ними, на прикладі Сінгапуру, мають бути: кількість послуг, доступних онлайн; рейтинги схвалення в опитуваннях; тощо;

- по-четверте, важливою є розробка загальнодержавних програм, орієнтованих на підвищення обізнаності громадян про електронні послуги та навчання їх використанню. Важливо також навчати державних службовців щодо нових технологій та їх використання в управлінні;

У підсумку слід зауважити, що при адаптації зарубіжного досвіду до національної системи обов'язково слід враховувати не тільки культурні, соціальні та економічні особливості України, але й безпекову ситуацію, яка склалась у нашій державі через ведення повномасштабної війни.

3.2. Основні напрями розробки адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління із врахуванням кращих міжнародних стандартів та практик

Комплексне впровадження електронного урядування в публічне управління вимагає побудови належного адміністративно-правового регулювання досліджуваної сфери із врахуванням кращих міжнародних стандартів та практик. Взагалі, стандарти – це узгоджений набір правил, характеристик, методів або вимог, які встановлюються як норма для досягнення оптимальної якості, сумісності або безпеки в певній сфері діяльності. Іншими словами, стандарт – це своєрідний еталон, зразок, до якого прагнуть пристосувати свої дії або вироби, щоб забезпечити їхню відповідність певним критеріям.

Поняття стандарт використовується у різних сферах суспільного життя. Так, до прикладу, у соціології стандарт – це загальноприйнята норма, зразок поведінки, цінностей, уявлень, яка визначає, що є правильним, бажаним або очікуваним у певному соціальному контексті. Стандарти формуються під впливом культури, суспільних норм, соціальних інститутів і слугують для регулювання соціальних взаємодій, забезпечення соціального порядку, тощо. Відповідно до філософського підходу, це узагальнене уявлення про певні норми, принципи чи зразки, які слугують орієнтиром для оцінки, регуляції або впорядкування дій, процесів та явищ. Стандарт визначає межі того, що вважається правильним, допустимим або ідеальним у конкретному контексті, відображаючи певні соціокультурні, моральні або етичні цінності. У філософії стандарт також може розглядатися як конвенціональний інструмент, що дозволяє співвідносити індивідуальне і загальне, абстрактне і конкретне, в пошуках істини або справедливості. З точки зору теорії управління стандарт – це встановлений зразок, модель або критерій, який використовується для оцінки якості продукції, послуг, процесів або систем.

Стандарти в управлінні спрямовані на забезпечення одноманітності, ефективності та якості виробництва, а також на підвищення конкурентоспроможності організації.

Найбільш дослідженим поняття «стандарт» є саме з точки зору правової науки. Так, до прикладу, Л.С. Криворучко зазначає, що нормотворець під стандартом розуміє, перш за все, офіційний документ, який містить відповідні загальні правила (принципи, норми), вимоги до певних характеристик того чи іншого процесу, діяльності чи об'єктів матеріального світу (виробів, продукції тощо) та ухвалюється в результаті досягнення згоди між зацікавленими суб'єктами з усіх ключових питань. Тобто акцент робиться, перш за все, на формальній властивості (документальний характер) стандарту. Разом із тим функціонально стандарт являє собою, чітко кажучи, засіб вимірювання, оцінювання певного явища предмета чи процесу. Стандарт – це загальна, базисна модель, що погоджується і визнається зацікавленими сторонами як найбільш прийнятна, справедлива, доцільна тощо. І саме з огляду на її (цієї моделі) характеристики й вимоги оцінюється стан інших подібних до неї об'єктів стандартизації [81, с.64-65].

С.П. Мороз та М.О. Кравчук зазначають, що поняття «стандарт у праві» розроблено, виходячи з позитивістської концепції, тлумачиться як нормативно визначені межі допустимої поведінки, спрямовані на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері. Власне законодавче закріплення стандарту як нормативного документа – це формальне вираження «стандарту у праві». Поняття «правовий стандарт», продовжують дослідники, є ширшим поняттям, яке, крім нормативно-визначених меж допустимої поведінки, враховує також загальні принципи справедливості та є відображенням природно-правової концепції праворозуміння. Поняття «правовий стандарт» застосовується переважно для визначення міжнародних стандартів, натомість поняття «стандарт у праві» визначається національною правовою системою. Стандарти, підсумовують юристи, характеризуються

двома ознаками: по-перше, вони не визначають конкретних норм поведінки, а встановлюють граничні межі дозволеної поведінки, вихід за межі яких порушуватиме оптимальний ступінь упорядкованості в конкретній сфері; по-друге, стандарт набуває ознак нормативності лише у разі посилення на нього в іншому нормативно-правовому акті, що засвідчує його нижчу юридичну силу, ніж нормативно-правові акти [105, с.33–34]. Як зазначає Т.В. Аверочкина, у правовій літературі терміном «стандарт» охоплюються різноманітні норми, такі як правила міжнародних договорів, резолюцій міжнародних організацій, політичні домовленості. У цьому випадку мова йде про певні «міжнародні стандарти», які є «міжнародно-правовими нормами і принципами, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва та встановлюють певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких повинні всі держави». Зазначається також, що термін «міжнародно-правові стандарти» можна застосовувати до міжнародно-правових норм, які регулюють найважливіші аспекти взаємовідносин держав у рамках багатосторонніх міжнародних договорів [1, с.39].

Таким чином, у праві стандарт – це закріплена у положення чинного законодавства норма або правило, яке визначає мінімальні вимоги, критерії або зразки поведінки, процесів, послуг чи продуктів, що підлягають виконанню/виконанню або застосуванню в процесі реалізації якоїсь діяльності (виготовлення продукції, надання послуг, тощо). А відтак, цілком справедливим буде говорити про те, що стандарти мають забезпечувати впорядкування правових відносин, їх стабільність та передбачуваність, а також відповідність правовим принципам, зокрема верховенству права, законності, справедливості, доцільності, тощо.

Характерними ознаками правового стандарту є наступні: 1) вони мають юридичну силу та є обов'язковими для дотримання в певних сферах (наприклад, технічні регламенти) або мають рекомендаційний характер

(наприклад, стандарти міжнародних організацій); 2) спрямовані на уніфікацію правових норм і процесів у національних та міжнародних системах, сприяючи гармонізації правових відносин у різних галузях суспільного життя; 3) чітко окреслюють межі правомірної поведінки або технічних вимог, що підвищує передбачуваність правових наслідків для учасників правовідносин; 4) стандарти часто визначають мінімальні обов'язкові умови або характеристики, які мають бути дотримані (до прикладу, стандарт безпеки праці, захисту прав людини тощо); 5) можуть прийматись, змінюватись, скасовуватись шляхом здійснення нормотворчої діяльності; 6) стандарти часто розробляються міжнародними організаціями та можуть імплементуватися в національні правові системи для гармонізації законодавства з міжнародними зобов'язаннями.

В рамках представленої у роботі проблематики йдеться, перш за все, про стандарти міжнародні. Міжнародно-правові стандарти були розроблені в результаті тривалої співпраці багатьох держав з метою узгодження позицій у сфері прав людини. Держави зобов'язуються дотримуватися універсальних цінностей, забезпечуючи повагу та захист прав людини всіма доступними засобами. Вони несуть відповідальність за виконання своїх зобов'язань перед своїми громадянами та міжнародним співтовариством у сфері прав і свобод людини, що стало можливим завдяки активній увазі міжнародної спільноти. Як результат, престижними міжнародними організаціями було прийнято близько 300 декларацій, конвенцій і хартій. Міжнародно-правові акти в галузі прав людини зазвичай розглядаються як міжнародні стандарти, оскільки вони ґрунтуються на звичаєвих нормах, які були визнані державами та проголошені Генеральною Асамблеєю ООН у формі декларацій або рекомендацій. Як держава-засновниця ООН, Україна взяла на себе зобов'язання сприяти міжнародному співробітництву у сфері прав людини та основних свобод. Багато з цих міжнародно-правових актів стали основою для Конституції України [106].

С.М. Ляхівенко, говорячи про міжнародні правові стандарти з онтогносеологічних та функціональних позицій, зазначає, що: «а) під ними, насамперед, розуміються єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів права, які зафіксовані в основних джерелах міжнародного права як універсальних, так і в регіональних правових актах; б) вони є оптимальними юридичними вимогами стосовно правових систем держав-учасниць міжнародного співтовариства; в) вони відображають найкращі правові досягнення міжнародного права та співробітництва держав-членів міжнародної спільноти та держав-членів універсальних і регіональних міжнародних міждержавних організацій (ММУО); г) вони фіксуються у відповідних джерелах права в вигляді принципів і норм права; г) вони об'єктивуються через основні джерела міжнародного права; д) вони є обов'язковими вимогами для держав-учасників міжнародних договорів, що містять такі правові стандарти; е) вони є основою для узгодження міжнародного і національного права» [93, с.667]. О. Саленко відмічає, що багато науковців ототожнюють міжнародні стандарти із загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права. Визнаючи, що ці стандарти включають міжнародно-правові норми й принципи, закріплені в міжнародних нормативно-правових актах, і враховуючи загальну класифікацію міжнародно-правових норм, пропонується визначати міжнародні стандарти за такими критеріями: 1) за змістом і способом закріплення — це цілі, принципи та норми; 2) за сферою дії — універсальні, регіональні або партикулярні; 3) за юридичною силою — імперативні та диспозитивні; 4) за функціями в міжнародно-правовому регулюванні — матеріальні та процесуальні; 5) за способом створення та формою втілення — звичаєві, договірні, або такі, що містяться в рішеннях міжнародних організацій. Дослідження у цій галузі свідчать, що критерієм поділу міжнародних стандартів на імперативні та диспозитивні може слугувати не лише їх юридична сила, а й метод правового регулювання. Підставою для

поділу на універсальні або партикулярні є сфера застосування положень, які закріплюють загально визнані міжнародні стандарти для кола учасників міжнародно-правових відносин. Універсальні стандарти охоплюють усіх суб'єктів, а партикулярні (локальні чи регіональні) поширюються лише на певне коло [160].

П.М. Рабінович, досліджуючи міжнародні стандарти прав людини, визначив ці стандарти як закріплені у міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного чи політичного характеру [154; 153]. В.В. Жернаков вказує, що міжнародні стандарти – загальні правила, єдині вимоги, які ставляться до тих чи інших нормативних основ і правозастосовної практики з точки зору міжнародного права; певний правовий рівень, нижче якого держави опускалися не вправі. В свою чергу в галузі прав людини, на переконання автора, міжнародні стандарти – це сукупність існуючих норм і принципів у галузі прав людини, яка розроблена за участю держав у процесі міжнародного співіснування і міститься у відповідних міжнародно-правових документах. Останні характеризуються тим, що: а) вони визначаються на основі тенденцій і потреб соціального прогресу; б) вони є загально визнаними, формально визначеними міжнародно-правовими нормами (звичаєвими і договірними), які закріплюють права і свободи, що підлягають неухильному дотриманню з боку держави та суспільства; в) існує виключно правова регламентація їх можливого та допустимого обмеження [188].

В.В. Бонтлаб міжнародних стандарти цивільного судочинства пропонує тлумачити як мінімальні вимоги до організації ефективного цивільного судочинства, визначені міжнародними документами, рішеннями міжнародних судових установ та актами міжнародних організацій суддівського самоврядування. Вони враховують як міжнародні, так і національні (конституційні) принципи цивільного судочинства. Дослідник акцентує на тому, що ступінь відповідності української системи цивільного судочинства цим стандартам відображає рівень гармонізації національного законодавства з європейським [21]. До основних характеристик міжнародних стандартів цивільного судочинства автор відносить: «1) їх універсальність; 2) встановлення мінімальних вимог до цивільного судочинства; 3) відповідність міжнародним принципам судочинства; 4) функцію гармонізації національних систем судочинства; 5) можливість бути обов'язковими або рекомендаційними; 6) встановлення на міжнародному рівні; 7) наявність у міжнародних документах, рішеннях міжнародних судів чи актах суддівських організацій; 8) реалізацію через імплементацію в національне законодавство; 9) наявність конституційних підстав для імплементації в Україні; 10) схильність до адаптації залежно від умов застосування, на відміну від принципів цивільного процесу» [21].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що міжнародні стандарти щодо впровадження електронного урядування в публічне управління — це система загальновизнаних принципів, норм і рекомендацій, встановлених міжнародними організаціями, що регулюють процеси інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у діяльність державних органів з метою підвищення прозорості, ефективності та доступності публічних послуг для громадян.

Значення відповідних стандартів полягає у наступному: *по-перше*, забезпечують відкритий доступ до публічної інформації, що дозволяє знизити рівень корупції та підвищити довіру громадян до державних

інституцій; *по-друге*, сприяють уніфікації підходів до електронного урядування на міжнародному рівні, що дозволяє різним державам інтегрувати свої системи для ефективної співпраці та обміну даними; *по-третє*, забезпечують дотримання вимог до захисту персональних даних, конфіденційності та інформаційної безпеки, забезпечуючи надійний захист прав громадян у цифровому середовищі; *по-четверте*, вони спрямовані на спрощення та оптимізацію надання публічних послуг, роблячи їх доступнішими для всіх верств населення, включно з вразливими групами; *по-п'яте*, використання інформаційних технологій відповідно до міжнародних стандартів підвищує оперативність і продуктивність публічного управління, скорочуючи бюрократію та витрати на адміністрування; *по-шосте*, підтримують інтеграцію новітніх технологій і сприяють інноваціям у сфері державного управління, адаптуючи його до викликів та потреб сучасного цифрового суспільства. Таким чином, запровадження міжнародних стандартів у досліджуваній сфері суспільного життя дозволяє провідним державам світу створити ефективні системи електронного урядування, що відповідають сучасним вимогам і сприяють сталому розвитку та демократизації у галузі публічного управління.

Розмірковуючи безпосередньо про міжнародні стандарти електронного урядування в публічному адмініструванні варто виділити ряд Рекомендацій. Так, до прикладу, Рекомендація CM/Rec(2017)5 орієнтована на те, щоб гармонізувати реалізацію принципів демократичних виборів і референдумів при використанні е-голосування, таким чином зміцнюючи довіру виборців до відповідного процесу голосування та схем е-голосування. РЄ було розроблено 3 основних взаємодовнюючих документа, які регулюють електронне голосування: 1) Рекомендація CM/Rec(2017)5 Комітету міністрів державам-членам щодо стандартів електронного голосування; 2) Пояснювальний меморандум до Рекомендації CM/Rec(2017) Комітету міністрів державам-членам щодо стандартів електронного голосування;

3) керівництво щодо імплементації положень Рекомендації CM/Rec(2017)5 щодо стандартів електронного голосування [101]. Рекомендація CM/Rec(2017)5 з е-голосування має на меті: надання виборцям можливості віддати свій голос не з виборчої дільниці на їхньому виборчому окрузі; сприяння проведенню голосування виборцем; сприяння участі у виборах і референдумах громадян, які мають право голосу та проживають або перебувають за кордоном; розширення доступу до процесу голосування для виборців з обмеженими можливостями або для тих, хто має інші труднощі з фізичною присутністю на виборчій дільниці та використанням наявних там пристроїв; збільшення явки виборців шляхом надання додаткових каналів голосування; приведення голосування у відповідність до нових подій у суспільстві та дедалі більшого використання нових технологій як засобу комунікації та громадської участі у прагненні до демократії; скорочення з часом загальних витрат для виборчих органів на проведення виборів чи референдуму; надання результатів голосування надійніше та швидше; надання електорату кращого обслуговування, пропонуючи різноманітні канали голосування [101].

Наступною слід вказати Директиву Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/1972 від 11 грудня 2018 року про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій. «Метою цієї Директиви є: (а) запровадити внутрішній ринок електронних комунікаційних мереж та послуг, що призведе до розгортання та використання мереж надвисокої пропускної здатності, сталої конкуренції, взаємодійності електронних комунікаційних послуг, доступності, безпеки мереж і послуг та переваг для кінцевих користувачів; і (b) забезпечити надання в усьому Союзі якісних загальнодоступних послуг за прийнятною ціною шляхом забезпечення ефективної конкуренції та вибору, врегулювати випадки, у яких потреби кінцевих користувачів, включаючи потреби осіб з інвалідністю, щодо доступу до послуг на рівних з іншими умовах не задовольняються ринком

належним чином, та встановити необхідні права кінцевих користувачів [41]. У контексті цієї Директиви національні регуляторні та інші компетентні органи, а також BEREC, Комісія та держави-члени переслідують кожну з наступних загальних цілей, які вказані не в порядку пріоритетності: «(a) сприяти підключенню і доступу до мереж надвисокої пропускної здатності, включаючи фіксовані, мобільні та бездротові мережі, а також їх використанню всіма громадянами та підприємствами Союзу; (b) сприяти конкуренції у сфері забезпечення електронних комунікаційних мереж та пов'язаних засобів, включаючи ефективну конкуренцію на основі інфраструктури, а також у сфері надання електронних комунікаційних послуг та пов'язаних послуг; (c) здійснювати внесок до розвитку внутрішнього ринку, усуваючи перешкоди, що збереглися, а також сприяючи конвергентним умовам, здійснюючи інвестиції та забезпечуючи електронні комунікаційні мережі, електронні комунікаційні послуги, пов'язані засоби та пов'язані послуги у всьому Союзі шляхом розробки загальних правил та передбачуваних регуляторних підходів, сприяння дієвому, ефективному та скоординованому користуванню радіочастотним спектром, відкритих інновацій, створення та розвитку трансєвропейських мереж, забезпечення, доступності та взаємодійності загальноєвропейських послуг, а також наскрізного підключення; (d) сприяти інтересам громадян Союзу шляхом забезпечення підключення, широкої доступності і використання мереж надвисокої пропускної здатності, включаючи фіксовані, мобільні та бездротові мережі, а також електронні комунікаційні послуги, надаючи можливість для отримання максимальної користі з точки зору вибору, ціни і якості на основі ефективної конкуренції, підтримуючи безпеку мереж і послуг, забезпечуючи високий загальний рівень захисту для кінцевих користувачів за допомогою необхідних галузевих правил і задовольняючи потреби, такі як доступні ціни, окремих соціальних груп, зокрема кінцевих користувачів з інвалідністю, кінцевих користувачів похилого віку та

кінцевих користувачів з особливими соціальними потребами, а також вибір та рівноцінний доступ для кінцевих користувачів з інвалідністю» [41].

Окремо також слід вказати Рекомендації Ради Європи (2004) з питань е-урядування. Цей документ не містить жорстких правил, а радше пропонує набір принципів та підходів, які можуть бути адаптовані до конкретних умов кожної країни. Основна мета Рекомендацій – сприяти розвитку ефективного та прозорого електронного урядування, яке б забезпечувало доступ громадян до державних послуг в електронному форматі, підвищувало ефективність роботи державних органів та зміцнювало довіру громадян до держави. Рекомендації охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з е-урядуванням, включаючи: 1) визначення правового статусу електронних документів, електронного підпису, захист персональних даних тощо; 2) створення єдиної інформаційної інфраструктури, забезпечення безпеки інформаційних систем, використання сучасних технологій; 3) реорганізація державних органів для ефективного надання електронних послуг, створення центрів обробки даних; 4) забезпечення доступності електронних послуг для всіх верств населення, розробка зручних інтерфейсів для користувачів; 5) співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері е-урядування.

Рекомендації також підкреслюють важливість участі громадян у процесі розробки та впровадження електронних послуг. Вони закликають до відкритості та прозорості урядування, а також до захисту прав людини у цифровому середовищі. Варто зазначити, що Рекомендації Ради Європи (2004) з питань е-урядування є актуальними і сьогодні, незважаючи на значні зміни в технологіях та суспільстві. Багато положень цього документа лягли в основу національних стратегій розвитку електронного урядування в різних країнах світу, включаючи Україну. Ключовими перевагами застосування Рекомендацій є: а) забезпечує комплексне вирішення проблем, пов'язаних з розвитком електронного урядування; б) сприяє гармонізації законодавства та

практик у сфері е-урядування на міжнародному рівні; в) підкреслює важливість задоволення потреб громадян та бізнесу; в) забезпечує основу для сталого розвитку електронного урядування.

Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, прийнята лідерами країн G8 22 липня 2000 року, є важливим міжнародним документом, що визначає ключові принципи та напрямки розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації. Хартія була спрямована на сприяння інклюзивному та справедливому використанню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для економічного зростання, соціального розвитку та підвищення рівня життя громадян у всьому світі. Основним акцентом Хартії є визнання ІКТ як критичного ресурсу для розвитку сучасних економік і суспільств. Лідери країн G8 визнали, що інформаційні технології відіграють ключову роль у створенні нових можливостей для економічного та соціального прогресу. Однак вони також підкреслили, що для досягнення цього прогресу необхідно вирішити проблему цифрового розриву між розвиненими і країнами, що розвиваються, а також між різними верствами суспільства в окремих країнах. Це включало надання доступу до інформації та знань для тих, хто перебуває в несприятливому становищі через географічні, економічні чи соціальні умови. Хартія акцентує на тому, що інформаційні технології повинні використовуватися для забезпечення сталого розвитку, підвищення продуктивності праці, покращення якості освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг. Важливою частиною документа є визнання необхідності розробки правової бази для регулювання цифрового простору, що має забезпечити захист прав інтелектуальної власності, безпеку особистих даних і забезпечення конфіденційності. Окінавська хартія також підкреслює важливість міжнародного співробітництва у сфері розвитку інформаційного суспільства. Лідери G8 наголосили на необхідності координації зусиль між урядами, приватним сектором і громадянським суспільством для спільного вирішення глобальних

викликів у галузі ІКТ. Важливим аспектом співпраці є сприяння розвитку наукових досліджень і інновацій у сфері інформаційних технологій, а також створення сприятливих умов для підприємницької діяльності в цій галузі. Загалом, Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства окреслює бачення світу, в якому ІКТ використовуються як засіб для забезпечення економічного і соціального прогресу, зменшення нерівності, покращення якості життя і забезпечення сталого розвитку. Документ визначає необхідність глобальної взаємодії і спільної відповідальності для забезпечення того, щоб інформаційне суспільство стало інклюзивним і приносило користь всім верствам населення та країнам світу.

Таким чином, окреслені вище міжнародні документи (Рекомендації та Хартії) визначають досить багато важливих аспектів, пов'язаних впровадженням електронного урядування в публічне управління. Разом із тим, не всі положення цих документів були запроваджені в українське правове поле.

Окрему увагу щодо покращення адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління приділяли в своїх працях і українські науковці. Так, до прикладу Н.Ю. Мельничук вказує, що важливою частиною регулювання є захист прав користувачів публічних електронних послуг, включаючи право на конфіденційність даних, доступ до інформації та якість обслуговування. Держави активно розвивають інфраструктуру для надання публічних електронних послуг, включаючи створення електронних платформ і порталів. Цифрова трансформація також відкриває можливості для більшої участі громадян у процесах прийняття рішень через публічні обговорення та інструменти електронної демократії. Далі автор вказує, що важливим аспектом цифрової трансформації є питання кібербезпеки та захисту даних, що вимагає вдосконалення відповідних правових механізмів.

Адміністративне право стає ключовим інструментом для регулювання і забезпечення справедливості в цифровому суспільстві [99].

О.Ю. Лялюк у своїй науковій праці відмічає наявність низки проблем правового, організаційного, інформаційного, матеріально-фінансового та кадрового характеру у сфері впровадження електронного урядування у діяльність органів місцевого самоврядування. Загальна ситуація свідчить, що деякі громадяни позбавлені можливості подавати електронні петиції та звернення до органів місцевого самоврядування, а також отримувати від них послуги. Далі автор для подолання цих проблем пропонує: «1) розробити Стратегію розвитку електронного урядування в діяльності органів місцевого самоврядування та план дій для поступового створення можливостей для кожного громадянина вести комунікацію з органами місцевого самоврядування онлайн; 2) внести зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», включивши в систему повноважень місцевих рад ведення вебсайтів та оновлення їх інформації, забезпечення можливості подання електронних петицій та звернень громадян через мережу Інтернет; 3) створити єдину платформу для отримання послуг від органів місцевого самоврядування онлайн; 4) створити спеціальний підрозділ у кожній місцевій раді, який би займався підвищував кваліфікації працівників у сфері електронного урядування; 5) популяризувати відносини між органами місцевого самоврядування та громадянами в електронному форматі; 6) стимулювати місцеві ради запроваджувати сучасні системи електронного документообігу» [92].

О.М. Соловйова вказує, що використання цифрових технологій у діяльності органів публічної влади відкриває нові можливості для підвищення якості надання публічних (адміністративних) послуг державою та наближає створення сервісно-орієнтованої держави. На жаль, пише авторка, поки не буде вирішена проблема цифрової нерівності та відсутності покриття швидкісним Інтернетом, не можна говорити про успішне

розгортання е-управління. Однак при цьому вказана вище вчена наголошує, що необхідність запровадження елементів е-урядування в повсякденне життя ні в кого не викликає сумнівів, оскільки це сприяє поліпшенню життя пересічних громадян, збільшує довіру до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Проте вважаємо, що державі потрібно не зосереджувати увагу лише на розвитку е-урядування, а перейматися удосконаленням та підвищенням ефективності діяльності представників публічної влади без використання інформаційно-телекомунікаційних технологій задля забезпечення реалізації та захисту прав особи [167].

Таким чином, проведений у даному підрозділі дисертаційного дослідження аналіз дає змогу виділити наступні напрями розробки адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління із врахуванням кращих міжнародних стандартів та практик:

- по-перше, вбачається необхідним розробити та прийняти но загальнодержавну «Концепцію розвитку електронного урядування в Україні», важливим завданням якої має бути вдосконалення електронного урядування в публічному управлінні. Зазначене пояснюється тим, що діюча на сьогодні «Концепція розвитку електронного урядування в Україні» від 20 вересня 2017 р. № 649-р втратила актуальність та не враховує всю специфіку сучасних викликів та загроз, а також розвитку інформаційних технологій, які за сім років також значно пішли вперед;

- по-друге, у відповідності до вказаної вище Концепції має бути розроблено ще один підзаконний нормативно-правовий акт «Програму впровадження електронного урядування в публічне управління»;

- по-третє, законодавцю слід активніше працювати у напрямку імплементації положень ряду міжнародних Рекомендацій, зокрема, Рекомендації Ради Європи (2004) з питань е-урядування, яка визначає високі вимоги та стандарти до інформаційної безпеки;

- по-четверте, важливим кроком є посилення правової визначеності електронних документів та дій, зокрема: визначення більш жорстких правил створення, зберігання, обміну та використання електронних документів; надання електронним послугам такого ж юридичного статусу, як і традиційним адміністративним послугам;
- по-п'яте, забезпечити відповідність національного законодавства загальноприйнятим міжнародним стандартам захисту персональних даних (наприклад, GDPR);
- по-шосте, створення комплексної системи захисту інформаційних систем державних органів від кібератак.

Висновки до розділу 3

Акцентується увага на тому, що запровадження електронного урядування в публічне управління є особливо важливим для країн Європи та Світу, оскільки воно сприяє модернізації державних інституцій та підвищенню ефективності надання послуг громадянам. Європейські країни прагнуть відповідати сучасним викликам, що включають глобалізацію, зростання цифрової економіки та потреби в оперативному управлінні державою. Електронне урядування дає можливість автоматизувати процеси управління, скоротити бюрократію та забезпечити швидший доступ до державних послуг через онлайн-платформи, що особливо актуально в умовах сучасної діджиталізації. Для країн Європи важливим аспектом є також забезпечення прозорості та підзвітності державних органів перед громадянами. Це ключовий принцип демократичного урядування, який підтримується на рівні Європейського Союзу через впровадження стандартів інформаційної відкритості. Електронні платформи забезпечують громадянам доступ до офіційної інформації, законодавчих ініціатив, бюджетних витрат і

рішень уряду, що сприяє підвищенню довіри до державних інституцій та зменшенню рівня корупції.

Відмічено, що Досвід США щодо впровадження електронного урядування в публічне управління є одним із найуспішніших прикладів переходу державних послуг до цифрового формату. Ключовими аспектами цього досвіду стали створення стратегії електронного уряду та акцент на ефективності надання державних адміністративних послуг. Ініціативи, розроблені на основі цієї стратегії, були спрямовані на скорочення бюрократії, зменшення витрат та підвищення прозорості діяльності урядових установ. Для адаптації досвіду США до національної правової системи України слід врахувати кілька важливих аспектів. По-перше, необхідно розробити національну Стратегію електронного урядування, яка б враховувала специфіку публічного управління, існуючі інфраструктурні можливості та правову базу. Як і в США, стратегія повинна включати механізми підвищення ефективності та скорочення бюрократичних процедур через цифровізацію процесів. По-друге, важливо визначити пріоритетні напрями для цифровізації публічних послуг, які мають найбільший вплив на громадян, зокрема спрощення доступу до державних послуг через онлайн-платформи та електронні реєстри. Важливою умовою успішної адаптації є забезпечення інформаційної безпеки та захисту персональних даних, що є основоположними принципами при впровадженні цифрових технологій у публічне управління. Крім того, необхідно залучати громадян до процесу створення електронного уряду через консультації та публічні обговорення, що сприятиме підвищенню довіри до нових систем та інструментів. Таким чином, досвід США може стати основою для розробки національних стратегій електронного урядування, з урахуванням специфіки національної правової системи та потреб громадян.

Узагальнено, що на сьогоднішній день у світі склались досить дієві та ефективні підходи щодо побудови та впровадження системи електронного

урядування в публічне управління. Серед позитивних моментів відповідного досвіду запропоновано виділити наступний: *по-перше*, на прикладі США та Сінгапуру, доцільним є створення детальних Концепції, Стратегії, а також плану впровадження електронного урядування, який враховуватиме національні особливості та пріоритети розвитку публічного адміністрування; *по-друге*, в Україні необхідною є побудова ІТ-інфраструктури та забезпечення її безпеки. Зазначене в свою чергу вимагає залучення значної кількості ресурсів, зокрема фінансових, матеріально-технічних людських; *по-третє*, вбачається необхідним розробити чітку систему оцінювання якості та ефективності впровадження електронного урядування в публічне управління. Ними, на прикладі Сінгапуру, мають бути: кількість послуг, доступних онлайн; рейтинги схвалення в опитуваннях; тощо; *по-четверте*, важливою є розробка загальнодержавних програм, орієнтованих на підвищення обізнаності громадян про електронні послуги та навчання їх використанню. Важливо також навчати державних службовців щодо нових технологій та їх використання в управлінні. Зауважено, що при адаптації зарубіжного досвіду до національної системи обов'язково слід враховувати не тільки культурні, соціальні та економічні особливості України, але й безпекову ситуацію, яка склалась у нашій державі через ведення повномасштабної війни.

Встановлено, що у праві стандарт – це закріплена у положення чинного законодавства норма або правило, яке визначає мінімальні вимоги, критерії або зразки поведінки, процесів, послуг чи продуктів, що підлягають виконанню/виконанню або застосуванню в процесі реалізації якоїсь діяльності (виготовлення продукції, надання послуг, тощо). А відтак, цілком справедливим буде говорити про те, що стандарти мають забезпечувати впорядкування правових відносин, їх стабільність та передбачуваність, а також відповідність правовим принципам, зокрема верховенству права, законності, справедливості, доцільності, тощо. Характерними ознаками правового стандарту є наступні: 1) вони мають юридичну силу та є

обов'язковими для дотримання в певних сферах (наприклад, технічні регламенти) або мають рекомендаційний характер (наприклад, стандарти міжнародних організацій); 2) спрямовані на уніфікацію правових норм і процесів у національних та міжнародних системах, сприяючи гармонізації правових відносин у різних галузях суспільного життя; 3) чітко окреслюють межі правомірної поведінки або технічних вимог, що підвищує передбачуваність правових наслідків для учасників правовідносин; 4) стандарти часто визначають мінімальні обов'язкові умови або характеристики, які мають бути дотримані (до прикладу, стандарт безпеки праці, захисту прав людини тощо); 5) можуть прийматись, змінюватись, скасовуватись шляхом здійснення нормотворчої діяльності; 6) стандарти часто розробляються міжнародними організаціями та можуть імплементуватися в національні правові системи для гармонізації законодавства з міжнародними зобов'язаннями.

З'ясовано, що міжнародні стандарти щодо впровадження електронного урядування в публічне управління — це система загальновизнаних принципів, норм і рекомендацій, встановлених міжнародними організаціями, що регулюють процеси інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у діяльність державних органів з метою підвищення прозорості, ефективності та доступності публічних послуг для громадян.

Акцентовано увагу на тому, що значення міжнародних стандартів щодо впровадження електронного урядування в публічне управління полягає у наступному: по-перше, забезпечують відкритий доступ до публічної інформації, що дозволяє знизити рівень корупції та підвищити довіру громадян до державних інституцій; по-друге, сприяють уніфікації підходів до електронного урядування на міжнародному рівні, що дозволяє різним державам інтегрувати свої системи для ефективної співпраці та обміну даними; по-третє, забезпечують дотримання вимог до захисту персональних даних, конфіденційності та інформаційної безпеки, забезпечуючи надійний

захист прав громадян у цифровому середовищі; по-четверте, вони спрямовані на спрощення та оптимізацію надання публічних послуг, роблячи їх доступнішими для всіх верств населення, включно з вразливими групами; по-п'яте, використання інформаційних технологій відповідно до міжнародних стандартів підвищує оперативність і продуктивність публічного управління, скорочуючи бюрократію та витрати на адміністрування; по-шосте, підтримують інтеграцію новітніх технологій і сприяють інноваціям у сфері державного управління, адаптуючи його до викликів та потреб сучасного цифрового суспільства. Таким чином, запровадження міжнародних стандартів у досліджуваній сфері суспільного життя дозволяє провідним державам світу створити ефективні системи електронного урядування, що відповідають сучасним вимогам і сприяють сталому розвитку та демократизації у галузі публічного управління.

Виділено наступні напрями покращення адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління із врахуванням кращих міжнародних стандартів та практик: *по-перше*, вбачається необхідним розробити та прийняти на загальнодержавну «Концепцію розвитку електронного урядування в Україні», важливим завданням якої має бути вдосконалення електронного урядування в публічному управлінні. Зазначене пояснюється тим, що діюча на сьогодні «Концепція розвитку електронного урядування в Україні» від 20 вересня 2017 р. № 649-р втратила актуальність та не враховує всю специфіку сучасних викликів та загроз, а також розвитку інформаційних технологій, які за сім років також значно пішли вперед; *по-друге*, у відповідності до вказаної вище Концепції має бути розроблено ще один підзаконний нормативно-правовий акт «Програму впровадження електронного урядування в публічне управління»; *по-третє*, законодавцю слід активніше працювати у напрямку імплементації положень ряду міжнародних Рекомендацій, зокрема, Рекомендації Ради Європи (2004) з питань е-урядування, яка визначає високі

вимоги та стандарти до інформаційної безпеки; *по-четверте*, важливим кроком є посилення правової визначеності електронних документів та дій, зокрема: визначення більш жорстких правил створення, зберігання, обміну та використання електронних документів; надання електронним послугам такого ж юридичного статусу, як і традиційним адміністративним послугам; *по-п'яте*, забезпечити відповідність національного законодавства загальноприйнятим міжнародним стандартам захисту персональних даних (наприклад, GDPR); *по-шосте*, створення комплексної системи захисту інформаційних систем державних органів від кібератак.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало в тому, щоб розкрити адміністративно-правові аспекти електронного урядування як способу організації публічного управління, а також на основі узагальнення позитивного вітчизняного й зарубіжного досвіду опрацювати напрями вдосконалення організаційних і правових засад впровадження електронного урядування в публічне управління. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Обґрунтовано, що генезис становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління відбувався протягом сучасної історії незалежності нашої країни та передбачав три етапи: 1) 1990–2003 роки – започаткування процесу інформатизації суверенної України, затвердження основ удосконалення сектору публічної влади за рахунок активного використання новітніх цифрових та інформаційних технологій, закладення засад змісту й сутності категорії «електронне урядування»; 2) 2003–2016 роки – поява та нормативне закріплення поняття «електронне урядування», розкриття його значення, встановлення особливостей і цілей цієї категорії, а також уточнення сфери її запровадження, обґрунтування технічних, правових і соціальних основ реалізації електронного урядування; 3) 2016 р. – донині – утвердження електронного урядування як невід’ємного й основоположного напрямку трансформації діяльності сфери публічного управління, створення та запровадження різноманітних моделей і форм електронного урядування в контексті надання адміністративних послуг, соціального забезпечення тощо.

2. Встановлено, що публічне управління – це широка сфера суспільно-правових відносин, які виникають унаслідок діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування під час виконання ними суспільно

важливих, життєво необхідних, визначених законодавством функцій і завдань на території всієї держави та/або кожного окремого регіону, з метою забезпечення та реалізації законних прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб. Акцентовано увагу на тому, що зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування розкривається в такому:

- а) передбачає вдосконалення внутрішньоорганізаційних процесів, що виникають у межах органів державної влади;
- б) забезпечує розвиток оперативності комунікації з громадянами України;
- в) підвищує інклюзивність публічного управління;
- г) забезпечує прозорість і законність надання публічних послуг та виконання державних функцій.

3. Адміністративно-правовим механізмом впровадження електронного урядування в публічне управління визнано сукупність спеціальних адміністративно-правових засобів, способів і заходів, зокрема директивного, владно-примусового характеру, дія яких спрямована на організацію та впорядкування суспільно-правових відносин, які виникають у сфері діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування з питань впровадження в їх роботу системи електронного урядування. Встановлено, що структурними елементами цього механізму є: об'єкт; суб'єкти впровадження електронного урядування; адміністративно-правові норми; правові принципи; адміністративно-правові засоби, способи та заходи.

4. Аргументовано, що в сучасних правових реаліях до нормативно-правових актів, які регулюють питання впровадження електронного урядування в публічне управління, належать: 1) Конституція України – Основний закон, на засадах якого ґрунтується правове регулювання всіх суспільно-правових відносин, які виникають у контексті впровадження електронного урядування у сферу публічного управління; 2) міжнародні нормативно-правові акти (угоди, конвенції, договори), ратифіковані Україною, – нормативно-правові акти, які визначають міжнародні стандарти організації електронного урядування, міжнародної взаємодії з питань

трансформації національного інформаційно-технологічного сектору, а також регламентують супутні питання, наприклад, основи кібербезпеки; 3) законодавчі акти України, положення яких регулюють порядок роботи всієї сфери публічного управління та визначають, у якій саме частині останньої електронне врядування буде доцільне для впровадження, яким результатам сприятиме та на якій ресурсно-правовій базі функціонуватиме; 4) підзаконні нормативні документи, які визначають сутність електронного урядування, модель і порядок реалізації його окремих складових у певних сферах суспільного життя.

5. Доведено, що впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам означене такими особливостями: по-перше, диференціюється порядок надання адміністративних послуг на загальний процес, а також електронний, який відбувається за допомогою державних інформаційно-технологічних систем, правовий статус яких встановлено спеціальними нормативно-правовими актами; по-друге, надання адміністративних послуг у межах електронного урядування передбачає спеціальний порядок обробки та захисту інформації, регламентований Законом України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»; по-третє, електронне врядування дає змогу комбінувати адміністративні послуги та надавати їх у сукупності з метою реалізації законних інтересів громадян у конкретній сфері, прикладом чого є електронна послуга «е-Підприємець». Остання охоплює декілька однотипних адміністративних послуг, надання яких у комплексі спрощує початок і легалізацію підприємницької діяльності.

6. Доведено значущість впровадження електронного урядування в організацію внутрішньосистемного документообігу суб'єктів сфери публічного управління, адже це підвищує прозорість, ефективність, якість, швидкість їх діяльності. Зазначене обумовлено такими ключовими аспектами: по-перше, електронне урядування зумовлює здійснення

документообігу цілком в електронному форматі з використанням різноманітних інформаційних-телекомунікаційних систем, які полегшують і прискорюють порядок створення, обробки та передачі документів всередині управлінських систем органів влади й місцевого самоврядування; по-друге, перехід до електронного документообігу значно підвищує рівень захисту інформації від втрати й підробок, адже створення та передача документів відбувається за допомогою спеціальних технологічних засобів ідентифікації, таких як електронна печатка та підпис; по-третє, технологізація внутрішньосистемного документообігу зумовлює розвиток управлінського контролю та моніторингу за здійсненням управлінських дій і прийняття рішень, що відбувається автоматизовано з використанням електронних систем та закладених у них індикаторів; по-четверте, впровадження електронного урядування в організацію внутрішньосистемного документообігу на рівні публічного управління передбачає розширення можливостей інтеграції суб'єктів публічної влади в єдиний інформаційний простір органів влади та формування єдиного інформаційного простору для взаємодії та обміну інформацією.

7. Встановлено, що міжвідомча взаємодія – це процес співпраці й обміну інформацією між різними державними органами та установами з метою забезпечення ефективного виконання їхніх функцій, реалізації спільних завдань і прийняття узгоджених рішень. Така взаємодія спрямована на підвищення злагодженості дій між відомствами для досягнення державних і суспільних цілей, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення питань державного управління. Доведено, що організація міжвідомчої взаємодії за допомогою електронного урядування передбачає: 1) цифрову інтеграцію баз даних; 2) автоматизацію адміністративних процесів; 3) уніфікацію інформаційних стандартів, у межах якої державні органи мають використовувати єдині стандарти обробки й передачі інформації, що забезпечує сумісність різних систем; 4) створення онлайн платформ для

забезпечення ефективної взаємодії; 5) забезпечення захисту інформації, а також кібербезпеки з метою захисту персональних даних під час обміну інформацією між державними установами; 6) здійснення контролю та моніторингу.

8. Узагальнено положення про те, що на сьогодні у світі сформувалися досить ефективні підходи до побудови та впровадження системи електронного урядування в публічне управління. Виокремлено позитивні аспекти відповідного досвіду, а саме: по-перше, на прикладі США та Сінгапуру доцільним є створення детальних концепції, стратегії, а також плану впровадження електронного урядування, який враховуватиме національні особливості та пріоритети розвитку публічного адміністрування; по-друге, в Україні необхідною є побудова ІТ-інфраструктури та забезпечення її безпеки. Зазначене потребує залучення значної кількості ресурсів, зокрема фінансових, матеріально-технічних, людських; по-третє, вбачається необхідним розробити чітку систему оцінювання якості й ефективності впровадження електронного урядування в публічне управління. Ними, згідно з прикладом Сінгапуру, мають бути: кількість послуг, доступних онлайн; рейтинги схвалення в опитуваннях тощо; по-четверте, важливим є розроблення загальнодержавних програм, орієнтованих на підвищення обізнаності громадян про електронні послуги та навчання їх використанню. Важливо також навчати державних службовців новим технологіям та їх використанню в управлінні. Зауважено, що під час адаптації зарубіжного досвіду до національної системи обов'язково слід урахувати не лише культурні, соціальні й економічні особливості України, а й безпекову ситуацію, яка склалась у нашій державі через ведення повномасштабної війни.

9. Визначено напрями покращення адміністративно-правового регулювання впровадження електронного урядування в публічне управління з урахуванням кращих міжнародних стандартів і практик: по-перше,

доцільно розробити та прийняти нову загальнодержавну Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, важливим завданням якої має бути вдосконалення електронного урядування в публічному управлінні. Зазначене зумовлено тим, що чинна на сьогодні Концепція розвитку електронного урядування в Україні від 20 вересня 2017 року № 649-р втратила актуальність та не враховує всю специфіку сучасних викликів і загроз, а також розвитку інформаційних технологій, які за сім років також значно пішли вперед; по-друге, відповідно до вказаної вище Концепції слід розробити ще один підзаконний нормативно-правовий акт – Програму впровадження електронного урядування в публічне управління; по-третє, законодавцю варто активніше працювати в напрямі імплементації положень низки міжнародних рекомендацій, зокрема Рекомендації Ради Європи (2004) з питань е-урядування, яка визначає високі вимоги та стандарти до інформаційної безпеки; по-четверте, важливим кроком є посилення правової визначеності електронних документів і дій, зокрема: визначення більш жорстких правил створення, зберігання, обміну та використання електронних документів; надання електронним послугам такого ж юридичного статусу, як і традиційним адміністративним послугам; по-п'яте, забезпечити відповідність національного законодавства загальноприйнятим міжнародним стандартам захисту персональних даних (наприклад, GDPR); по-шосте, створення комплексної системи захисту інформаційних систем державних органів від кібератак.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверочкіна Т. В. Шляхи імплементації міжнародно-правових стандартів професійної підготовки плавскладу в українському законодавстві : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2006. 172 с.
2. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / [авт.-упор. В. П. Тимошук]. Київ : Факт, 2003. 496 с.
3. Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і фак. / [Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2000. 520 с.
4. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
5. Алфьоров С. М. Заходи організаційно-правового характеру в адміністративно-правовому механізмі протидії корупції в ОВС. *Вісник Академії митної служби України*. Серія : Право. 2011. № 1. С. 39–43.
6. Аль-Атті І. В. Публічне управління: сутність і визначення. *Public Administration Aspects*. 2018. № 6 (8). С. 35–41.
7. Андреева О. М. Електронне урядування: теорія та практика : навч. посіб. Київ : Авега, 2015. 228 с.
8. Андреева О. М. Шляхи реалізації концепції електронного урядування: досвід Франції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 96 (2). С. 44–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_96%282%29__9.
9. Андрійчук Ю. А. Теоретична сутність та зміст поняття «механізм». *Проблеми формування та реалізації конкурентної політики* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 верес. 2013 р.) / Нац. ун-т "Львівська політехніка". Львів, 2013. С. 10–11.

10. Андрушко А. В. Принципи диспозитивності цивільного процесуального права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2002. 201 с.
11. Афанасьєв К. К. Адміністративні послуги : навч. посіб. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2010. 175 с.
12. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.
13. Бандурка О. О. Єдність цінностей та істини у праві (філософський аналіз) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2003. 403 с.
14. Баранов О. А. Про тлумачення та визначення поняття “кібербезпека”. *Правова інформатика*. 2014. № 2 (42). С. 54–62.
15. Бараш Є. Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2006. 189 с.
16. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 544 с.
17. Білоусов А. С. Криміналістичний аналіз об’єктів комп’ютерних злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2008. 245 с.
18. Бовсунівська І. В. Зарубіжний досвід взаємодії органів влади із громадянами в системі електронного уряду. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Державне управління. 2017. Т. 28 (67), № 1. С. 12–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2017_28_1_5.
19. Бондар О. Г. Теоретичні проблеми надання адміністративних послуг держсільгоспінспекцією та її територіальними органами. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 2 (8). С. 55–65.
20. Бондаренко О. М. Поняття та ознаки механізму правового регулювання вирішення податкового спору. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, т. 1. С. 120–125.

21. Бонтлаб В. В. Поняття та ознаки міжнародних стандартів цивільного судочинства в умовах сьогодення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Право. 2015. № 1 (11). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15bvvvvus.pdf>.
22. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 333 с.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ, Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.
25. Вітчизняний і зарубіжний досвід впровадження електронного урядування : зб. матеріалів наук.-практ. конф. / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. С. А. Чукут, канд. наук з держ. упр. О. В. Загвойської. Київ, 2008. 1128 с.
26. Вольська О. М. Публічне управління як системне явище в сучасному суспільстві. *Таврійський науковий вісник*. Серія : Економіка. 2020. Вип. 3. С. 15–20.
27. Воронов М. Адміністративно-правові аспекти досліджень публічних послуг та їх класифікації. *Юридичний журнал: аналітичні матеріали. Коментарі. Судова практика*. 2012. № 10. С. 62–70.
28. Воронятніков О. О. Поняття механізму публічного адміністрування сферою санітарного та епідемічного благополуччя населення. *Київський часопис права*. 2021. № 2. С. 60–65.
29. Гаруст Ю. В. Поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Наука і правоохорона*. 2012. № 3 (17). С. 16–20.
30. Гаруст Ю. В. Правове регулювання контрольної діяльності податкових органів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 181 с.

31. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Досвід оптимізації функціонування органів державної влади в Німеччині та можливості його використання в Україні. *Гілея* : науковий вісник : зб. наук. пр. 2013. Вип. 69. С. 677–683.

32. Декалюк О. В. Концепція електронного урядування в практиці зарубіжних країни. *Держава та регіони. Серія* : Економіка та підприємництво. 2020. № 4. С. 43–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2020_4_10.

33. Декларація відкритого уряду : прийнято вересень 2011 р. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/partnerstvo/deklaratsiya-pvu.pdf>.

34. Декларація про державний суверенітет України : прийнята Верховною Радою УРСР від 16 лип. 1990 р. № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

35. Демський Е. Ф. Адміністративні послуги та їх юридична природа. *Юридична наука*. 2011. № 1 (1). С. 79–86.

36. Детюк А. М. Поняття та структура механізму адміністративно-правового регулювання державного замовлення у сфері освіти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 189–192.

37. Деякі питання документування управлінської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 55. *Офіційний вісник України*. 2018. № 23. Ст. 770.

38. Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 08 верес. 2016 р. № 606. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-п/conv#Text>.

39. Деякі питання надання комплексної електронної публічної послуги “е-Підприємець”: постанова Кабінету Міністрів України від 07 листоп. 2023 р. № 1156. *Офіційний вісник України*. 2023. № 102. Ст. 6087.

40. Деякі питання функціонування веб-порталу “Дія. Цифрова громада”: постанова Кабінету Міністрів України від 02 черв. 2023 р. № 556. *Офіційний вісник України*. 2023. № 57. Ст. 3201.

41. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/1972 про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій : прийнята 11 груд. 2018 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-18#Text.

42. Дніпров О. С. Поняття, суть та передумови впровадження електронного урядування в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 144–150.

43. Драч І. І. Феномен управління в умовах трансформації освіти. *Теорія та методика управління освітою*. 2012. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2012_9_12.

44. Дячук Н. Д. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб’єктів приватного підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 41, т. 1. С. 157–160.

45. Економічна енциклопедія : у 3 т. / гол. ред. Б. Д. Гаврилишин. Київ: Академія, 2000. Т. 1. А (абандон) – К (концентрація виробництва) / відп. ред. С. В. Мочерний. 864 с.

46. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. : у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ, 2017. 60 с.

47. Євтушенко О. Н. Методичні рекомендації з навчального курсу «Публічне управління». Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 28 с.

48. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія. Київ : ДАККО, 1999. 303 с.

49. Ємець Л. О. Публічне управління неповнолітніми об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2009. 218 с.
50. Єшова Н. Г. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19–20. С. 179–185.
51. Жекало Г. І., Заяць М. Я., Вакун О. В. Сутність та зміст електронного урядування: концептуальний вимір. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_8_7.
52. Жигірь В. І. Особливості управлінської діяльності менеджера освіти. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_14.
53. Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканість ділової репутації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2008. 215 с.
54. Завадський Й. С. Менеджмент = Management. [2-ге вид.]. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. Т. 1. 542 с.
55. Золотухіна Л. Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації публічного інтересу. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. August. С. 61–64.
56. Ільчанінова Н. І. Адміністративні послуги як важлива складова діяльності органів публічного управління: понятійно-категоріальний апарат. *Право та державне управління*. 2018. № 1 (30), т. 2. С. 16–21.
57. Інклюзія як засіб протидії дискримінації. *Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції* : [сайт]. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/novini/inklyuziya-yak-zasib-protydiyidyskryminatsiyi/>.

58. Канзафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 450 с.
59. Карабут Л. В. Принцип публічності у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Луганськ, 2008. 197 с.
60. Катеринчук І. П. Правова політика держави у сфері охорони права інтелектуальної власності в Україні. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 3 (5). С. 44–51.
61. Климова Я. Сутнісні аспекти письмових засобів доказування в адміністративному судочинстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3 (70). С. 283–295.
62. Кобко Є. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2023. 400 с.
63. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.
64. Ковальська Л. А. Поняття «документ» в історичному документознавстві. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Історія. 2021. Вип. 1 (44). С. 179–184.
65. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності : монографія. Львів : Львів. ін-т внутр. справ. при Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 219 с.
66. Колесник К. О. Парламентська процедура в зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2003. 213 с.
67. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

68. Конвенція про кіберзлочинність : підписана 23 листоп. 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2535.
69. Конституційне право України : підручник / за ред. проф. В. Ф. Погорілка. Київ : Наукова думка, 2000. 731 с.
70. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
71. Королук Ю. Г. До питання сутності та співвідношення понять «механізм» і «механізм управління» в галузі науки «державне управління». *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 7. С. 80–84.
72. Корсун С. І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання фінансуванню тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2010. Вип. 6–2 (1). С. 116–118.
73. Кошурніков Ю. В. Генеза становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 143–148.
74. Кошурніков Ю. В. До проблеми визначення ключових напрямів запровадження електронного урядування у сферу публічного управління. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серп. 2020 р.) / Наук.-дослід. ін.-т публічного права. Київ, 2020. С. 301–303.
75. Кошурніков Ю. В. До характеристики системи нормативно-правового регулювання питання впровадження електронного урядування в публічне управління. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 7. С. 165–170.
76. Кошурніков Ю. В. Значення електронного урядування в організації внутрішньо-системного документообігу. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування* : матеріали міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 берез. 2022 р.) / Наук.-дослід. ін.-т публічного права. Київ, 2022. С. 118–120.

77. Кошурніков Ю. В. Особливості впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 432–436.

78. Кошурніков Ю. В. Поняття адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування в публічне управління. *Юридична наука*. 2020. № 3, т. 2. С. 321–324.

79. Кошурніков Ю. В. Поняття та зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування. *Юридична наука*. 2019. № 5, т. 2. С. 219–223.

80. Кошурніков Ю. В. Поняття та ознаки адміністративних послуг. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 верес. 2021 р.) / Наук.-дослід. ін.-т публічного права. Київ, 2021. С. 212–224.

81. Криворучко Л. С. Адміністративно-правові засади запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини : монографія. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 427 с.

82. Крук С. І. Методологія побудови інституційних механізмів державного управління у сфері національної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29 (68), № 6. С. 8–11.

83. Круп'як Л. Б. Організація діяльності державного службовця: навч. посіб. Тернопіль : Крок. 2015. 243 с.

84. Кунцевич М. Правова природа адміністративних послуг: теоретичний і практичний аспект. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1 (10). С. 36–40.

85. Кушнарєнко Н. М. Наука про документ: момент біфуркації. *Документознавство, Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність*:

проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25–26 трав. 2004 р.). Київ, 2004. С. 9–11.

86. Левченко О. В. Поняття та ознаки адміністративних послуг: сучасний погляд на наукові дискусії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. № 18, т. 1. С. 146–149.

87. Легеза Є. О. Щодо визначення адміністративних послуг в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 203–208.

88. Лисиченко В. К. Юридическое понятие документа и его значение. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1972. Вип. 9. С. 179–188.

89. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2010. 432 с.

90. Личенко І. О. Адміністративно-правовий захист права власності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2009. 234 с.

91. Лунь З. І. Правова охорона Конституції України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Львів, 2003. 192 с.

92. Лялюк О. Ю., Степанюк К. І. Проблеми правового регулювання електронного урядування в діяльності органів місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 82–86. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/19.pdf.

93. Ляхівенко С. М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2011. Вип. 51. С. 666–672.

94. Мазур О. Сучасні тенденції упровадження електронного урядування в публічному управлінні: зарубіжний досвід. *Аспекти публічного управління*. 2020. № 7 (12). С. 147–156. DOI: <https://doi.org/10.15421/151974>.

95. Мартинюк Г. Ф. Особливості електронного урядування в Польщі. *Економіка та держава*. 2017. № 5. С. 50–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_5_12

96. Матієшин Л., Серов Ю. Використання досвіду Польщі для впровадження еурядування в Україні. *Інформація, комунікація, суспільство 2015* : матеріали 4-ої Міжнар. наук. конф. (20–23 трав. 2015 р., Україна, Львів, Славське) / Нац. ун-т "Львівська політехніка" ; Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності. Львів, 2015. С. 148–149.

97. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 125–129.

98. Мельник М. А. Інклюзивна політика держави під час війни. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 6 (276). С. 44–49.

99. Мельничук Н. Ю. Адміністративно-правове регулювання публічних електронних послуг в контексті цифрової трансформації. *Академічні візії*. 2023. № 21. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/683>.

100. Мерзляк А. В., Боклаг В. А., Віхорт Ю. В. Зарубіжний досвід розвитку системи електронних публічних послуг в умовах розбудови інформаційного суспільства. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2021. № 1 (71). С. 136–142.

101. Методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни "Міжнародні стандарти забезпечення безпеки підприємств" для студентів спеціальності 8.18010014 "Управління фінансово-економічною безпекою" усіх форм навчання / [уклад. О. С. Преображенська, О. В. Денисюк, Н. О. Москаленко]. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 31 с.

102. Міжнародні стандарти інформаційної безпеки. *Blogger.com*: [сайт]. URL: <https://informationsecuritypalamarchuk.blogspot.com/2021/01/blog->

post_13.html#:~:text=Стандарти%20інформаційної%20безпеки%20—%20це%20стандарти,експлуатації%20захищених%20систем%20оброблення%20інформації.

103. Моргунов О. А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 274–277.

104. Мороз В. М. Діалектика зв'язку змісту категорій «управління» та «менеджмент» у межах науки «державне управління». *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 34–44.

105. Мороз С. П., Кравчук М. О. Стандарт як складова правової системи. *Правова позиція*. 2017. № 1. С. 31–34.

106. Наливайко О. І., Братішко Н. А. Поняття та особливості міжнародно-правових стандартів прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 411–416. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpor_2023_2_73.

107. Нечаюк Л. І., Телеш Н. О. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент. Київ : Центр учбової літератури, 2003. 348 с.

108. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності. *Форум права*. 2012. № 2. С. 511–518.

109. Організація документообігу на підприємстві. *Податки & бухоблік*. 2016. Грудень. № 102. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/december/issue-102/article-24076.html>.

110. Ославський М. І. Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 357 с.

111. Основи публічного управління та антикорупційна діяльність : навч. посіб. / [Є. Г. Карташов, А.П. Миколаєць, А.В. Антонов, І.О. Драган,

Н.В. Даций та ін.] ; за заг. ред. Є. Г. Карташова, А.П.Миколайця. Київ : Освіта України, 2020. 303 с.

112. Остап'юк А. Ю. Поняття та значення взаємодії між суб'єктами забезпечення цивільного захисту на регіональному рівні. *Взаємодія громадянського суспільства з сектором безпеки і оборони: сучасні виклики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 21 груд. 2021 р.) / НДІ ППСН. Харків, 2021. С. 156–157. URL: https://library.ppss.pro/index.php/ndippsn_20211221/article/view/ostapiuk.

113. Палеха Ю. І., Леміш Н. О. Загальне документознавство : навч. посіб. [2-ге вид., допов. і переробл.]. Київ : Ліра-К, 2009. 434 с.

114. Петренко О. С. Формування інтегрованого інституту публічної служби в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03. Дніпропетровськ, 2008. 230 с.

115. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 04 груд. 2019 р. № 1137. *Офіційний вісник України*. 2020. № 3. Ст. 150.

116. Питання інформатизації : постанова Кабінету Міністрів України від 31 серп. 1994 р. № 605. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/605-94-п>.

117. Питання Міністерства цифрової трансформації : постанова Кабінету Міністрів України від 18 верес. 2019 р. № 856. *Офіційний вісник України*. 2019. № 80. Ст. 2736.

118. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. канд. юрид. наук Ю. Ф. Кравченка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.

119. Погребняк І. Є. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування. *Право та інновації*. 2014. № 3 (7). С. 26–35.

120. Подоляка А. М. Взаємодія державних органів в охороні громадського порядку. *Форум права*. 2009. № 2. С. 338–344.
121. Приживара С. В. Управління як специфічний вид діяльності. *Державне будівництво*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2012_1_9.
122. Притика Д. М. Організаційно-правові засади становлення і діяльності господарських судів України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2003. 467 с.
123. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 верес. 2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.
124. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50.
125. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. Ст. 45.
126. Про державну політику інформатизації України : указ Президента України від 31 трав. 1993 р. № 186/93. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/186/93>.
127. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 1491.
128. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.
129. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 91. Ст. 2764.
130. Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23 серп. 2012 р. № 747. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0747320-12#Text>.

131. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 трав. 2003 р. № 259-р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 18. Ст. 864.

132. Про затвердження Тимчасової інструкції з діловодства в органах прокуратури України : наказ Генеральної прокуратури України від 12 лют. 2019 р. № 27. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0027900-19>.

133. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05 лип. 1994 р. № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286.

134. Про захист персональних даних : Закон України від 01 черв. 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

135. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : указ Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

136. Про заходи щодо забезпечення діяльності Національного агентства з питань інформатизації : указ Президента України від 27 трав. 1995 р. № 390/95. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390/95#Text>.

137. Про заходи щодо упорядкування адміністративних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 17 лип. 2009 р. № 737. *Офіційний вісник України*. 2009. № 54. Ст. 1871.

138. Про звернення громадян : Закон України від 02 жовт. 1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49. Ст. 256.

139. Про Ініціативу. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/partnerstvo-vidkritij-uryad/koordinacijna-rada>.

140. Про інформацію : Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

141. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04 лют. 1998 р. № 75/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27. Ст. 182.

142. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

143. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09 січ. 2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.

144. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 груд. 2010 р. № 2250-р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 97. Ст. 3443.

145. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 верес. 2017 р. № 649-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Ст. 2402.

146. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2016 р. № 918-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 99. Ст. 3234.

147. Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 верес. 2012 р. № 634-р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 67. Ст. 2753.

148. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246420577>.

149. Програмний комплекс автоматизації центрів надання адміністративних послуг (Інформаційна система "Вулик"). *Державне підприємство «Дія»* : [сайт]. URL: <https://se.diia.gov.ua/vyluk>.

150. Публічне управління : термінологічний словник / [уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін.]. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

151. Пугаченко О. Б., Зарунда Н. Я., Кундеус О. М. Визначення терміну «документооборот» у законодавчих актах і літературних джерелах. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. С. 1–12.

152. Рабий О. С. Управління страховими резервами страховика : дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Одеса, 2006. 284 с.

153. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_1_4.

154. Рабінович П., Венецька О. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 18–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2012_4_4.

155. Радченко О. В. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2010. 481 с.

156. Ракша Н. С. Адміністративно-правове забезпечення права громадян на освіту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2006. 202 с.

157. Рябошапко В. І. Правовий менеджмент податкової міліції (теоретико-методологічний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2000. 178 с.

158. Ряховська Ю. Ю. Переваги та недоліки впровадження електронного уряду в країні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1380>.

159. Савицький В. Т. Документ як базове поняття документаційного забезпечення управління. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4 (16). С. 313–318.

160. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. Іюнь. С. 263–269.

161. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки / [пер.з англ.]. Київ : Основи, 1997. 838 с.

162. Система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів. *Державне підприємство «Дія»* : [сайт]. URL: <https://se.diia.gov.ua/trembita>.

163. Сірко В. С. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 109–112.

164. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник. Харьков : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

165. Словник іншомовних слів / [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. Київ : Наук. думка, 2000. 680 с.

166. Соколенко О. Л. Організаційно-правові питання забезпечення законності в діяльності митних органів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 192 с.

167. Соловйова О. М., Ковальчук Д. Р., Кундій А. Ю. Перспективи та проблеми впровадження електронного урядування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 109–112. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/25.pdf.

168. Соф'їн М. І. До проблеми визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання здійснення фіскальної політики в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 258–264.

169. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму : посібник для студентів. Львів : Астролябія, 2004. Ч. 1. 232 с.
170. Сурков К. Ю., Книшук А. В., Сорокун С. В. Інтеграція баз даних та веб-технологій у курсах комп'ютерних наук: виклики та можливості. *Академічні візії*. 2024. Вип. 29. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1005>.
171. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / [уклад. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
172. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2010. Вип. 50. С. 12–18.
173. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / [О. В. Зайчук та ін.] ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 685 с.
174. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
175. Федорченко Н. В. Договір доручення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 224 с.
176. Федусенко О. В., Доманецька І. М., Красовська Г. В. Проектування систем електронного документообігу : навч. посіб. Київ : КНУБА, 2016. 88 с.
177. Фурашев В. М. Сутність та визначення поняття «електронне урядування». *Правова інформація*. 2012. № 3 (35). С. 46–49.
178. Хитра І. Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 252 с.

179. Хміль Ф. І. Основи менеджменту : підручник. Київ : Академвидав, 2003. 608 с.
180. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 229 с.
181. Шаповал В. Конституція України як нормативно-правовий акт (теоретичні проблеми кваліфікації). *Право України*. 1997. № 10. С. 3–7.
182. Шаповал В. М. Від Руської Правди до Декларації про державний суверенітет України. Історичні форми правового регулювання державно-владних відносин. *Віче*. 2000. № 7. С. 15–25.
183. Шаров Ю. П. Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 1. С. 5–9.
184. Швецова-Водка Г. М. Типологія документа : навч. посіб. для студентів ін-тів культури / Рівнен. держ. ін-т культури. Київ : Кн. палата України, 1998. 78 с.
185. Шумейко Т. А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 8 (110). С. 169–176.
186. Юридичне документознавство : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 172 с.
187. Юшкевич О. Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 230 с.
188. Юшко А. М., Швець Н. М. Міжнародні соціальні стандарти : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Жернакова. Харків : Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. 121 с.

189. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2007. 438 с.

190. Яценко В. П. Провадження із звернень громадян в органах внутрішніх справ: теоретичний та практичний аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 202 с.

191. Building a digital government in Singapore. URL: <https://www.centreforpublicimpact.org/case-study/building-digital-government-singapore>.

192. E-administration : la transformation numérique de l'État. URL: <https://www.vie-publique.fr/eclairage/18925-e-administration-la-transformation-numerique-de-letat>.

193. E-Government. URL: <https://mik.brandenburg.de/mik/de/digitalisierung/e-government/#>.

194. E-Government als Wegbereiter der digitalen Transformation in der öffentlichen Verwaltung. URL: <https://www.7p-solutions-consulting.com/blog/e-government-als-wegbereiter-der-digitalen-transformation-in-der-oeffentlichen-verwaltung/>.

195. eGovernment Monitor 2023 – Potentiale und Herausforderungen für die digitale Verwaltung. URL: https://www.digitale-verwaltung.de/SharedDocs/kurzmeldungen/Webs/DV/DE/2023/10_egov_monitor.html.

196. Grand Larousse de la langue française, en sept volumes. T.V. 1976. Librairie Larousse. P. 3812.

197. Gupta J., Cornelissen V. and Ros-Tonen M. Inclusive development. *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics*, Cheltenham, Great Britain, 2015. Pp. 35–44.

198. Twenty years of making government more accessible through the E-Government Act. URL: <https://www.gsa.gov/blog/2022/12/29/twenty-years-of-making-government-more-accessible-through-the-egovernment-act>.

199. Wen J., Wei X. C., He T., Zhang S. S. Regression analysis on the influencing factors of the acceptance of online education platform among college students. *Ingénierie des Systèmes d'Information*. 2020. Vol. 25, № 5. Pp. 595–600.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кошурніков Ю. В. Поняття та зміст публічного управління як сфери впровадження електронного урядування. *Юридична наука*. 2019. № 5(95). Т. 2. С. 219–223.

2. Кошурніков Ю. В. Поняття адміністративно-правового механізму впровадження електронного урядування в публічне управління. *Юридична наука*. 2020. № 3(105). Т. 2. С. 321–324.

3. Кошурніков Ю. В. До характеристики системи нормативно-правового регулювання питання впровадження електронного урядування в публічне управління. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 293–297 (Республіка Польща).

4. Кошурніков Ю. В. Генеза становлення та впровадження категорії «електронне урядування» в публічне управління. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 143–148.

5. Кошурніков Ю. В. Особливості впровадження електронного урядування під час надання адміністративних послуг громадянам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 489–491.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кошурніков Ю. В. До проблеми визначення ключових напрямів запровадження електронного урядування у сферу публічного управління. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 301–303.

7. Кошурніков Ю. В. *Поняття та ознаки адміністративних послуг. Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 212–124.

8. Кошурніков Ю. В. *Значення електронного урядування в організації внутрішньосистемного документообігу. Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 берез. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 118–120.